

**T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

**YAZ KURAN KURSLARINDA OKUTULAN
DİNİMİZİ ÖĞRENIYORUM KİTABINDA
TEDRİCİLİK KAVRAMI**

**Hazırlayan
İshak DEMİR**

Yüksek Lisans Tezi

Çorum

**YAZ KURAN KURSLARINDA OKUTULAN
DİNİMİZİ ÖĞRENIYORUM KİTABINDA
TEDRİCİLİK KAVRAMI**

Hazırlayan

İshak DEMİR

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Osman Eğri

Çorum 2015

KABUL VE ONAY

İshak DEMİR tarafından hazırlanan “YAZ KURAN KURSLARINDA OKUTULAN DİNİMİZİ ÖĞRENİYORUM KİTABINDA TEDRİCİLİK KAVRAMI” başlıklı bu çalışma, 22/01/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR) (Başkan)

İmza

(Prof. Dr. Osman EĞRİ) (Danışman)

İmza

(Doç. Dr. Adem KÖRUKCU)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

(Prof. Dr. Mehmet EVKURAN)

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (22/01/2015)

İshak DEMİR

ÖZET

DEMİR, İshak. Yaz Kuran Kurslarında Okutulan Dinimizi Öğreniyoruz Kitabında Tedricilik Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2015.

Din eğitimi ve öğretimi, kişilere dini alandaki mevcut bilgileri vererek onları bu alanda gerekli seviyeye getirmektir. Bu amacı gerçekleştirirken bireylerin gelişim seviyelerine uygun çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Tedricilik yöntemi tarihin çeşitli safhalarında ve çeşitli alanlarında bu doğrultuda uygulanmış eğitim öğretim yöntemidir. Tedriciliğin uygulanmasını zorunlu kılan etkenler vardır. Bu etkenler çevre faktörü ve zaman faktörü olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu etkenlerin zorunlu olmasının bir nedeni evrensellik sıfatını kendinde barındıran Kur'an'ı Kerim'in zaman faktörünü göz önünde bulundurarak hoş karşılanmayan değerleri tedricilik metoduyla giderilmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra insan karakteri, yaşadığı doğal ve sosyal ortamın oluşturduğu koşullara bağlı olarak şekillenir. Değişik coğrafi bölgelerde, farklı iklimlerde yaşayan insan toplulukları, tabii olarak değişik karakter ve farklı kültürlerle sahip olacaklardır. Bu etkenlerden yola çıkarak da çevre faktörünün zorunluluğu yadsınamaz bir gerçek olarak kaşımıza çıkmaktadır.

Tedricilik yönteminin uygulanma aşamaları vardır. Öncelikle psikolojik ortam hazırlanır ve muhatap tanıma yoluna gidilir. Sonrasında acele etmeden teenni ile hareket edilir ve konunun esasları göz önünde bulundurulur. Anlatılan konudaki bilgiler en önemliden önemliye doğru sıralanır ve bu sıra ile anlatım işlemi başlar. Böylelikle muhatap alınan kişilerin konuyu daha kolay anlaması sağlanmış olur. Tüm bu aşamalar sırasında anlatıcının üslubu ve muhatabına karşı olan tavrı tedricilik yönteminin uygulanmasında büyük önem taşımaktadır.

Yaz kuran kurslarında okutulan “Dinimizi öğreniyoruz” isimli kitaplarda tedricilik yöntemin incelenerek günümüzde bu yöntemin kullanılması araştırılmıştır. Bunun sonucunda hem bireysel hem de toplumsal alanda uygulanan tedricilik yöntemi derslerin algılanmasında kolaylık sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Öğretim, Din Eğitimi, Tedricilik, Yaz Kur'an Kursları

ABSTRACT

DEMİR, İshak. Gradualist Concept Of The Book We Learn Our Religion Taught Summer Koran Courses, Master Thesis, Çorum, 2015.

The aim of religious education and teaching is to give people sufficient information and current knowledge about religions and to take them up to reasonable intellectual level. For this aim, there are various methods that have been practicing in education according to pupils individual levels. ‘Progressive’ (Tedricilik) method was and has been one of these methods that was practiced in different areas and different times in history and today. There are several effects that made this method unavoidable. These effects can be divided into two group as environmental effects and time factor. One of the reason of being these methods unavoidable is that The Quran uses progressive method to prohibit or illegelaise some unpleasant values by considering the time factor. Beside this, human character is being shaped according to his natural and social environment and their conditions. Human societies that live in different geographies and in different climates, do naturally have different character and different cultures. From all these effects, environmental factors also make this methods unavoidable. The fact that the Quran was revealed in whole 23 years, and the fact that there are clear differences between the verses of Makkah and the verses of Madinah, explain beautifully these time and environmental factors mentioned above.

There are application stages of the progressive method. First, the psychological environment is prepared and get to know the audience. Then, action is taken wisely and without hurry, and the main essences of the issue is being considered. The information that is going to be lectured is ordered from the most important to important and the speech starts. With this, the audience will be able to grasp the topic easily. In all these stages, the lecturer’s manner and style are the essential points in practicing the progressive method.

In books titled “dinimizi öğreniyoruz” that are handed in summer Quran courses, are examined for this method and its usage in current days have been researched. As a result of this, practicing this method both individually and socially makes clear differences in understanding of the lectures and ease them.

Key Words: Teaching, Religious Education, Progressive Method, Summer Quran Courses.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
KISALTMALAR.....	ix
ÖNSÖZ.....	x

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
2. ÇALIŞMANIN AMACI	2
3. ÇALIŞMADA İZLENEN METOD.....	2
4. HİPOTEZLER.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE YÖNTEM

1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM	4
1.1. Eğitim ve Öğretim İlkeleri	5
1.1.1. Amaca Dönüklük İlkesi.....	5
1.1.2. Öğrenciye Görelik İlkesi	6
1.1.3. Aktiflik İlkesi.....	6
1.1.4. Somuttan Soyuta İlkesi.....	7
1.1.5. Ekonomiklik İlkesi	8
1.1.6. Yakından Uzağa İlkesi	8
1.1.7. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi.....	9
1.1.8. Hayata Yakınlık İlkesi.....	9
2. DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	10
2.1. Din Eğitim ve Öğretim Tarihinde Yöntem Uygulamaları	12
2.2. Din Eğitim ve Öğretim İlkelerinin Yöntem ile İlişkisi	16
2.2.1. Öğretimde Hiyerarşik Düzen:	16
2.2.2. Bireysellik ve Toplumsallık İlkesi	17

2.2.3. Devamlılık İlkesi.....	17
2.2.4. Bütünlük İlkesi.....	17
2.2.5. İtidal İlkesi.....	18
2.2.6. Gelişim Sürecine Göre Eğitim İlkesi	19
2.2.7. Kabiliyet ve Statüye Göre Eğitim İlkesi.....	19
2.2.8. Bilginin Kaynağı İlkesi	21
2.2.9. Bilginin Yararlılığı İlkesi	22
3. DİN EĞİTMENLERİNİN YÖNTEM UYGULAMALARI	23
4. DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN YÖNTEMLERİ.....	26
4.1. Anlatım Yöntemi	28
4.2. Soru- Cevap Yöntemi.....	28
4.3. Problem Çözme Yöntemi	28
4.4. Gösteri Yöntemi.....	29
4.5. Gözlem Yöntemi.....	29
4.6. Dikkat Çekme Yöntemi.....	30
4.7. Eleştiri Yöntemi.....	31
4.8. Zamanlama Yöntemi.....	32
4.9. Model Alma Yöntemi	33
5. DİN EĞİTİM ÖĞRETİMİNİN METODLARI.....	34
5.1. Tebliğ Metodu	34
5.2. Davet Metodu	35
5.3. Tartışma Metodu.....	36
5.4. Örnek Olma - Model Sunma Metodu	37
5.5. Temsili Anlatım Metodu	37
5.6. Özendirme-Sakındırma (Terğib-Terhib) Metodu	38
5.7. Tekrarlayarak Belletme Metodu	38

İKİNCİ BÖLÜM

TEDRİCİLİK YÖNTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

1. TEDRİCİLİK YÖNTEMİ.....	40
2. TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİ GEREKLİ KILAN UNSURLAR.....	41

2.1. Zaman Faktörü.....	41
2.2. Çevre Faktörü	42
3. TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİN UYGULANMA ŞEKİLLERİ	43
3.1. Önce Psikolojik Ortamın Hazırlanması	43
3.2. Muhatabın Tanınması	44
3.3. Acele Değil Teenni İle Hareket	45
3.4. Detaydan Değil Esastan İşe Başlanması	47
3.5. En Önemliden Önemliye Doğru	48
3.6. Kolaydan Zora Doğru	49
3.7. Güzel Söz Ve Yumuşak Üslup	50
4. KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE KULLANILAN TEDRİCİLİK YÖNTEMİ.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAZ KUR'AN KURSLARININ TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİ UYGULAMA ŞEKİLLERİ

1. YAZ KUR'AN KURSLARI VE EĞİTİM İLİŞKİSİ.....	56
2. YAZ KUR'AN KURSLARININ TEMEL YAKLAŞIMINDA TEDRİCİ YÖNTEMİN YERİ.....	57
3. YAZ KUR'AN KURSLARININ AMAÇLARI İLE TEDRİCİ YÖNTEMİN İLİŞKİSİ	58
4. YAZ KUR'AN KURSLARININ ÖĞRETİCİ İLKELERİ İLE TEDRİCİ YÖNTEMİN İLİŞKİSİ	60
5.YAZ KUR'AN KURSLARININ ÖĞRETİM PROGRAMINDA TEDRİCİ YÖNTEMİN YERİ.....	62
6. YAZ KUR'AN KURSLARINDA OKUTULAN KİTAPLAR VE TEDRİCİ YÖNTEM İLİŞKİSİ.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAZ KUR'AN KURSLARINDA OKUTULAN KİTAPDA TEDRİCİ YÖNTEMİN UYGULANIŞI

1. KURLARIN ÖĞRENME ALANLARINDA TEDRİCİLİK YÖNTEMİ.....	74
2. MUHATAP ÖZELLİKLERİNE GÖRE TEDRİCİ UYGULAMA	79
SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKÇA.....	89

TABLULAR LİSTESİ

Tablo – 1: Öğrenme Alanları ve Üniteler	65
Tablo – 2: İbadet Öğrenme Alanı	68
Tablo – 3: Siyer Öğrenme Alanı	70
Tablo – 4: Ahlâk Öğrenme Alanı.....	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil – 1: Öğrenme Alanları ve Üniteler	73
Şekil – 2: Tedriciliği Anlatma Özellikleri.....	75
Şekil – 3: Görsel Tedricilik	78
Şekil – 4: Hazırlık Soruları	80
Şekil - 5: Anlatım Teknikleri	81
Şekil – 6: Biliyor Muydunuz? Soruları.....	82
Şekil – 7: Eğlendirici Yöntemler	83
Şekil – 8: Okuma Parçaları.....	84
Şekil – 9: Kullanılan Dil ve Üslup.....	85
Şekil – 10: Kelime Anlamları	85

KISALTMALAR

- a. g. e.** : Adı geçen eser
a. g. m. : Adı geçen makale
H.z. : Hazreti
s. : Sayfa numarası
s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem
v.b. : Ve benzeri

ÖNSÖZ

Tedricilik bir fitrat metodudur. Bu metodun farkına varıldığı ve bilerek uygulandığı zaman başarıya daha çabuk ulaşıldığını, bu çalışmamızda bizzat müşahade etmiş bulunmaktayız. Özellikle İslam'ın ilk yıllarında nazil olan ayetlerin, sahabelerin hayatlarında yapmış olduğu olumlu değişiklikleri ve peygamberimizin uygulamalarını dikkatle incelendiğimiz de tedricilik metodunun ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz.

Yirmi üç yıl gibi kısa zamanda, insanların zihinlerini, yaşayış biçimlerini ve daha önemlisi inanç sistemlerini değiştirenlerin sayısı yüz binlerle ifade edilir duruma gelmiştir. Bu durum psikolojik ortamın hazırlanması, muhatabın tanınması, acele davranılmaması, işe esastan başlanması, en önemliden az önemliye, kolaydan zora doğru hareket edilmesi ve güzel söz ve yumuşak üslup kullanılması, Kur'an'ı Kerim'in ve peygamberimizin tedricilik yönteminin tüm safhalarını titizlikle uygulamaları kısa zamanda büyük başarılar getirmiştir.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığımızın yapmış olduğu çalışmalar ve çıkarmış olduğu kitaplar sonucunda Kur'an Kursların da gözle görünür bir başarının var olduğunu söyleye biliriz. Bu durumun başlıca sebepleri tabi ki kurslara getirilen yeniliklerdir. Biz de bu çalışmamızda Yaz Kur'an Kurslarına getirilen yeniliklerinden biri olan ve diyanet vakfi yayınlarının bastığı, üçlü kur sistemine dayanan, çağdaş eğitim metot ve ilkelerini içinde barındıran, Diyanet İşleri Başkanlığımızın yaz kuran kurslarında okutulan “ Dinimizi Öğreniyoruz” kitabını tedricilik metodunun uygulanışı açısından incelemeye çalıştık.

“Yaz Kuran Kurslarında Okutulan Dinimizi Öğreniyoruz Kitabın da Tedricilik Kavramı” isimli yüksek lisans tezimizin fikir ve çalışma sürecinde bizlere yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Adem KORUKÇU hocama ve tüm yoğunluğuna rağmen bize vakit ayıran ve tez danışmalığımı yapan Prof. Dr. Osman EĞRİ hocama teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ

Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması demektir. Din eğitimi bireyler için oldukça önemlidir. Onların dini bilgileri edinmeleri ve en doğru şekilde anlamaları dini eğitimin en temel amacını oluşturur. Bu işi yapacak olanlar, ailede anne ve babalar veya onların yerini tutacak yakın kişiler, okullarda din dersi öğretmenleri, camilerde de din görevlileridir.¹

Din eğitimi ile İslam'ın iman, ibadet ve ahlak alanlarında esas kavramların hurafe ve batıl inançlardan ayrılması sağlanır. Bu şekilde dinin istismarı engellenerek akıl, bilim ve din arasında var olduğu zannedilen çatışmaların aslında olmadığı sonucuna varılır. Buradan hareketle bireysel ve toplumsal düzen sağlanarak huzurlu bireylerin yetiştirilmesi sağlanır.

Din eğitimi ve öğretimi hem örgün hem de yaygın eğitimde yerini almıştır. Bu kadar yaygın şekilde var olması din konusunda yeterli seviyeye ulaşma gayesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede bireylerin gelişim evreleri göz ardı edilemez. Çünkü bireylerin gelişim evreleriyle eğitim olgusu doğru orantılı bir yapı gösterir. Bireyin gelişim evresi ne kadar yakından tanınırsa ve verilen eğitim bu doğrultuda yapılırsa, gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri o kadar başarıya ulaşır.

Din eğitimi literatürün de özel yöntemlerin kullanılması gelişim sürecinde olan bir olgudur. Bu sebeple bu alanda kullanılacak özel yöntem ve tekniklerin araştırılmaya ihtiyacı vardır.

Anlatım, soru-cevap, tartışma, gözlem, problem çözme, grup çalışması, buldurma, benzetim, gösteri, eğitici oyun, rol oynama, örnek olay incelemesi, kavram haritası, sesli okuma vb. birçok yöntem ve teknik eğitim ve öğretimde kullanılmaktadır.²

Bu çalışmada yaz Kur'an kursunda okutulan kitaplar baz alınarak tedricilik yönteminin bu kitaplardaki işlenişini araştırılacaktır. Yapılan araştırmada yaz Kur'an kurslarında okutulan kitaplardaki tedricilik yönteminin uygulanışı anlatılmaktadır.

¹ Beyza Bilgin, *Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki yeri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Sayı 1. Ankara s.474

²Münevver Yalnız. *12. Sınıf Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Hikaye Yöntemi İle Anlatımı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çorum, 2012, s.2

Konu ile alakalı gerekli bilgiler edinilerek çalışma dört ana başlık altında gruplandırılmıştır. Her ana başlık kendi içinde ayrıntılandırılarak konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Öncelikle eğitim ve öğretim kavramı daha sonra da tedricilik kavramı ele alınmış, bir sonraki bölüm olan yaz Kur'an kursları da tüm özellikleri ve işlevleriyle anlatılmıştır. Son olarak da inceleme bölümünde örnek kitap incelemesi yapılmıştır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmada yaz Kur'an kurslarında okutulan kitabı (Dinimizi Öğreniyoruz) inceleyerek tedricilik yönteminin bu kitap da nasıl uygulandığı üzerinde durulmuştur. Bu alanı kapsayan literatürde konuyla ilgili çok fazla araştırma bulunmadığı için bu çalışma ile mevcut boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır.

Tedricilik yöntemi, din eğitiminde oldukça fazla kullanılmasına karşın incelenmesi konusunda gerekli ilgi gösterilmemiştir. İncelenen kitap baz alındığında ve kurslara gelen farklı yaşlardaki çocuklar düşünüldüğünde, bu yöntemin kitaplardaki önemi daha fazla anlaşılacaktır.

3. ÇALIŞMADA İZLENEN METOD

Araştırmamız literatür tarama yöntemiyle oluşturulmuştur. Öncelikle alandaki mevcut eserler konularına göre ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İncelenen eserlerden yola çıkılarak belli bir taslak oluşturulmuştur. Oluşturulan taslak çalışmanın amacına göre geliştirilmiştir.

Çalışmanın teori bölümü literatür tarama şeklinde oluşturulduktan sonra incelenmesi uygun bulunan eserler bu bilgilerden yola çıkılarak açıklanmıştır.

4. HİPOTEZLER

Çalışmada aşağıdaki hipotezler sınanacaktır:

1. Öğrenciler, dini literatürdeki konuları soyut olarak algırlarlar.
2. Öğrenciler bilişsel sıralamaların yapıldığı ve birbirini kapsayan konuların sarmal şekilde anlatılmasıyla bütüncül olarak ve çeşitli tekrarlarla konuları daha kolay öğrenirler.

3. Tedricilik yöntemi çok fazla araştırılan ve somut olarak uygulanan bir yöntem değildir.
4. Tedriciliğin neden gerekli olduğu ve tarihteki gelişimi üzerinde fazla durulmamıştır.
5. Geçmişten hareketle günümüzde uygulanan tedriciliğin farkları mevcuttur.
6. Yaz Kur'an kurslarında okutulan kitaplarla tedricilik kavramı ilişkilendirilmemiştir.
7. Tedricilik aşama aşama öğrenmede önemli bir role sahiptir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE YÖNTEM

1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Eğitim kelimesi çok boyutlu bir kavramdır. İnsanın kendi ya da başka biri üzerinde, istenilen davranış değişiklikleri yapması sürecidir.³ Eğitim Türkçe bir sözcük olup “eğmek” kökünden türemiştir. Öğretim sözcüğü ise “öğretmek” fiilinden türetilmiştir. Sözlükte eğitim, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yer almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan ve dolaylı yardım etme anlamlarına gelmektedir.⁴

Dünyaya geldiğinde bazı içgüdüsel davranışlar haricinde hiçbir şey bilmeyen insanoğlu öğrenmeye doğumla başlar ve ölene kadar öğrenme eğilimini devam ettirir. İnsanların eğitilmesini sağlayan dış öğeler, anne kucağında başlayarak farklı renk ve desenlerle zenginleşir. Bu farklı davranışlar kişilerin sosyalleşmesini, onun kişiliği ile kültürel gelişimini, varlığını sürdürdüğü çevre ile oluşturmasına neden olur. Yaşadığı etkileşimler insanlar için bir eğitimidir. Doğumla başlayan bu etkileşimler giderek artar ve devam ettikçe eğitime işlemi de devam eder. Bundan dolayı hayatın tamamı eğitimidir.⁵

Eğitimin temel taşlarında biri öğrenmedir. Kişiler bu eylemi kendi çabaları ve deneyimleri sonucunda elde ederler. Öğrenmenin gerçekleşmesi için kişinin o durumu mutlaka yaşaması gerekmektedir.

Etkiye dayanan öğrenme, duyular yoluyla alınan dış etkenlerin zihinlerde dünyayı algılayışında ve davranışlarda değişiklikler meydana gelmesidir. Bu sebeple duyular yoluyla edinilmiş bütün etkilere verilen tepkiler öğrenme olarak adlandırılmaktadır. Yalnız her şey öğrenilmiş demek değildir. Öğrenmenin meydana gelebilmesi için etkilere verilen tepkilerin kalıcı değişikliklere yol açması gerekir. Kısacası izli davranış değişikliklerine öğrenme denir.⁶

Öğretim, güçlü, etkin ve kalıcı tepkilerin oluşabilmesini sağlama becerisidir. Bunu sağlamak öğrenmenin ne kadar keyif verici olduğu ile alakalıdır. Eğitimde sıklıkla kullanılan

³ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözcüğü*, MEB, İstanbul,2000, s.391.

⁴ TDK Türkçe Sözlük, 10.baskı, Ankara, 2000, s.606

⁵Suat Cebeci, *Din Öğretim Yöntemleri*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 1

⁶ Cebeci, a. g. e., s.1.

“anlama” ,”kavrama”, “belleme”, “ezberleme” kavramları değişik boyutlarda gerçekleşen öğrenme durumlarını anlatmaktadır. Bunun yanı sıra öğrenme kalıcılığının sağlanması için bazı faktörler önem arz etmektedir; etkinin veya algının gücü, tekrarı ve devamlılığı gibi... Bu durumlar öğretimin güçlü, etkin, kısa süreli ya da uzun süreli olabilmesine neden olmaktadır. ⁷

Öğrenmeler bireylerin zihninde, duygularında ve hareketlerinde davranış kazanmasını ifade etmektedir. Öğretimler zihin, duygu ve hareket üçlüsünden hangisini hedef alıyorsa o hedefe göre düzenlenmelidir.

1.1.Eğitim ve Öğretim İlkeleri

Uzun çalışmalar sonunda belirlenen eğitim- öğretim ilkeleri, başarılı bir eğitim- öğretim süreci için gereken davranışların kazanılmasına neden olur. Öğretim yöntemleri ilkeler doğrultusunda belirlenir ve bu ilkeler doğrultusunda devam ettirilir. Herhangi bir başarısızlık yaşandığında ise bu ilkeler yeniden temel alınarak yöntemin içinde barındırdığı hatalar tespit edilmeye çalışılır. Bir eğitim yönetimi, öğretim ilkeleri ile ne kadar bağımlı ise o kadar başarılı sayılabilir.

Öğretim ilkeleri, öğrencileri öğretim yoluyla belli eğitim amaçlarına ulaştırmada öğretmenlere yol gösteren ilkelerdir. Öğretim süreci, öğretmenin, öğretim sırasında göz önünde bulunduracağı bu genel ilkelerle gerçekleşir. Öğretim yöntemi belirlenirken, mutlaka bu ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekir. Aksi takdirde öğretim etkinliğinden amaçlanan sonuçlara ulaşılması zorlaşacaktır. Bu ilkeler, öğretim sürecini kolaylaştırmanın ve öğretilen bilgileri kalıcı hale getirmenin yollarını gösterir. ⁸

1.1.1. Amaca Dönüklük İlkesi

Öğretimde dikkat edilmesi gereken en önemli ilkelerdendir. Kalıcı öğrenmelerin sağlanması için öncelikle amacın belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenciler amaçtan yani öğrenme sonuçlarından haberdar olmalıdır. Böylelikle etkili bir öğrenme sağlanabilir. ⁹Eğitim alanında ulaşılması gereken sonuçlar bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olmak üzere üç grupta yer almaktadır.

⁷ Cebeci, a.g.e.s.1

⁸ Osman Eğri, “*Liselerde İslam Dininin Öğretiminde Tümevarım Yönteminin Uygulanması*” (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1999, s. 49

⁹ Yalnız. *12. Sınıf Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Hikaye Yöntemi İle Anlatımı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) çorum, 2012, s. 9

Bir dersle ilgili olarak hazırlanacak programın veya seçilecek öğretim yönteminin, o dersin amaçlarından bağımsız olarak ele alınması düşünülemez. Eğer bir öğretim yöntemi, dersin amacına ulaşılmasını temin edemiyorsa ya gözden geçirilir ya da değiştirilir. Aynı şekilde bir öğretmen de eğer amaçladığı öğrenmenin gerçekleşmediğini görüyorsa, ya yöntem konusundaki bilgilerini yenilemelidir ya da uyguladığı yöntemin dersin amaçlarını gerçekleştirmek için uygun olup olmadığına bakmalıdır.¹⁰

1.1.2. Öğrenciye Görelik İlkesi

Öğrenciye görelik, çocuğun düzeyinde uygunluk ile tatmin edicilik gereklerinin birbirini bütünlemesini anlatan bir öğretim ilkesidir. Bu ilkeye göre, çocuğun neleri öğreneceğini onun gereksinimleri ve istekleri belirler.¹¹ Öğretim esnasında yapılan etkinliklerin öğrencinin gelişim seviyesi göz önünde bulundurularak seçilmesi gerekir. Öğrenciler her aşamada farklı ruhsal ve bedensel gelişimler gösterir. Bu sebeple öğrenme yönteminin öğrencinin gelişim seviyesine uygunluğu başarı için temel etkenlerdendir.

Öğrenciye görelik ilkesi, öğretimde her ne yapılacaksa, öğrencinin varlığına uygun olarak yapılması demektir. Önceleri hiç hesaba katılmayan öğrenci, bugün öğretimin en önemli ögesi haline gelmiştir. Öğretimin düzenlenmesi sürecinde, bireysel farklılıkların, öğrencinin fizyolojik ve psikolojik özelliklerinin dikkate alınması söz konusudur. Öğrencilere öğretilecek konuları belirlerken, öğrencinin zihinsel ve bedensel gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları da belirlenmelidir.¹²

1.1.3. Aktiflik İlkesi

Günümüz eğitim anlayışına göre öğretim anlayışının merkezinde öğrenci vardır. Bu durumun sebebi aktiflik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeye göre öğrenci bizzat eğitimin odak noktası olmalıdır. Bu süreçte öğretmenin görevi sürece rehberlik etmek ve süreci kontrol etmektir. Bu süreçte aktiflik ilkesi öğrencilerin öğrendiği bilgileri yaşamlarının her aşamasında kullanabileceği bir şekilde edinmesidir. Eğer bu ilke doğrultusunda eğitim veriliyorsa sadece bilgi yüklemesi yapmak söz konusu olamaz. Öğrenciler bu bilgileri

¹⁰ Eğri, a.g.e., s. 51

¹¹ Mehmet Arslan, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Bsk.3. Ankara 2010.

¹² Yalnız, a.g.t, s. 10

kendileri özümseyip uygulamaya geçirmelidir. Böylelikle öğrenilen bilgi ve beceriler unutulmaz ve hayat içerisinde aktif şekilde kullanılır.¹³

1.1.4. Somuttan Soyuta İlkesi

Duyularımızla algılayabildiğimiz ve zihnimizde var olan her şey somuttur; bazılarını gözle görüp, elle tutulabilirken bazılarını görmesek ya da dokunmasak bile eğer bir duyu organımızı kullanarak algılayabiliyorsak o somuttur.¹⁴ Çocuklar öncelikle gördükleri bilgileri özümser ve sonrasında büyüdükçe soyut şeyleri öğrenmeye başlarlar. Bu sebeple öğrenciler öncelikle somut bilgileri öğrenmeli sonra soyut bilgilere geçiş yapılmalıdır. Soyut konular öğretilirken somut konular referans alınmalıdır.¹⁵

Somut şekilde öğretilen konular daha çabuk öğrenilmiş ve uzun zaman unutulmamıştır. Soyut bilgilerin somutlaştırılması, somuttan soyuta doğru bir yol izlenmesi öğretimde bu sebeple önemli bir ilke olmuştur.¹⁶

Somut olaylardan, ilkeler ve kurallar çıkararak, genellemeler yapan ve kavramlar üreten öğrencilerin yetiştirilmesi, öğretimde somuttan soyuta ilkesinin dikkate alınmasına bağlıdır. Herhangi bir tanım, ilke veya soyutlamayı, öğrenciye sadece ezberletmek yetmez. Öğrencilerin somut yaşantılarından hareketle, neden-sonuç ilişkisi içerisinde tanım ve ilkelere götüren sebepler ortaya konmalıdır. Sebeplerden sonuçlara gitme süreci, öğrencilere gerçeklerden kavramlara, örneklerden kurallara gitme yolunu açacaktır. Özellikle din öğretimine konu edilen kavram, ilke ve kuralların büyük bir kısmı soyuttur. Eğer bu soyut bilgiler, öğrenciye olduğu gibi öğretilmeye kalkılırsa, öğrencilerin çoğu, onları anlamayacaklardır ya da anlamış gibi görüneceklerdir. Her iki durum da, öğretimin amaçlarından değildir. O halde, öğretim konusu yapılan kavram, ilke ve kurallar, somut olay ve örneklerle ilişki kurularak öğretilmelidir.¹⁷

¹³ Yalnız. a.g.t,s. 10

¹⁴ Arsalan,a. g. e. s.36.

¹⁵ Eğri, a.g.e, s. 60

¹⁶ Yalnız. a.g.e., s. 10

¹⁷ Eğri, a.g.t, s. 63

1.1.5. Ekonomiklik İlkesi

Eğitimin birçok tanımı vardır. Bunlardan bazıları da şunlardır. 1-eğitim uzun bir süreçtir.2- geriye dönüşü (çoğu kez) imkânsız bir süreçtir. 3-pahalı bir süreçtir. İşte eğitimin pahalı bir süreç olması nedeniyle ekonomiklik ilkesi önem kazanmaktadır.¹⁸ Bu ilke doğrultusunda eğitim az zamanda, az emek, az para ve enerji ile yüksek verim elde etmesine dayanmaktadır. Seçilecek yöntem bu ilke baz alındığında öğrencileri en az zaman, emek ve enerji ile öğretim hedeflerine ulaştırmalıdır.¹⁹

Bu ilkenin temel alındığı öğretim sürecine öğretimde verimliliği artırma süreci de denilebilir. Doğru şekilde seçilecek öğretim yönteminin uygulanması ile beraber bilgi daha az emek sarf edilerek öğrenilir.

Öğrendiği bilgilerden hareketle, yeni bilgi alanlarını keşfeden öğrenci, ekonomiklik ilkesine en uygun öğrenim görmüş öğrencidir. Bir ülkenin, eğitim ve öğretim açısından olduğu kadar, diğer sahalarda da kendisini yenilemesi ve geliştirmesi, bu üretken beyinler sayesinde olacaktır. Bu gerçeğin farkında olan ülkeler, öğretimde kaliteyi ve verimi artırmak için büyük bir çaba sarf etmektedirler.²⁰

1.1.6. Yakından Uzağa İlkesi

Yakından uzağa ilkesi çevre faktörünün bir yansımasıdır. Yapılan öğretimin başarılı olması için öğrencilerin yakın çevresinden hareketle öğrenim şartları hazırlanmalıdır. Bu ilke doğrultusunda öğrenciler içinde bulunduğu yakın çevreden hareketle öğrendiği bilgileri genele yayabilecek ve bilgilerin nedenleri ve niçinleri üzerinde yorum yürütebilecektir. Aksi halde öğrenciler ezbere yönelik ve sorgulamayacağı bilgiler edinecektir. Genelleme muhakemesinden uzakta kalacaktır.

Sonuç olarak, yakın çevresinde karşılaştığı problemleri çözemez. Bu durum, onun insanlarla olan ilişkilerine kadar yansır. O halde öğrenciye, yakınından başlayarak, uzağa doğru genişleyen bir öğretim süreci yaşatılmalıdır. Amaç, öğrencinin yakın çevresinde olmayan eşya ve olaylar hakkında fikir ve bilgi sahibi olmasını temin etmektir. Daha da ötesi, onlar hakkında ilke ve kavramlar üretip, yeni sonuçlara ulaşmasına zemin hazırlamaktır.²¹

¹⁸ Arslan.a.g.e., s.41

¹⁹ Yalnız. a.g.t, s. 11

²⁰ Eğri, a.g.e. s. 59

²¹ Eğri, a.g.e. s. 65

1.1.7. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi

Öğrencilerin önceden edindiği bilgileri temel alarak yeni konuları öğretme sürecidir. Bildiklerinden hareket ederek yeni konuların öğrenimi kolaylaşır böylelikle istedik davranışlar sergilemelerine neden olur.

“Anlamli öğrenme; öğrenileceklerin, öğrenenin hâlihazırdaki bildikleri ile bilinçli bir şekilde ilişkilendirilmesi sonucu oluşur. Başka bir deyişle, öğrenmenin anlamli olabilmesi; öğrenileceklerin, öğrencinin mevcut bilgisiyle ilişkilendirilmesine bağlıdır. Bu nedenle din konusunda anlamli öğrenmenin gerçekleşebilmesinde; öğretimin, öğrencinin ön öğrenmeleriyle ilişkilendirilerek düzenlenmesinin önemi büyüktür. Dolayısıyla anlamli öğrenmenin gerçekleşebilmesi için yeni bilginin, öğrencinin var olan bilgi temeliyle ilişkilendirilmesi, buna yönelik bir öğretimin düzenlenmesi gerekmektedir.”²²

Öğrenciler bildiklerini kendileri için daha anlamli ve kolay bulurlar. Yeni öğrendikleri konuların da en az bildikleri konular kadar anlamli ve kolay olmasını isterler bu sebeple bilinenden hareket etmek her zaman en iyi yöntemlerden biri olacaktır. Bu tedrici bir yöntemdir. Eğer eski bilgiler ile öğrenilmesi istenen yeni bilgiler arasında anlamli ilişkiler mevcutsa eski bilgiler yeni bilgilerin öğrenilmesinde kolaylık sağlayacaktır.²³

1.1.8. Hayata Yakınlık İlkesi

Eğitim ve öğretim ortamı hayata yakın ve gerçeklikle her zaman ayrılmaz olmalıdır. Öğrencinin hayatla olan bağlantısı öğretim sürecinde her daim göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle öğrenci her daim algısını açık tutar ve ilgisini canlı şekilde derse yöneltir. Hayatla bağlantılı olmayan öğretim süreci kolay bir şekilde unutulmaktadır.²⁴

Bu ilke doğrultusunda uygulanan öğretim sürecinde öğrenciler öğrendiklerinin yardımıyla hayat boyunca karşılaşacağı problemleri çözebilme yetisine sahip olur. Eğitim öğretimin amaçlarından biri olan öğrencileri gerçek hayata hazırlama kazanım bu ilkeyle en güzel şekilde yerine getirilmektedir.²⁵

Hayata yakınlık ilkesinin, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa ilkeleriyle de ilişkisi vardır. Hayattan alınan örnekler, bilinendir, somuttur ve aynı zamanda mekân ve zaman açısından öğrencinin yakınındadır. Dolayısıyla, hayatilik ilkesine uygun

²² Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi*, Nobel Yay, İstanbul, 2009, s. 16

²³ Yalnız. a. g. t. s. 11

²⁴ Eğri, a. g. e. s. 66

²⁵ Yalnız. a. g. t. s. 13

olarak düzenlenmiş bir öğretim etkinliği, aynı zamanda diğer ilkelere de uygun demektir. Aynı şekilde, hayatilik ilkesine uygun bir öğretim yöntemi de diğer ilkelere uygundur denilebilir.²⁶

2. DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Din eğitimi her zaman tartışılan bir konudur. Birçok dine mensup insanların yaşadığı topraklarda çözülmesi daha da zorlaşır. Dinin eğitim sistemindeki yerini, toplumdaki farklı taleplerin ele alınacağı ve kişilerin sahip olduğu hak ve özgürlükleri gözeterek oluşturmak, tartışmanın asıl konusu olmuştur. Var olan tartışmaların gözetiminde din eğitimi gerek okullarda gerek kurslarda gerekse yaz Kur'an kurslarında verilmeye devam etmektedir.

İnsan öğrenme mecburdur; çünkü öğrenmeye muhtaçtır. İnsan eğitim ve öğretime müsait bir yapıdadır. Bu yüzden Allah, Hz. Âdem 'e isimleri öğretmiştir. İnsanın eğitime muhtaç olmasının sebebi dünyanın sınav yeri olmasıyla ilgilidir. Bunun yanı sıra insan fitratındaki zayıflıklar da bir diğer nedendir.

Din, kişiye günlük hayatını nasıl geçirmesi gerektiği, yaşamının amacı vb. konularda bilgi vererek onun hayatını tanzim eder. Kişiye bir hayat felsefesi kazandırır.²⁷

“Din, insanın duyularla algıladıklarını akıl yürütme yoluyla değerlendirmek suretiyle cevap bulamadığı sorularına cevap verdiği için ferdi bir müessese; toplum düzenini sağlayacak akideler ve tavsiyeler ihtiva ettiği için ise içtimai bir müessesedir.”²⁸

“Din sadece vicdani bir değer, insanın bireysel yaşantısının dışında bulunan yüce bir olgu değildir. Bir bireyin hayatı boyunca yaptığı her şey, o kimsenin dinini oluşturur.”²⁹

“Din eğitim ve öğretimi, kişinin ve toplumun din ihtiyacının karşılanması amacıyla din kültürünün verilmesi ve din kişiliğinin kazandırılmasıdır.”³⁰

Din eğitimi, dinden gelen bilgilerle eğitim biliminin verilerini birleştirerek, insanların Allah'ın istediği insan olarak yetişmelerine katkıda bulunulacak çalışmaların yapılmasıdır. Onların hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri, dini anlayış ve yaşayışla ilgili teorik ve pratik problemleri araştırır, inceler, çözümler üretmeye, geleceğe yönelik teoriler geliştirmeye

²⁶ Eğri, a. g. e. s. 57

²⁷ Naci Kula “*Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*” *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2002, s. 67

²⁸ Ferruh Müftüoğlu, *Maarif Meseleleri*, Ötüken Yay, İstanbul, 2004, s. 90

²⁹ Muhiddin Okumuşlar, *Fitattan Dine*, Yediveren Kitap, Konya, 2002, s.45

³⁰ Mustafa Tavukçuoğlu, “*İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler*” SÜİFD, Sayı 3, Konya, 1990, s. 425

çalışır. Bu çalışmaların bütünü insanla ilgilidir. Dolayısıyla din eğitiminin de konusu insandır.³¹

Din eğitiminde önce Kur'an-ı Kerim ile Hz. Peygamber'in uygulamaları ve bugüne kadar gelen tecrübelerle bilgilenme sağlanmalı, sonra elde edilen bu bilgiler çerçevesinde birey dini benimseyerek tutum ve davranışlarını dine göre düzenlemelidir.³²

Sistemli bir şekilde yapılan din eğitimi, sosyal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Toplum içindeki savaş, fuhuş vb. kötülükleri engeller. İlahi din ilkelerinin uygulanması toplumu mahvedici etki ve eğilimlerden uzak tutar. Ayrıca Allah sevgisinin insanlara kazandırılması diğer sevgilere temel teşkil edeceği gibi problemlerin giderilmesini de sağlar.³³

Din eğitimi, ruh sağlığının sağlanmasında da önemli etkiye sahiptir. Özellikle çocukluk ve ergenlik yıllarında yaşanan gerilimlerin etkisinin azaltılması din eğitimiyle mümkün olmaktadır. Allah inancı, insana sadece biyolojik bir varlık olmadığını, manevi anlamda da varlığının bulunduğunu hatırlatarak insanın kendisini ve diğer insanları önemsemesini sağlar. Bu sayede insana motivasyon kazandırır. İnsanın kendisini tanıma yollarını açarak sağlıklı sosyalleşmeyi sağlar. Sosyal adalet ve dayanışmayı destekleyerek, sosyal bozuklukların önüne geçer.³⁴ Din eğitimi; insanın iradi, akli, hissi güçlerini idrak etmesine, kendi varlığının şuuruna erişmesine giden yolların önünü açmayı gaye edinir. "Din eğitimi koşullandırmadan öte, insanın bedeni ruh, akıl, vicdan ve irade gibi tüm yeteneklerinin geliştirilmesiyle yaptıklarının ve yapacaklarının bilincinde olan bir insan yetiştirmeyi hedefler."³⁵

Din eğitimi, inanan insana destek olmalı, inanç arayışı içinde olan insana yardım etmeli, kayıtsız olan insana din duygusunu tanıtmalı, inançsız olan insana ise din konusunda sağlıklı davranış kazandırmalıdır.³⁶

Din eğitimi verilirken çocukların gelişim özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Yeterli zihinsel olgunluğa erişip erişmediği, dil gelişiminin ne aşamada olduğu ve edindiği tecrübeler din eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Çocukların gelişimlerini sağlayacak ve

³¹ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yay, Ankara, 1996, s. 28

³² Abdullah Özbek, "Din Eğitiminin Problemleri" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6. Sayı, s. 113- 114

³³ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, s. 64

³⁴ Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, s. 287- 289 (yayın evi

³⁵ Yurdagül Konuk, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişim ve Eğitimi*, TDV Yay, Ankara, 1994, s.25

³⁶ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay, Ankara, 2005, s. 120- 121

onların ihtiyaçlarını giderecek eğitim programı din eğitiminde vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu eğitimden beklenen, beklenti, ihtiyaç ve sorunlara karşı çocuğa dayanak olabilmesidir.

Din eğitimi ve öğretimi yapılırken gençler iyi tanınmalıdır. Gençlere yaklaşılmalı ve onlarla ilgilenilmelidir. Konular hikmetle, güzel öğütlerle anlatılmalı ve tartışılmalıdır. Kolaylaştırıcı ve müjdeleyici olunmalıdır.³⁷

Din eğitiminin verilmesi sırasında gerçekleşen ilgisizlik, bilgisizlik, gelenekçilik, kibir ve inat, aşırı sevgi gibi durumların varlığı bu eğitimi verilirken bazı olgulara öncelik verilmesinin gerekliliğini gösterir. Çocukların hazır bulunuşlulukları buna göre değerlendirilip çocukların öğrenmeye hazır olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda okuma kitapları, çocukların ilgilerini istenilen yönde çekmede etkili bir araç olarak kullanılabilir. Zihinsel, duygusal ve dinsel motivasyon ile aynı paralelde din eğitimi üç farklı işlevi yerine getirir. Bunlar eğitilenlerin zihnine, kalbine ve nefesine hitap eden olgulardır. Zihin eğitimi ile dini düşünce kazandırma; kalp eğitimi ile inancı besleme; nefis eğitimi ile olumsuz dürtülerin bastırılması hedeflenir. Bunlar birbirini tamamlayan olgulardır. Zincirin bir halkası koparsa eğitim istenilen kazanımları elde edemeyecek konuma gelir.

Mevcut durum dikkatle incelendiğinde aslında eylemin öğretim olduğu dinin de eylemin konusu olduğu dikkatleri çekecektir. Bu sebeple bilinen eğitim öğretim yöntemleri din öğretimi ve eğitimi için de kullanılmaktadır. Dinin kendine has özellikleri bu yönetime dâhil edilmektedir.

2.1.Din Eğitim ve Öğretim Tarihinde Yöntem Uygulamaları

İslam toplumunda Kur'an okumasını öğrenmek, dini anlatmak, dinlemek hem ibadet hem de dini bir görevdir. Kur'an'ın emir, tavsiye ve tasvirleri ile Hz. Peygamberin uyarı, tavsiye ve uygulamaları paralelinde İslam'ın ilk yıllarında İslam toplumlarında dini yaymak için verilen eğitimde, Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi ve anlaşılması büyük önem kazanmış ve eğitim için bireysel ve toplumsal gayret gösterilmiştir. İslam ülkelerinde; eğitim ve öğretimin her kademesinde formel ve enformel, örgün ve yaygın eğitime, Kur'an öğretimine ve dini eğitime büyük önem verilmiştir.³⁸

İslam inancına göre Kur'an son ilahi kitaptır ve dinin temel kaynağıdır. Bu sebeple Kur'an'ın öğretimi ve eğitimi vahyin gelişi ile başlar günümüze kadar da devam eder.

³⁷ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yay, Ankara, 2007, s. 118- 125

³⁸ Adem Ünsal, *Yaz Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimi(Denizli Örneği)*, Isparta, 2009,s. 6

Kur'an'ın ilk ayetinin “oku” olması ilim öğrenmeyi ve öğrenilen ilmi öğretmeyi zorunlu hale getirmiştir.³⁹

İslam eğitim kurumları genel olarak medrese öncesi ve medrese sonrası eğitim kurumları olarak incelenmektedir. Medrese öncesi eğitim ve öğretim Hz. Peygamber'in rehberliğinde anlık ve gönüllü olarak gelişmiştir. Günümüzde “özel eğitim okulları” olarak nitelendirilen saray okulları, kitapçı dükkânları, ulema evleri ve edebi salonlar gibi yerler eğitim kurumu olarak kullanılırdı. Sözü edilen kurumlarda dolaylı ya da doğrudan din eğitimi verilmiştir.⁴⁰

Medrese öncesinde faaliyet gösteren eğitim ve öğretimler Hz. Muhammed'in peygamber olmasıyla başlamıştır. Eğitim, Kur'ân ayetlerinin öğretilmesi, anlaşılması ve uygulanması noktalarında olmuştur. Hz. Peygamberin “Rabbim beni ne güzel terbiye edip yetiştirdi”⁴¹ şeklindeki buyruğu sürekli tekrarlanması, din eğitimindeki önemi göstermektedir.

İslam'ın öğretilmeye başlandığı Mekke döneminde örgütlü bir eğitim-öğretim sistemi yoktu. Onun yerine bireylere ait evleri, mescitler, kütüphaneler ve camiler eğitim kurumu görevini görmüştür. Buradaki eğitim ve öğretim yeni gelen ayetlerin insanlara öğretilmesinden oluşurdu. Bu tür eğitim ve öğretim hicrete kadar devam etmiştir.⁴²

Medine'ye hicretten sonra yapılan Mescid-i Nebevi de Suffa adındaki bir bilim eğitim-öğretimine tahsis edilmiştir. Buradaki eğitim Kur'ân ayetlerini okuyup ezberlemek ve sünnetleri öğrenmek üzerine bir eğitimidir. Suffa'da yetişenler ihtiyaç duyulan yerlere gönderilerek din eğitimini yaygınlaştırılmıştır. Suffa'da ihtiyaçlar karşılanmayınca, Peygamber tarafından mescit yakınlarına başka eğitim kurumları da açılmıştır. Daru'l Kurra bunlardan biridir.⁴³

Hz. Peygamberin vefatından sonra dört halife zamanında da eğitime verilen özen ve önem devam etmiştir. Fethedilen topraklarla beraber İslam geniş coğrafyalarda etkili olmuş ve açılan mekteplerle eğitim düzenli olarak verilmeye devam etmiştir.⁴⁴

³⁹ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Yayın Evi, Ankara 1998, s. 10–12.

⁴⁰ Mehmet Dağ/Raşit Öymen, *İslam Eğitim Tarihi, Milli Eğitim Basımevi*, Ankara 1974, s. 65.

⁴¹ Süyûtî, *Câmiu's-Sağır*, I, 12

⁴² Ünsal, a.g.t., Isparta, 2009, s. 7

⁴³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (çev.) Salih Tuğ, İstanbul 1993, C. II, s. 768-771; Nebi Bozkurt, “Daru'lKurra”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 943; Ziya Kazıcı, “*Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru'lKurra*”, *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 36.

⁴⁴ Hamidullah, a.g.e., s. 774.

Emeviler zamanında var olan siyasi çekişme ve anlaşmazlıklar birçok alanda olduğu gibi idari ve sosyal alanda da problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Halifeler bu dönemde siyasi lider olmuş ve dini alandaki görevlerini âlimlere devretmiştir.⁴⁵

Cami dışındaki eğitim ve öğretim kurumlarına ilk defa Abbasiler devrinde rastlanmaktadır. Medrese kelimesinin IX. Asırda kullanıldığı belirtilmekle birlikte, medreselerin resmi teşekkül olarak devlet eliyle kurulmasının X. Asırda gerçekleştiği bazı kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁶

İslam coğrafyasının karakteristik eğitim kurumlarından biri de medreselerin kurucusu Nizamü'l Mülk olarak bilinmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında Türk-İslam kültür (Türkistan ve Horasan) çevresinde doğan medreseler, zamanla her tarafa yayılmıştır. Medreseler kurulsun da camilerde eğitim-öğretim yapılmaya devam etmiştir. Medreselerin kurulmasıyla eğitimin cami dışına çıkarılması yüksek okul ve üniversite anlamında okullaşmanın temellerini oluşturmuştur. Cami ve medrese tarihi seyri içinde ayrılmaz olmuşlardır ve birbirlerini desteklemişlerdir.⁴⁷

Osmanlı Devleti Selçuklu Devletini örnek alarak teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Eğitim sistemleri de Selçuklu modelinden uyarlanmıştır. Eğitimin ilk adımlarında olan Sıbyan mektepleri camilere bitişik ya da caminin içinde yapılmıştır. Eğitim için imamlar, müezzinler veya eğitim için görevlendirilen yetkililer görevlendirilerek ders programları bu kişiler tarafından belirlenip mektep vakfîyesine kaydedilmekte idi. Bu durumda ise devletin resmi bir programı olmadığı görülmektedir.⁴⁸

Sıbyan mekteplerinin öğretimi, ezber ve uyarılara dayanmakta idi. Bu okullarda müderrisler görev yapsa da imam ve müezzinler de vermekteydi. Sıbyan mektepleri tüm yenilik aşamalarına rağmen uygulanmaya devam etmiştir. Tanzimat'tan sonra "iptidai" ve daha sonraları da "ilk mektep" adını almıştır. Cumhuriyete kadar varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı'da varlığını sürdüren çoğu sosyal kurum bazen değiştirilerek bazen de sadece isim değiştirilerek cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. Geçiş zamanında din ile devlet ilişkileri içinde dini kurumlar varlığını devam ettirmiştir. TBMM'nin 1920'de faaliyete geçmesiyle oluşan hükümet, eğitim- öğretim, kaza, fetva ve irşat hizmetleri için "Şer'îye ve

⁴⁵ Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, (çev.) Ali Yardım, İstanbul 1983, s. 41

⁴⁶ Çelebi, a.g.e., s.211-218

⁴⁷ Cahit Baltacı, *XV-XVII Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s. 6.

⁴⁸ Baltacı, a. g. e. , s. 8.

Efkaf'ni oluşturmuştur. Bakanlık ise eğitim- öğretimi denetlemek ve yönetmek için "Tadrisat ve Teftişat Heyeti"ni kurmuştur.⁴⁹

1924 yılından sonra Türkiye'de din-devlet ilişkisi farklı boyuta taşınmıştır. Bu süreçte dinin ve din kurumlarının yönetim üzerindeki etkisi giderilerek, din ve eēitim, din eēitimi ve dini hizmetlerinde daha çok olmak üzere devlet ve siyasi iktidarın denetim ve kontrolüne girmiştir. Bu baēlamda 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile II. Meşrutiyet döneminde fikri akımlarla gelişen ve yaygınlaşan eēitimdeki ikili anlayış ve uygulamaları kaldırmak, toplumda duygu ve düşünce birliēini temin etmek için eēitimde birliēi saēlamak amacıyla ülkedeki bütün eēitim-ēretim kurumları Maarif Vekāleti'ne devredilmiştir. Aynı yılın mayıs ayında Maarif Vekāleti tarafından yayınlanan bir genelge ile medreseler kapatılmış, bunların yerine yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Darül fnun'da bir İlahiyat Fakültesi, imam ve hatiplik görevlerini yerine getirecek elemanlar yetiştirmek üzere de 29 merkezde İmam Hatip Mektebi açılmıştır.⁵⁰

"Tevhid-i tedrisat kanununun amacı din eēitimi ve ēretimini kaldırmak deēil, din eēitimi ve ēretimini genel eēitim sistemi içine alarak eēitimde birlik saēlamak olmasına raēmen, modern eēitimin laik bir sistem içerisinde geliştirilme düşüncesi, başka bir ifadeyle laiklik adına endişe duyulması veya endişe yaratacak gelişmelerin yaşanması, din eēitimi ve ēretiminin genel eēitimden çıkarılmasıyla, mesleki din eēitimi ve ēretimi veren örgün eēitim kurumlarının kapanması veya kapatılması şeklinde sonuçlanmıştır. 1930–1947 yılları arasında Kur'an Kursları hariç örgün mesleki din eēitimi veren herhangi bir resmi ēretim kurumu aılmadıēı gibi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca özel din eēitimi-ēretimi veren kurum açma izni de verilmemiş, Kur'an ēretimi yapmalarına müsaade edilmemiştir. Böylece Kur'an ēretimi dāhil din eēitimi ve ēretimi tamamen ailelere bırakılmıştır. Anne babaların büyük çoēunluēunun Kur'an ve dini bilgilerinin eksik veya yetersiz olması, gizli din eēitimi ve Kur'an ēretimi uygulamalarına fırsat ve imkān vermiştir. Yetersiz, eksik ve yanlış bilgi ve yöntemlerle evde veya çeşitli çevrelerde illegal din ve Kur'an ēretimi, geleneksel İslam anlayışına süreklilik ve yaygınlık kazandırdıēı gibi, okullar da verilen eēitimle uyumsuzluēu nedeniyle çocukları ve gençleri psikolojik olarak olumsuz etkilemiştir."⁵¹

⁴⁹ nsal, a.g.t. s.11

⁵⁰ Ramazan Buyrukçu, *Türkiye'de Mesleki Din Eēitim ve ēretimi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2007, s. 32

⁵¹ Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din Eēitimi ve ēretiminin Verimliliēi zerine Bir Araştırma* (Gller Bölgesi rneēi), Fakülte Kitapevi, Isparta 2001, s. 36–37.

2.2.Din Eğitim ve Öğretim İlkelerinin Yöntem ile İlişkisi

İlke sözlükte, temel düşünce, temel inanç, umde, unsur, prensip, temel bilgi, davranış kuralı, her türlü tartışmanın dışında sayılan öncül, mebdde prensip⁵² anlamına gelmektedir. Bir başka tarife göre ilke, amaca varmak için benimsenmiş ilk veya en geniş çerçeveli metot demektir.⁵³ Buna göre ilke tartışmalardan azade, oturmuş belli bir düşünceyi dile getirmektedir. Eğitimi dile getiren kaynaklarda çeşitli ilkeler anlatılmaktadır. Bunlar; çocuğa görelilik (veya öğrenciye görelilik) ilkesi, bilinenden bilinmeyene ilkesi, somuttan soyuta ilkesi, yakından uzağa ilkesi, aynılık ilkesi, tasarruf (ekonomiklik) ilkesi, aktivite ilkesi, hayata yakınlık ilkesi, bütünlük ilkesi, otoriteye itaat ve özgürlük ilkesi (sosyallik ilkesi), bilgi ve becerinin güvence altına alınması ilkesi vb.⁵⁴

Konu insan olunca eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde bazı ilkelerin uygulanması yadsınamaz bir gerçektir. İnsanlar birbirinden farklı canlılardır, birikimleri farklı, anlama kapasiteleri farklı, yetenekleri farklı ve daha nice. Bu sebeple standart kuralların yerine esnek yaklaşımların oluşturduğu ilkelerin olması daha doğru ve daha geçerli olacaktır. Bu düşünce günümüzde giderek güç kazanmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşımda bunu destekler niteliktedir. Dinde zorlamanın olmayışı tahkiki imanın makbul oluşu, insanların özgür tavrını öne çıkarması dolayısıyla yapılandırmacı yaklaşımın din öğretiminde de makbul olduğu söylenebilir.

Din eğitimi ve öğretiminin ilkeleri ile kullanılacak olan yöntem arasında ilişki söz konusudur. Bu sebeple öncelikle bu ilkeleri anlamak gerekmektedir.

2.2.1. Öğretimde Hiyerarşik Düzen:

Öğretim etkinlikleri, hedef ve konuyla ilişkili ve birbirlerini takip eden birbirleriyle uyumlu işlemlerin sistematik bir biçimde yürütülmesini ve her öğretim faaliyetinin sistematik düzene oturtulması gerektirir. Bu sistem ana hatlarıyla şu unsurları içerir;

- Tasarlama (Hedefleri, amaçları ve imkânları belirleme)
- Planlama (Yapılacak işlerin zamanını, süresini, miktarını tayin etme)
- Uygulama (Hazırlama, anlatma, yapma, yaptırma, düzeltme)

⁵² TDK, *Türkçe Sözlük*, s.957

⁵³ Hasan Çelikkaya, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alfa Basım Yayın, 2. Baskı, İstanbul 1999, s.69.

⁵⁴ Cavit Binbaşıoğlu, *Genel Öğretim Bilgisi*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1983, s. 25.

- Değerlendirme (Sonuçları gözleme, hedeflerle uygunluğu denetleme)⁵⁵

2.2.2. Bireysellik ve Toplumsallık İlkesi

Eğitim, bireysel farklılıklar dikkate alınarak yürütülmeli, herkesten aynı kabiliyet ve aynı beceri beklenmemelidir. Kimse birbirinin aynı değildir, aynı yönde gelişmek, aynı mesleği icra etmek istemez. Ancak eğitim bireysel farklılıkları ve tercihleri önemserken toplum gereklerini, birlikte yaşama, birlikte yapma ve birlikte başarıma imkânlarını göz ardı edemez.⁵⁶

2.2.3. Devamlılık İlkesi

İnsanların eğitimi planlı öğretimin dışında ömür boyu sürmektedir. Bu süre içinde bireylerin gelişimi de devamlılık arz eder çünkü her yeni şarta ve duruma göre insanlarda değişme meydana gelir. Bu durumdan yola çıkarak planlı öğretimin her anda birbirinin tamamlayıcısı olması ve her an eğitim düşüncelerinin diri olması, kişilerin olumlu davranışları kazanmasına yönelik etkinliklerin devam etmesini gerektirir.⁵⁷

2.2.4. Bütünlük İlkesi

İnsanların benliğinde bulundurduğu yetenekleri, bedeni, zihni ve duyguları onun tüm davranışlarıyla kişiliğini belirler. Beden hareketin, zihin aklın, duygu ise seçme ve değer verme kabiliyetinin yetenek tezahürüdür. Kişilerin gerçek manada dini bir kişilik ile sağlam bir dini davranış edinebilmesi için bahsi geçen alanların bütünlük göstermesi gerekir. Herhangi birinin göz ardı edilmesi durumunda olumsuz durumların yaşanmasına neden olabilir. Beden eğitiminin olmadığı durumlarda kişi dayanıklılık gücünü ve sağlığını kaybeder. Bu sebeple kararlarını doğru alamaz. Zihin eğitiminin yeterli manada olmadığı durumlarda kişi aklını kullanamaz, fikir geliştirmelerde yanlışlara düşebilir. Duygular açısından eksik eğitim verilirse eğer insanlarda kin, düşmanlık, hasetlik gibi yanlış duygular ortaya çıkabilir. Bu durum ise dini açıdan makbul kabul edilmez.⁵⁸

Zihin, beden ve duyguların bir bütünlük içinde verilmesi dini literatürde iman, amel ve ihlâs olarak geçmektedir. Müslümanlar için iman, zihnin yönelişinin birinci koşuludur. Amelin olmadığı yerde iman, ihlâsın olmadığı yerde ise amel olgun düzeye erişemez. İman ile ihlâs

⁵⁵ Suat Cebeci, *Din Öğretim Yöntemleri*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 4

⁵⁶ Cebeci, a.g.e., s. 4

⁵⁷ Cebeci, a.g.e., s. 5

⁵⁸ Cebeci, a.g.e., s. 18

Kur'an'da çoğunlukla beraber kullanılır ve kurtuluşa erecek kimseler için “iman edenler ve salih amel (doğru işler) yapanlar”⁵⁹ şeklinde kullanım vardır. Duyguların kişileri olumsuz tutumlara sürükleyebileceğine, nefsin kötülüklerinden sakınılmasına⁶⁰, nefsin kurduğu tuzaklara düşmeyenlerin kurtulacağına⁶¹ ilişkin anlatılar mevcuttur. Bundan dolayı kişiler zihin süzgecinden geçirdiği ve özümlediği bilgileri uygulayacak ve onun doğrultusunda hareket ederek alışkanlıklar edinecek, hayatını ona göre şekillendirecektir.

2.2.5. İtidal İlkesi

Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük anlamına gelmektedir. Din ile ilgili bilgiler öğrenilirken Kur'an ve sünnet eksenli davranılmaktadır. Lakin temel meselelerin yanı sıra dinin kısmen kapalı ve ayrıntı konularında yorum yapma zorunluluğu meydana gelmektedir. Yorum yapanların konunun ehli bilginler olmasına özen gösterilmelidir. Böylelikle daha isabetli sonuçlar alınabilir. Dinin duygulara etki etkilemesiyle yapılan değerlendirmeler uç noktalara taşınabilmektedir. İslam dininde ise bunun olması hoş karşılanmaz. Bilgi ve davranışlar belli kurallar çerçevesinde insan doğasına uygun şekilde benimsenmeli ama ifrat ve tefrit düzeyinde olmaması gereklidir.⁶²

Her gece namaz kılan gündüzleri de oruç tutan biri için peygamberimiz uyarıda bulunmuş ve o kişiyi bundan men etmiştir. Bunun yanı sıra uzun süre namaz kılan biri için “*Ey insanlar itidale riayet ediniz!*” demiş ve bunu üç defa tekrar etmiştir.⁶³ Kur'an-ı Kerimde de “*Haddi aşmayınız, şüphesiz Allah haddi aşanları sevmez*”⁶⁴

İnsanın fitratı gereği sahip olduğu sevgi-bağlılık, korku-umutsuzluk gibi duyguları dini alanda uç noktalara doğru aşırı yoğunlaşmalara müsaittir. Din öğretiminde her konun gerektirdiği ağırlık derecesi göz önüne alınmayıp karşılaşılabilecek ceza-mükafat, günah-sevap dengeleri hassasiyetle kurulmadığında sünnet ve efdal olanı farz derecesinde benimseme, farzları veya haramları önemsememe şeklinde aşırı hassasiyet ya da aldırmaçlık durumları ortaya çıkabilmektedir. Eğiticilerin bu durumu göz önüne alarak kişilerin ifrat ve tefrite kaçmayan itidalli bir dini tutum geliştirmeleri hususunda çaba göstermeleri gerekir.

⁵⁹Yusuf, 12/53

⁶⁰Tâhâ, 20/76

⁶¹Teğabun, 64/16

⁶²Cebeci, a.g.e., s. 18

⁶³İbnüMace:4241.

⁶⁴Maide, 5/87

Peygamberimizin orta yol dediği bu dengeli durumun bir tarafa doğru değişmesi bir dini tutum bozukluğu oluşturacaktır.⁶⁵

2.2.6. Gelişim Sürecine Göre Eğitim İlkesi

Çocukların hangi yaşta olduğu onların bilişsel kapasitelerini etkilemektedir. Anlayış, kavrayış, bilgi ve fikir kapasiteleri bu doğrultuda farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar karşısında tüm çocuklara aynı eğitimi vermek olumlu sonuçlara götürmeyecektir. Kişilerin her türlü gelişimleri göz önüne alınarak kime hangi düzeyde nasıl eğitim verilmesine dikkat edilmeli ve bu hususlar göz ardı edilmemelidir. Peygamberimizin bu konu ile ilgili söylemleri de bu alandaki çalışmaların önünü açmaktadır:

*"İnsanlara durumlarına göre davranınız"*⁶⁶

*"Hz. Ali "İnsanlara kavrayabilecekleri şekilde anlatın, Allah ve Resulünün yalancı çıkarılmasını iste misin?" demiştir.*⁶⁷

Bu hadislerin ışığında gelişim ve öğrenme konusundaki eğitim psikolojisinin verilerini din eğitiminde kullanmanın ihmal edilmez bir imkân olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayrıca İslam dininin evrensel özelliği ve pozitif ilimlere bakışı göz önüne alınınca eğitim alanında kullanılacak her türlü ilmi verilerden din eğitiminden yararlanmanın gayet doğal olduğu sonucuna varılabilir. Dolayısıyla pedagojide olan birey merkezli öğretim yaklaşımını din eğitiminde dikkate alınacak önemli bir husustur.⁶⁸

2.2.7. Kabiliyet ve Statüye Göre Eğitim İlkesi

İnsanların kalıtımla gelen özellikleri ile öğrenme yaklaşımları arasında farklar olabilir. Kalıtım da öğrenmeyi etkilediği için göz ardı edilmemelidir. Bazı insanlar zihinsel tekrar yoluyla bazıları kavrama yoluyla bazıları da sembolik olarak benimsedikleri bilgileri öğrenirler. Eğitim-öğretim meselesinde bahsi geçen farklılıkların dikkate alınması gerekir ve verilen eğitim bu yönde şekillendirilmelidir. Ezberlenerek öğrenilen bilgiler sözel bilgilere, kavrama yoluyla öğrenilenler sayısal bilgilere, sembollerle öğrenilenler ise fen bilimlerine eğilimli olurlar. Eğer bunların haricinde ise estetik alanlara daha yatkın olduğu görülür.⁶⁹

⁶⁵ Cebeci, a.g.e,s. 19

⁶⁶Ebu Davud:4842

⁶⁷Buhari: 127

⁶⁸Cebeci, a.g.e, s. 19

⁶⁹Cebeci, a.g.e, s. 20

Günümüz eğitim anlayışında bireysel farklılıklar önem kazanmış ve bu farkındalıkla eğitim anlayışı güdülmüştür. Bu aşamada da eğitimi veren ile alan arasında uyum olmalıdır. Bu uyum sağlanamazsa eğer iletişim kurulamaz ve öğretim gerçekleşemez. Bu farkındalığı bilen İslam dini eğitim anlayışını buna göre belirlemektedir. Kur'an-ı Kerimde "*De ki; herkes yaratılışına göre davranır. Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu bilir.*"⁷⁰ buyrulmuştur. Müfessirler bu ayeti "herkes kabiliyetine, ruhi yapısına, seciyesine göre davranır" şeklinde açıklamışlardır.⁷¹ Peygamberimizin "*Herkes yaratılışına uygun işler kolaylaştırılmıştır*"⁷² anlamındaki hadisi de bu konuya ışık tutmaktadır.

Bir kimsenin sanatkâr olma, mühendis olma veya sosyolog, tarihçi, psikolog olma eğilimi göstermesi onun Allah'la ilişkilerini, dini tutum ve davranışlarını arka plana itmesini gerektirmez. Çünkü din her branştan, her meslekten insanı kuşatır. Belki değişik mesleklerdeki insanların hayatın ve hadiselerin sırlarını, hikmetlerini kavramadaki yaklaşımları farklıdır. İşte bu durum din eğitimcisinin önüne değişik imkânlar getirmektedir. Her meslekten insana yönelik din eğitiminde kullanılacak öğretim yaklaşımları ve metotları onların yetenek ve eğilimleri ile ilişkilendirilecek, örneklemeler onların alanları ile ilgili yaşantılardan seçilecektir. Buna dair Kur'an'da çeşitli örnekler vardır. Onlardan biri şöyledir:⁷³

Hz. İbrahim putçulukta ileri gitmiş olan Firavun ve onun avanesine, putların konuşamaz, bir şey yapamaz, cansız, işe yaramaz varlıklar olduklarını anlatmak için kimsenin olmadığı bir sırada putların hepsini kırarak yalnız en büyük putu bırakır. Firavun durumu öğrenince bunu Hz. İbrahim'in yapmış olacağını düşünerek onu getirip "*Bunu sen mi yaptın?*" diye sorar. Hz. İbrahim de "*Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorsa ona sorun.*" diye cevap verir. Onlar da "*Ey İbrahim sen de biliyorsun ki putlar konuşmazlar.*" derler. Bunun üzerine Hz. İbrahim de "*Öyleyse Allah'ı bırakıp da size fayda ve zarar vermeyecek putlara ne diye tapıyorsunuz? Kafanız çalışmıyor mu?*" diyerek onlara tek yaratıcı olan Allah'ın varlığını ve yalnız O'na tapılması gerektiğini anlatmaya çalışır.⁷⁴

Aynı şekilde Peygamberin de bedevilere, şehirlilere, ediplere, kabile reislerine farklı yaklaşımlarla dinin esaslarını anlattığına dair örnekler çoktur. Eskiler buna *muktezayı hal* (muhatabin ve ortamın durumunun gereği) demişlerdir. Dinin öğretiminde kişinin sosyal ve kültürel durumu, bulunduğu ortamın şartları göz önüne alınarak ona göre bir yol tutulacaktır.

⁷⁰İsra, 17/84

⁷¹Beydavi, Nesefi, Medarik

⁷²Camii's-Sağır:3/48

⁷³Cebeci, a.g.e, s. 20

⁷⁴Enbiya, 21/62-67

Bir bilgi her durum ve şartta, herkese aynı ölçüler ve kalıplar içinde sunulamaz.⁷⁵ Denildiği gibi “Her yerde söylenecek uygun bir söz, her grupla konuşulacak uygun bir dil, her cemaate tesir edecek uygun bir üslup vardır”⁷⁶

2.2.8. Bilginin Kaynağı İlkesi

İslam dininde bilginin nereden ve kimden elde edileceği noktasında bir sınırlama yoktur. Bedir savaşı sonrasında esir alınan müşrikleri serbest bırakmak için karşılığında okuma yazma bilmeyen Müslüman çocuklara okuma yazma öğretilmesini istemek bu konudaki en güzel örneklerdendir. İslam ülkelerinde yazı, dil, matematik, fizik gibi pozitif bilimleri konusunda yetkin kim varsa dini, inancı sorgulamaksızın ondan en etkili biçimde yararlanma yoluna gidilmiştir. Bir kişinin düşünceleri, yaşayış tarzı ya da başka dinden olmaları Müslümanlara ters bir yaşam sürmesi onların bilgilerinden yararlanılmasına engel olabilecek unsurlar değildir.⁷⁷

Peygamberimizin “*Hikmet mü'minin yitiğidir; onu nerede bulursa almaya hakkı vardır.*”⁷⁸ buyurması ilim öğrenilecek kimseler hakkında her hangi bir kişilik sınırlaması olmadığını göstermektedir. Ancak çocukların inanç, ahlâk ve zihniyet yönünden gelişmelerinde öğretmenin model olarak, örnek olarak ihmal edilmeyecek derecede büyük etkisi vardır. Çocuk öğretmeninden sadece bilgi almaz; ondan anlayış, tutum ve davranış bakımından kişilik geliştirme yönünde çok ciddi boyutta değerler kazanır. Bu noktada eğitimle öğretimi birbirinden ayırmak gerekiyor. Salt bilgi öğrenmenin dışında çocuğun eğitimi söz konusu olunca öğretmenin inancı, zihniyeti ve kişiliği önem kazanır. Bunun dışında bilgi kimde ise ondan alınacaktır. Bilgi Çin’de dahi olsa gidilip oradan, oradaki kimselerden alınacağı öğüdü dini kültürümüzde hadis zannedilecek kadar yaygın, dilden dile dolaşan bir söylem olmuştur.⁷⁹

⁷⁵Cebeci, a.g.e, s.21

⁷⁶Ebu Zehra, 1934/56

⁷⁷Cebeci, a.g.e, s.21

⁷⁸Tirmizi: 2688

⁷⁹Cebeci, a.g.e, s. 21

2.2.9. Bilginin Yararlılığı İlkesi

İnsan hiç bir şey bilmeyerek dünyaya gelir⁸⁰; doğumla beraber kendini yoğun bilgi ortamında bulur. Duyular aracılığıyla ulaştığımız bilgilerin hepsinin doğru olup olmadığı ya da faydalı olup olmadığı soruları zihinleri meşgul eder. Din eğitimi açısından bilginin işe yararlılık konusu üzerinde durulması gerekmektedir. Bu doğrultuda şu soruları sormak gereklidir; “Bütün bilgiler faydalı mıdır, yoksa dini açıdan faydasız bilgi de var mıdır? Faydasız bilgi varsa hangisidir, bunu belirlemenin ölçüsü nedir?” Bu konuda kuşkusuz bizim için felsefeden gelen değerlendirmeler değil, dinden gelen açıklamalar önem taşımaktadır. Peygamberimiz birden çok muteber hadis kitabında yer alan bir hadisinde *"Allah'ım işe yaramayan bilgiden sana sığınırım"*⁸¹ diye dua etmiştir. Bu hadis bize bazı bilgilerin işe yaramadığını, faydasız olduğunu ve onlardan kaçınılması gerektiğini bildirmektedir. Demek ki İslam dinine göre faydasız bilgi vardır. Burada önemli sorun, yukarıda da işaret edildiği gibi hangi bilgilerin faydasız olduğudur. Bir bilgi bir kimse için faydasız olabilir; fakat bir başkası için faydalıdır. Faydasızlık kişilere göre izafi (rölatif) bir hüküm mü olacak, yoksa genel bir faydasızlık mı söz konusudur? Kuşkusuz bu konuda da İslam dininin koyduğu değer ölçülerinden hareket edilmelidir. Yoksa hangi bilginin faydalı, hangisinin faydasız olduğunda insanların ortak bir yargıya varmaları, hatta bilginin faydasızının olup olmadığı hususunda anlaşmaları mümkün değildir.⁸²

*"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindedir"*⁸³ anlamındaki hadise göre insan kendisini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşmamalıdır. Kur'an-ı Kerimde de şöyle buyrulmaktadır: *"Bilmediğin şeyin ardına düşme, şüphesiz kulak, göz ve kalp o şeyden sorumlu olur."*⁸⁴ Bu ayette gözümüzün, kulağımızın ve zihnimizin bilgi edinmede elini taşın altına soktuğu anlatılmaktadır. Bahsedilen sorumluluk dinin getirdiği esaslar doğrultusundadır. Bu sorumluluk hareketlerin sınırlandırılması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu durumdan şu sonuç çıkmaktadır; duyulmaması, görülmemesi ve zihni meşgul etmemesi gereken unsurlar vardır. Bunlar dinin getirdikleriyle bilinebilecektir.⁸⁵

⁸⁰Nahl, 16/78

⁸¹ Bu hadis birden çok muteber hadis kitabında yer almaktadır. Bunlarda üçü: Tirmizi, Daavat, 69; Müslim, Zikir, 73 ; Ebu Davud, Vird, 32

⁸²Cebeci, a.g.e, s.21

⁸³Tirmizi:2318

⁸⁴İsra, 17/36

⁸⁵Cebeci, a.g.e, s. 22

Gıybet ve dedikodu bu konuya verilebilecek örneklerdendir. Bu unsurlar İslam'da yasaklanmış konulardır. Bu yolla edinilmiş bilgiler yararlı olmayan bilgiler olarak kabul edilmiştir.

Yaralı olan bilgiler de eğer doğru yerde kullanılmaz ve faydalı olabilecek sonuçlar elde edemezse o bilgi iş yaramaz hale gelir. Bir marangoz işini icra etmiyorsa ve başkasına da öğretmiyorsa bilgileri işe yaramaz bilgi kategorisine girmektedir.⁸⁶

Sözü edilen genel ilkelerden yola çıkarak çeşitli yöntemler belirlenmekte ve bunun sonucunda eğitim sürecine hedeflere yönelik yön verilmektedir.

3. DİN EĞİTMENLERİNİN YÖNTEM UYGULAMALARI

Öğretmen ya da öğretim elemanı her şeyden önce bir eğitimcidir ve eğitim-öğretimin temel unsurudur⁸⁷. Öğreticiler, öğrencilerini her yönden eğiterek onları topluma kazandırmayı hedefler. Terbiye etmek, belli bilgileri kavramalarına yardımcı olmak, şahsiyetinin gelişmesini sağlamak gibi... Bundan dolayı öğreticilik başlı başına yetenek, bilgi ve sanat işidir. Tek başına mesleki bilgi işe yaramaz aynı zamanda pedagojik formasyon da gereklidir. Pedagojik formasyonu olan bir öğretmen veya öğretim elemanı öğrencilere nasıl yaklaşacağını, onlara neleri, ne zaman, nerede ve nasıl vereceğini bilir.⁸⁸

Din eğitimi ve öğretimi verilirken, din eğitimlerinde bazı özelliklerin var olması gerekir. Eğitim bilimleri bilgisi olmalı, Allah rızası gözetilmeli, Hamele-i Kur'an ve Ehl-i Kur'an olmalı, masivaya değer verilmemeli, sade olunmalı, temiz ahlaklı olunmalı, adil davranılmalı, şefkatli olmayı benimsemeli, öğrenciler hakkında hayır dilenmeli ve onlara karşı mütevazı davranılmalı, eğitime istekli olunmalı... Bu niteliklerin yanı sıra Allah korkusu ve takva yönü olan merhametli, affedici ve sabrı olan öğreticiler olmalıdır.⁸⁹

İyi bir öğretmen veya öğretim elemanı, dersteki yeterliliğiyle öğrencilerine güven vermeli, kendisini ve dersini sevdirmelidir. Onun, öğrencilerin her birine sevgi ve şefkatle yaklaşması; hatta bir eğitim-öğretim disiplini içerisinde, asık surat olmaktan kaçınması gerekir. Gönül alıcı ve öğrencilerin hoşuna gidecek sözler söylemelidir.⁹⁰Böylece mübarek

⁸⁶Cebeci, a.g.e, s.22

⁸⁷ Çelebi, s. 389; Aydın., s. 219.

⁸⁸ Mehmet Adıgüzel, *Kur'an Öğretim Metotları Ve Öğreticilik Vasıfları*, Ankara, s. 203

⁸⁹Adıgüzel, a.g.e., s. 203

⁹⁰el-Kabisi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale* (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, tsz., s. 30; İbnCema'a, s. 87; Çetin, Abdurrahman, "Kur'an Öğretiminde Metot", Din Öğretimi Dergisi, sayı 18 (Mart, 1989), s. 18 vd.

kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i öğretecek bir tavır ve vakar içerisinde, o dersin gerçek bir öğreticisi olduğunu göstermelidir. Şu halde öğretmen veya öğretim elemanı, öğrencilerine karşı merhametli ve sevecen olduğu gibi, onlardan gelecek bazı olumsuz davranışlara karşı da, oldukça sabırlı, soğukkanlı ve hoşgörülü olmalıdır. Ayrıca dersi ve notu, öğrencilere karşı bir baskı aracı olarak kullanmamalıdır. Aksi halde öğretici, öğrencilere dersi sevdirmek yerine, onlarda derse karşı, sonradan telafisi güç bir nefret uyandırmış olur. Kısaca öğretici, onlar hakkında iyilik düşünmeli haset gibi kötü duygulardan kendisini arındırmalıdır. Bunun için sempatik, güler yüzlü, ağırbaşlı, dürüst ve güvenilir bir kişiliğe sahip olmalıdır. Öğrencilerle kesinlikle alay etmemeli, onlara eşit muamele etmeli ve aralarında ayırım yapmamalıdır.⁹¹

Hoşgörü sahibi bir öğretmen veya öğretim elemanı, her haliyle onlara örnek olmalı, ayrıca kılık kıyafeti de temiz ve düzgün olmalıdır.⁹² Öğretici, her öğrencisine değer verdiğini onlara hissettirmeli, öğrencilerin en küçük başarısını takdir etmelidir.⁹³ Öğretim elemanı, sınıfındaki öğrencilerin derse dair fikir, düşünce, kanaat ve davranışlarını da dikkate alarak katılımcı bir ortamda dersini işlemelidir. Kısaca öğrencilerle diyalog içerisinde, hoşgörüyeye dayalı bir ortam sağlaması, iletişim açısından önemlidir.⁹⁴

Eğitmen İslam dini'ni ve Kur'an-ı Kerim'i öğrettiğini hiçbir zaman unutmuyarak heyecanını ve şevkini daima aktif halde tutar. Caminin veya dersliğin içine girdiğinde ibadet bilincini göz ardı etmeyerek güler yüzünü ve neşesini eksik etmemelidir. Böylelikle öğrencilere güven ve huzuru vermektedir. Özellikle ilk zamanlarda ne kadar yorulsa da gülümsemesini ve samimiyetini ne öğrenciden ne de veliden esirgememelidir. Eğitimin temel ilkelerinden biri olan sabrı her daim zihninde bulundurmalıdır.⁹⁵

Din eğitiminde gönüllülüğün önemini ve berekete vesile olduğunu bilir. Tatillerinden fedakârlık yaparak Kur'an öğrenmeye gelen çocuklara eğitim vermenin önemli bir görev olduğunu bilir ve bu vazifenin manevi mesuliyetini yüreğinde hisseder. Eline aldığı Elif-bâ kitabı ya da yüreği hizasında tuttuğu Kur'an-ı Kerim'le neşe içerisinde Yaz Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin heyecanını gün boyu ve kurs süresince canlı tutmayı hedefler.⁹⁶

⁹¹İbn Sahnun, *Eğitim ve Öğretimin Esasları* (çev. M. Faruk Bayraktar), M.Ü. İlh. Fak. Vak. Yay., İstanbul, 1996., s.43; Çelebi, s.263, 283; Mehmet Dağ ve Hifzurrahman Raşit Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, M.E.B. Yay., Ankara, 974, s. 224 vd.

⁹²İbnCema'a, s. 64; Aydın, s. 227.

⁹³ Abdurrahman Çetin, "Kur'an Öğretiminde Metot", *Din Öğretimi Dergisi*, sayı 18 (Mart, 1989), ss.18, 19.

⁹⁴ Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, M. Ü. İlh. Fak. Vak. Yay., nu:165. İstanbul, 1999, s. 290

⁹⁵Nazif Yılmaz, *Verimli Bir Yaz Kur'an kursu için nitelikli eğitim ve öğretim*, Dem Dergi, 1. Yıl, 1. sayı

⁹⁶Yılmaz, a.g.e.

Eğitmenler öğretmek yerine sevdirmek prensibinden yola çıkar; çünkü bilir ki ğretilmekten ziyade sevdirmesi önemlidir. Sevgiyle hareket eden eğitmenler istediği her bilgiyi rahatlıkla öğrencilerine aktarabilir. Sevgiyle kurulan bağlarda iletişim dengeli olur. Böylelikle ğretici- öğrenen arasında mesafeli duvarlar rlmez.⁹⁷

Otoriter olan öğreticiler olumlu sonuç elde etmede zorluk yaşayabilirler. Bunun yerine ğrenci sorunlarıyla ilgilenmek, onlara yol göstermek yolundan giden öğreticiler olumlu sonuç almaya yaklaşmış demektir. Yaşlarının verdiği nitelikleri ve ğrenci psikolojisini anlayarak onlara değer verdiğini göstermelidir. Kişi, yaz Kursu ğreticiliği yaptığı camide eğer imam olarak da görev yapıyorsa cüppe ve sarığını giydiği zamanlar öğrencileriyle tokalaşır ve onlara güler yüzlü davranır. Bu davranışıyla bir din görevlisi olarak güzel bir izlenim bırakacağını ve çocukların gönüllerinde İslam dinini öğreten kimselere karşı bir sevgi oluşturacağını bilir. Cami imamı ve Kur'an hocası tarafından gnl kırılan ve yüreğinde olumsuz iz bırakılan çocukların camiye, cemaate, dine ve Kur'an'a bakışının nasıl olacağını düşünür. Bunun için, her ne sebeple olursa olsun kesinlikle hiçbir öğrenciyi camiden ve dersten atmaz. Camiden veya Kur'an dersinden kovularak kalbi kırılan çocuğun bir ömür dine uzak kalması durumunda sorumluluğunun çok ağır olacağını düşünür.⁹⁸

Sorunlu öğrencilerle birebir sohbetler kurulur ve sorunların hakkında ğrenci ile de görüşme yapılır. zm aşamasında affedici ve yumuşak davranmak gerekir. Peygamber Efendimizin "ğretiniz, kırııcı olmayınız, öğretenler kırııcı olanlardan hayırlıdır" ğd ile "Kolaylaştırmız, gleştirmeyiniz; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz" ilkesini devamlı hatırında tutar.⁹⁹

Aynı zamanda nitelikli öğretici diğer meslektaşlarıyla fikir alışverişi yaparak ortak hareket etmeye dikkat eder. Onların bilgi, birikim, eğitim yöntemleri ve tecrübelerinden faydalanır. Böylelikle eğitmenlerin yöntem uygulamalarında çeşitlilik meydana gelmektedir.

Kur'an kursu öğreticileri, imam-hatip ve müezzin-i kayyımlar ile mftlke uygun görülecek kişiler yaz Kur'an kurslarında ğreticilik yapmak için görevlendirilirler. Eğitim ve öğretimdeki verimliliğin artırılması amacıyla kurslarda görev alacak kişiler her yıl haziran ayının ilk on günü içinde belli bir süre içinde pedagojik formasyon eğitimine tabi tutulmaktadır. Bu kursların devam ettiği süre zarfında konu ile alakalı ğretim planlarının uygulamasına yönelik gereken bilgiler verilmektedir. Çünkü uygulamanın verimli olması için

⁹⁷Yılmaz, a.g.e.

⁹⁸Yılmaz, a.g.e.

⁹⁹Yılmaz, a.g.e.

öğreticilerin Kur'an Kursu Öğretim Programını iyice benimsenmesi gereklidir. Bu işlemlerin yapılması için yükümlülükler müftülüklerle aittir. Fakat müftülüklerde bu tanıtımların uzman kişiler tarafından yapılmaması, bundan dolayı tam olarak algılanmamasına neden olmaktadır. Cami din görevlileri imam ve müezzinlerin alan bilgisine sahip olmaları kâfi olarak düşünülmektedir ve pedagojik formasyon lüzumlu görülmemektedir. Bunun sonucunda yöntem uygulamaları görmezden gelinilmekte ve program tam anlamıyla uygulanamaz hale gelebilmektedir.¹⁰⁰

Bu uygulamalar dışında kalan din eğitimcileri genel eğitim-öğretim ilkelerinden yola çıkarak bireysel ilkelerini de eğitim sürecine dahil ederler. Bunun sonucunda ortaya çıkan eğitim sürecinde öğrenciye göre uygulanması en etkili yöntemler tespit edilir ve eğitimden verimli sonuçlar elde edilebilir.

4.DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNİN YÖNTEMLERİ

Yöntem, belirlenen hedef ulaşmak için bilinçli olarak tercih edilen ve o doğrultuda izlenen yoldur. Teknik ise yöntemin içinde mevcut olan ve yöntemin etkililiğinin artmasına neden olan olgulardır. Bu açıdan bakıldığında yöntem teknikten daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Teknikler yöntemin uygulanma şekilleridir. Birden fazla öğretim tekniği bir yöntemde barınabilir.¹⁰¹

Eğitim sürecinde yer alan öğretim strateji, yöntem ve tekniğinin saptanmasında etkili olan temel unsur hedeflerdir. Öğretmenin gerekli hedef davranışları belirledikten sonra doğru yöntem ve tekniklerin seçilmesi öğretimin etkililiğini artıracaktır.

Öğretimin istenen hedeflere ulaşması için birden fazla yöntemin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu yöntemler seçilirken, çevreye, öğrenciye, zaman ve konuya dikkat edilmelidir. Böylelikle yöntemin uygulanması etkinliğini artıracaktır. Her yöntemin kendine has üstünlükleri ve sınırlılıkları mevcuttur. Dolayısıyla öğretim yöntemi, hedeflerin gerçekleşmesine katkı sağladığı oranda iyidir. Seçilen yöntem öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını ve öğrenmesini sağladığı oranda iyi olacaktır.¹⁰²

Öğrenci özellikleri, öğretmen nitelikleri ve konu kullanılacak strateji, yöntem ve tekniği için önemli hususlardır. Bu hususlara uygun seçilen yöntem, teknik ve stratejiler hedeflenen davranışın kazanılmasında oldukça etkili olacaktır.

¹⁰⁰Yılmaz, a.g.e.

¹⁰¹Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi*, Nobel Yay, İstanbul, 2009, s. 123

¹⁰²Akyürek, a.g.e., s.124

İslam Dini, kapsamlı bir medeniyet projesi şeklinde bütün insanların huzur, güven ve mutluluğunu hedef almıştır. İlahi mesajın her yere ve herkese ulaşabilmesi için müminler, bu yeni dini öğrenmek ve öğretmekle mükellef tutulmuşlardır. Kur'an-ı Kerimde İslam'ın esaslarını insanlara anlatıp öğretme isinin hem Peygamberin ¹⁰³ hem de Müslümanların görevi¹⁰⁴ olduğu ilahi bir emir olarak bildirilmiştir.¹⁰⁵

Peygamberin hayatta olduğu zamanlarda İslam öğretimi tebliğe dayalı idi. Tebliğ ise dini etrafa ilan etme, insanların duymasını sağlama ve bildirme olarak başladı. Dinin giderek yayılması ve insanların dine tabi olması bu dinin esaslarını öğrenmenin şart olduğunu gösterdi. Bilgilendirme arttı ve bu önde tutum ve davranışlar düzenlenmeye başladı. İslam dini zamanla topluma yerleşince, dini değerler de toplumda yer aldı ve süreklilik gösterdi. Öğrenilen bilgiler ve kazanılan değerlerin yeni kuşaklara aktarılması gerekli idi ve bunun için daha planlı ve düzenli etkinlikler olmalıydı. İlk zamanlarda tebliğ faaliyetinin yanı sıra herkes en yakınlarına dini bildiği kadar öğretiyorlardı. Görevli kişiler de Müslümanlara dini öğretmekle yükümlüdürler. Bu görev yerine getirilirken çeşitli koşullarda çeşitli yöntem ve teknikler geliştirilecektir.¹⁰⁶

İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet, dinin eğitim ve öğretimi ile ilgili yöntemler ve yol gösterici bazı temel ilkeler getirmiştir. Bununla beraber eğitim-öğretim, değişik insanlara yönelik beşeri bir eylem olduğu için bunun metot ve tekniklerine dair ayrıntıların sürekli geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitimin dinamik yapısı gereği bu yöndeki gelişmeler kaçınılmazdır. İslam öğretisinin hak ettiği etkinliği gösteremediği dönemlerde ve toplumlarda görülen temel zaaf şüphesiz ki öğretim yöntemleri ile ilgilidir. Bugün öğretim yöntemleri konusunda çok daha önemli imkânlarla sahibiz. Hem genel eğitim metot ve teknikleri gelişmiş hem de din eğitimi biliminin ortaya çıkması ile dinin nasıl öğretileceğine dair arayışlar hız kazanmıştır. Artık din eğitimi faaliyetlerinde hangi metot ve tekniklerin kullanılacağı sorusuna gerekli cevaplar rahatlıkla bulunabilmektedir.¹⁰⁷

¹⁰³Maide 5/67

¹⁰⁴Ali İmran 3/104

¹⁰⁵Cebeci, a.g.e, s.5

¹⁰⁶Cebeci, a.g.e, s. 5

¹⁰⁷Cebeci, a.g.e, s. 5

4.1. Anlatım Yöntemi

Pasif dinleyicilere karşı tek taraflı aktarmaya dayalı bir yöntemdir. Zamanın kısıtlı olduğu durumlarda etkili bir yöntem olabilmektedir. Bu sebeple oldukça tercih edilmektedir.
108

Ayetlerde ve hadislerde var olan din eğitimi kavramları anlatımla ilgilidir. Kur'an'da "öğüt ver, çünkü müminlere fayda verir"¹⁰⁹ ilgili ayette anlatımın sağladığı yarar gözler önüne serilmektedir.

4.2. Soru- Cevap Yöntemi

Pasif dinleyici kitlesine karşı merak uyandırmak, dağılan dikkatleri toplamak amacıyla ya da öğretilen bilgilerin kalıcılığını sağlamak için tercih edilen yöntemdir. Anlatım yöntemiyle birlikte de kullanılabilir. Bu yöntemin kullanılması pasif dinleyici kitlesini aktifleştirmede yarar sağlamaktadır. Sorulan sorulara birlikte cevap aranması, bireylerin kendi gayretleriyle bilgiyi edinmeleri, öğrenme işinin aktif olmasını ve bilginin kalıcılığını sağlamaktadır. Kur'an'da sıkça kullanılan bir yöntemdir. Bu şekilde mevzu bahis olayların kalıcılığı sağlanmış olur.¹¹⁰

*"Karia, bu karia nedir? Karia'nın ne olduğunu bilir misin? O gün insanlar çırpınarak etrafa savrulan kelebekler gibi olurlar. Dağlar da didilip darmadağın edilmiş renkli yünler gibi olurlar. Kimin tartıları ağır gelirse iste o, memnun olacağı bir hayata kavuşur. Kimin de tartıları hafif gelirse onun barınağı Haviye'dir. Onun ne olduğunu bilir misin? Kızıymış bir ateştir."*¹¹¹

Peygamberin hadislerinde de soru cevap metodunun kullanıldığı görülmektedir. Ünlü Cibril Hadisin de Cebrail peygambere «İman nedir? «İslam nedir?», «İhsan nedir?» diye sormuş ve sonra cevaplarını vermiştir.¹¹²

4.3. Problem Çözme Yöntemi

Verilmek istenen bilgi, belli bir problem etrafında şekillendirerek hipotezler kurulmasına ve yardımcı verilerin açıklamasıyla sonuçlara ulaşmayı sağlayan ve bilginin öğrenilmesini

¹⁰⁸Cebeci, a.g.e, s. 6

¹⁰⁹Zariyat, 51,55

¹¹⁰Cebeci, a.g.e, s. 6

¹¹¹ Karia, 101/1-11

¹¹² Buhari:50

amaçlayan yöntemdir. Problemin, günlük hayatta varlığını koruyan sorunlara çözüm bulmayı amaçlaması, öğrenmeyi de problem çözme işi olarak ele alması bu yöntemin özelliklerindedir. Öncelikle problem belirlenir sonra ise çeşitli yöntemlerle çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Uyguladığı konuların sınırlı olduğu bu yöntem, sebep-sonuç içerikli konuların vazgeçilmez yöntemlerindedir.¹¹³

“Düşünün ki, bir zaman siz yeryüzünde zayıf düşmüş ezilen bir azınlık idiniz, insanların sizi yerinizden yurdunuzdan koparılacağından korkardınız. Böyle iken Allah barındırdı ve yardımı ile destekledi, size ize temiz rızıklar verdi ki şükredesiniz. Ey iman edenler Allah’a ve Resulüne ihanet etmeyin ki, size verilen emanetlere bile bile ihanet etmiş olmayasınız. Ve biliniz ki, mallara ve çocuklara sahip olmanız bir imtihandır ve büyük mükâfatlar Allah katındadır. Ey iman edenler, eğer Allah’a samimiyetle bağlanırsanız size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış gücü verir, günahlarınızı kapatır ve sizi bağışlar. Allah büyük bir lütuf sahibidir.”¹¹⁴ Burada insanların zafiyetleri ve yaşadıkları korkuları problem olarak ele alınıp bunun vasıtasıyla nedeni hakkında düşünülmesi istenmektedir. Sonrasında dünyalık mallarla değil, Allah’a olan kullukla bu problemin çözüleceği söylenmektedir.

4.4. Gösteri Yöntemi

Dinleyicilere karşı, bilginin anlatan tarafından canlandırılmasına dayalı yöntemdir. Dinleyenlerin işitme ve görme duyusuna yönelik olduğu için bilgilerin somutlaşmasını sağlamaktadır. Dini davranışların verilmesi ve ibadetlerin yapılmasına dair bilgiler bu yöntemle verilebilir. Öğreticinin bizzat yapması, kişisel davranışları ve yaşantısı, gösteri yöntemi olarak nitelendirilebilir.¹¹⁵

Peygamberimiz bazı işleri “şöyle yapınız” diyerek nasıl yapılacağını kendisi bizzat gösterdiği gibi, bir hadisinde de “Namazı, benim nasıl kıldığımı gördüyseniz öğle kılın“¹¹⁶ buyurarak öğretimde gösteri metodunu kullanmıştır.

4.5. Gözlem Yöntemi

Verilecek bilgilerin, kendi doğal ortamında gözlenerek incelenmesine dayalı eğitim yöntemidir. Amaçlara ve hedeflere uygun olarak seçilen ve öğrencilerin nesnel gerçeklikle

¹¹³Cebeci, a.g.e, s. 7

¹¹⁴Enfal, 8/26-29

¹¹⁵Cebeci, a.g.e, s. 8

¹¹⁶ Buhari: 605

karşılaşmasına imkân veren bu yöntem öğrenci için vazgeçilmez bir kalıcılık sağlayabilir. Çünkü bilgi tüm yönleriyle kavranarak, kullanılabilir sonuçlar elde edilebilir. Gözlemi bireyler kendi yaptığı için aktif bir öğrenme olur. Kişi bilgileri kendi çabasıyla edinir. Kur'an'da da insanların ve çeşitli olayların gözlenmesi ve onlardan hikmetler çıkarılması öğütlenmektedir.¹¹⁷

*“Rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen Allah'tır. Nihayet bu rüzgârlar, o ağır bulutları hafif bir şeymiş gibi kaldırıp yüklendiklerinde bakarsınız Biz onları, ekinleri kurumuş bir ülkeye sevk edip oraya su indirmişiz de orada her türlüünden meyveler ve ürünler çıkarmışızdır. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Gerek ki düşünüp ibret alasınız.”*¹¹⁸

*“İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yayıldığına bakmazlar mı?”*¹¹⁹

*“Onların kalpleri vardır, onlarla idrak etmezler; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidirler hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte onlar gafillerdir.”*¹²⁰

4.6. Dikkat Çekme Yöntemi

Kur'an'da okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatlerini celp eden birçok husus vardır. Bu bazen hitap olur bazen de kitap düzeni. Mesela ayet ve surelerin düzenlemeleri bazen konuyla iç içedir bazen de konular arasındaki bağlantı farklılığı şaşkınlığa sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra nida harfleriyle başlayan okunmalar, sorular, emirler ve yasaklar dikkatleri çekmektedir.¹²¹

Örneğin, Huruf-u mukatta' Kur'an'ı Kerim'de 29 sûrenin başında yer almaktadır. Bu surelerin 27 tanesi Mekke'de inmiştir. Bu harflerin çoğunlukla Mekkî sureler içerisinde yer almış olması muhatapların durumuyla ilgilidir ve onların dikkatini çekmeye matuftur.¹²²

Esasen herhangi bir iletinin muhataba ulaştırılması sürecinde muhatabın alıcı konuma getirilmesi önemlidir. Aksi halde emek ve zaman kaybının yaşanması kaçınılmaz olur. Eğitim

¹¹⁷Cebeci, a.g.e, s. 9

¹¹⁸A'raf, 7/57

¹¹⁹Gaşiye, 88/17-20

¹²⁰A'raf, 7/179

¹²¹Hikmet Koçyiğit, *Kur'an ve Eğitim, Hikmet Yurdu dergisi*, Yıl: 5, C: 5, Sayı: 10, Temmuz – Aralık 2012/2, s.142

¹²² Koçyiğit, a.g.e.,s. 123 - 149

bilimlerinde muhatabın alıcı konuma getirilmesi “uyarıcı” kavramıyla yakından ilişkilidir. “Uyarıcı, organizmayı harekete geçiren iç ve dış olaylardır. Duyduğumuz bir ses, gördüğümüz bir ışık, resim, ağaç ve aldığımız bir tat bizim için birer uyarıcıdır.”¹²³ Bu bağlamda huruf-u mukatta önemli bir uyarıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Araplar Kur’ân’ı dinlerken gürültü yapıyorlardı: “*İnkâr edenler: Bu Kur’ân’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırarsınız, dediler*”¹²⁴. Bunun üzerine Cenabı Hak onların dikkatini çekmek için bu olağanüstü nazmı indirdi. Onların dikkati dinlemeye bir sebep olurken, huruf-u mukatayı dinlemeleri de bu harflerden sonra gelenleri dinlemeye vesile oldu. Böylece kalpleri genişledi, gönülleri yumuşadı”¹²⁵ Zerkânî (ö.1367/1948) bu harflerin fonksiyonunu çağdaş eğitim öğretimde, derse giriş yaparken merak uyandırma için kullanılan metoda benzetmektedir.¹²⁶

4.7. Eleştiri Yöntemi

Genel manada eleştiri denildiği zaman insanlarda olumsuz düşünceler belirmesine rağmen eleştirel düşünme becerisi günümüzde birçok eğitici tarafından öğrencilerin edinilmesi gereken kazanımlardan biri olarak görülmektedir.

Eleştirel düşünme, açık fikirli olma, öne sürülen iddiaların temellerini soruşturma, ön yargılardan ve klişelerden uzak durma, ben merkezli kabullerden sakınma, düşünceleri mantık kurallarına sadık kalarak ve sağlam bir şekilde temellendirerek öne sürme benzeri özelliklerden oluşan düşünce yönelimi ve entelektüel tutum şeklinde¹²⁷ tarif edilmektedir. Eleştirel düşünme çok aşamalı bir anlam yorumlaması¹²⁸ biçiminde de anlaşılmıştır. Bu anlamda eleştirel düşünmeyi aslında eğitimin merkezine koymak gerekir.¹²⁹

Eleştirel düşünme kendini her alanda farklı göstermektedir. Doğal olarak eleştirinin amacı ve biçimi Kur’ân’da da kendine özgüdür. Kur’ân’a baktığımızda onun birçok eleştiri ifadeleriyle dolu olduğunu görmekteyiz. Ama Kur’ân’da yer alan eleştiriler insanı karalama ya da küçümsemek değil eksi ve artılarını göstererek, onu kılavuzlamak amacıyla gütmektedir. Bu yüzden Kur’ân’ın eleştirilerinde her tabakadan insan yer almaktadır.¹³⁰ Bahsi geçen

¹²³ Münire Erden, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Epsilon Yayınları, İstanbul, s.103.

¹²⁴ 41/Fussilet, 26

¹²⁵ Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Thk: Mustafa Abdülkadir Ata, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1988, I,223; Ayrıca bkz. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, I,212.

¹²⁶ Muhammed Abdülazim Zerkânî, *Menâhilul-İrfân fi Ulûmi’l- Kur’ân*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1995, I, 189.

¹²⁷ Ahmet Cevzici, *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s.203.

¹²⁸ Donald, *TeachingStrategies*, s. 311.

¹²⁹ Adem Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2010, s.63.

¹³⁰ Hikmet Koçyiğit, *Kur’ân’da Eleştirel Tavrı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003, s. 136.

tabakalardan biri de peygamberlere aittir. Kur'an'da peygamberlere yapılan eleştiriler eğitimin devamlı olduğunu gösterir ve her an eleştiriye ihtiyaç duyulduğu anlaşılır. Örneğin, oğlu yüzünden Hz. Nuh eleştiriye tabi tutulur ve cahillerden olmaması konusunda eleştirilir: “Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim”¹³¹. Kur'an ağır eleştirilerinden birisini bir kısım ilim sahiplerine hem de eşeğe benzeterek yapmaktadır. Bunlar bilgisiyse amel etmeyen âlimlerdir: “Tevrat'ın mesajını ulaştırma ve onu uygulama yükümlülüğünü kabul ettikleri halde, sonra bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler, tıpkı ciltlerle kitap taşıyan merkebe benzer. Allah'ın ayetlerini yalan sayan kimselerin düştükleri durum ne fecî! Allah böylesi zalim gürûhu hidâyet etmez, emellerine ulaşturmaz.”¹³²Çünkü merkep taşıdığı şeyi bilmediği gibi, ondan faydalanmaz da.”¹³³ Eğer ilim sahibi bireyler, ilmini pratiğe dökemezse güdülen mertebesine düşecektir. Buna işaret eden Râzî'ye göre eşek daha kolay baş eğdiği ve yönlendirildiği için kitapları daha kolay taşır. Öyle ki onu haylaz bir çocuk bile zorlanmadan idare edebilir.¹³⁴ Bu ağır eleştiri ilim sahiplerinin diğer insanları eğitim öğretim yoluyla biçimlendirmedeki sorumluluklarından ileri gelmektedir. Hata payının en aza indirilmesi için eğitimde eleştiriye ihtiyaç vardır. Çünkü insan ancak eğitimle insan olabilir¹³⁵ve bu da ince eleyip sık dokumakla sağlanabilir.

4.8. Zamanlama Yöntemi

Eğitim işi bu sürecin iyi planlanması ve stratejilerle alakalıdır. Bu stratejilerin iyi olması isteniyorsa, zamanın iyi yapılması gerekmektedir. Kur'an'ın nüzülü de zamana yayılmıştır. Ama bu yayılanın zamanda dikkat çeken ayrıntılar vardır. Mesela bazen yaşanan olaylar karşısında vahiy beklenmeye başlanmıştır.¹³⁶ Buna rağmen vahiy hemen inmemiştir. Söz gelimi “Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbinin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir”¹³⁷ayeti bu konuya bir örnektir.

Hz. Peygambere üç konuda şu sorular sorulmuştur. Bunlardan birisi de Ashab-ı Kehf hakkında yöneltilen sorudur. Hz. Peygamber de onlara yarın cevap vereceğim demiş yalnız istisna yapmamıştır. Bu yüzden denildiğine göre, vahiy on beş gün gecikmiştir. Öyle ki Hz.

¹³¹11/Hud,46

¹³²62/ Cuma,5

¹³³Bagavî, Meâlim, VIII, 115.

¹³⁴Râzî, Tefsîr, XXX, 7

¹³⁵Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine*, Say Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2009, s. 37

¹³⁶Koçyiğit, a.g.e., s.145

¹³⁷17/İsra, 85

Peygamber vahyin gecikmesinden üzüntü duymuştur. Sonra Allah onların sorusunu cevaplamak üzere “Hiçbir şey için "Bunu yarın yapacağım" deme. Ancak Allah dilerse (yapacağım de). Unuttuğun zaman Allah'ı an ve "Umarım Rabbim beni, doğruya daha yakın olana eriştirir de”¹³⁸ ayetlerini indirmiş ve peygamberine vahyin gecikmesinin sebebini bildirip ona yaraşan şeyin ne olduğunu öğretmiştir.¹³⁹

Benzer bir durum da Nur Sûresi’nde yer alan “ifk” hadisesidir¹⁴⁰. Burada da bir zamanlamanın olduğu dikkat çekmektedir. Hemen işin iç yüzü ortaya konsa belki de muhataplar olayın azametini iyi fark edemeyecek ve kendi hatalarını daha net göremeyeceklerdi. Ayrıca “ifk” hadisesindeki süreç tedricilik metodunun da önemli bir pratiği olmuştur. Eğitim öğretimde Hz. Peygamberin de zamanlamaya önem verdiği anlaşılmaktadır. Anlatıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v) bazı zamanlar cevabı erteler, muhatabına tekrar seslenirdi. Bunu da dikkatini toparlaması, kendisini anlatacağı şeye teksif etmesi keza iyice anlayıp kafasına yerleştirmesi için yapardı.¹⁴¹

4.9. Model Alma Yöntemi

Kur’ân birçok peygamberin ve sâlih kişilerin örnek hayatlarından kesitler sunarak inananları kılavuzlamak ve bu metotla onları irşad etmek istemektedir.¹⁴²

Kur’ân’da, Hz. Peygamber’in açıkça model alınması istenmektedir: “*And olsun ki, Resulullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*”¹⁴³ Bunun anlamı Hz. Peygamberi örnek alın, onun olduğu yerde olun, ona muhalefet etmeyin¹⁴⁴ savaşa sebat etmede sıkıntılara karşı koymada¹⁴⁵ yakında, sabırda ve diğer erdemlerde ondan alacağımız bir örnek vardır.¹⁴⁶

Model alma, yaparak yaşayarak ve görerek öğrenmedir. Bir tür amel etme ve bilginin tatbikidir. Çünkü Hz. Peygamberin sahabeyi terbiye metotlarından birisi de tatbik-i amelidir. Rivâyete göre bir gün Hz. Peygamber namaz kılmayı insanlara öğretmek istediğinde onlar

¹³⁸18/Kehf,23–24

¹³⁹Taberî, Câmi’u’l-Beyân, XV, 224.

¹⁴⁰24/Nur, 11-24

¹⁴¹Ebû Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, Çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul: Yasin Yayınevi. s.167

¹⁴²Ahmed Çelebi, *İslam’da Eğitim-Öğretim Tarihi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1976, s.294

¹⁴³33/Ahzab,21

¹⁴⁴Taberî, Câmi’u’l-Beyân, XIX, 59

¹⁴⁵Ebûssuud, *İrşâd*, IV,409; Alusî, *Rûhu’l-Meânî*, XXI, 167.

¹⁴⁶IbnCüzeyy, *et-Teshîl*, II, 185

anlasınlar diye kalktı, önlerine geçip namaz kıldı. Onlara nasıl rükû ve secde edeceklerini huşu ve tespihin nasıl olacağını gösterdi.¹⁴⁷

5. DİN EĞİTİM ÖĞRETİMİNİN METODLARI

Her konunun ve branşın kendine özgü öğretim metotları vardır. Dil öğrenirken, meslek öğrenirken, tarih ya da edebiyat öğrenirken farklı metotlar tercih edilmektedir. Bunlar zaman zaman farklı kullanımlara da sahne olmaktadır.

Kendine özgü bir alan olan din eğitiminde de diğer alanlardan farklı ve Kur'an'ı, sünneti ya da İslam'ın temellerini kaynak alan öğretim metotları vardır. İslam insanlara anlatılırken öncelikle çerçeve metotlar belirlenir ve din eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda kullanılır. Bu metotlar dışında yer alan ve diğer alanlara ait olan metotlar da din eğitiminde kullanılabilir.

İslam dininin öğretimi ve eğitimi konusunda belli başlı özel öğretim metotları şöyle sıralanabilir;

5.1. Tebliğ Metodu

Sözlükte, bir bilgiyi, bir haberi insanlara ulaştırmak anlamına gelen tebliğ kelimesi terim anlamı olarak Allah'ın emirlerini, İslam dininin temel esaslarını insanlara anlatma ve açıklama anlamına gelmektedir. Kur'an'daki tebliğin yer aldığı ayetlere bakıldığında bu görevin önce peygamberler tarafından yapıldığı görülmektedir.¹⁴⁸ "Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Bunu yapmazsan elçilik görevini yapmamış olursun"¹⁴⁹ fakat peygamberler bu görevi yaparken ikna edencesine bir tavır takınmamışlardır. Zaten Kur'an'da da böyle davranmaması gerektiği belirtilmiştir. "Peygamberin görevi sadece tebliğ etmektir."¹⁵⁰ "Eğer yüz çevirirlerse bil ki, sana düşen sadece açıkça tebliğdir."¹⁵¹ Buradan da anlaşılıyor ki tebliğ açık şekilde yapılabilir ama bu konuda ısrarın olmaması gerektiği ve isteyen bu davete icabet edeceği belirtilmiştir. Bu görevin öncelikli uygulayıcısı peygamberler daha sonra ise peygamber varisleri olan âlim zatlardır. Çünkü bu bilgi birikimine sahip olmayı gerektirdiği için her

¹⁴⁷Aiz b. Adullah el-Karnî, İkraBismiRabbike, s.51.

¹⁴⁸Cebeci, a. g. e, s.12

¹⁴⁹Maide, 5/67

¹⁵⁰Maide, 5/99

¹⁵¹Nahl, 16/82

insanın yapabileceği bir görev değildir ve ilâhi mesajı doğru intikal ettirebilmek için onun bütünüyle iyi kavranması gerekir. ¹⁵²

Kur'an'dan öğrenildiğine göre tebliğin muhatapları Müslüman olmayan ve ilahi mesajların kendilerine ulaşmayan kimselerdir.

Onlara İslam'ın doğruları bir alternatif yapı olarak anlatılıp açıklanır. İsterlerse delil gösterilerek hakikatin ispatı cihetine gidilir; ilgilenmez veya reddetme tavrı içinde olurlarsa, ikna etme ve kabul ettirme çabası içine girilmez. Müslüman olanlara ve İslam'ı bildiği, onun temel esasları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu halde İslam'ı kabul etmemiş olan kimselere tebliğ yapılmaz. İlâhi mesajı aldığı halde kabul etmemiş olan veya kabul ettiği halde tam olarak sindirememiş, onun sınırları çerçevesine girememiş olanlara karşı "tebliğ"de farklı bir metot kullanılacaktır. Bu da davet metodudur. ¹⁵³

5.2. Davet Metodu

Sözlükte, çağırmak, gelmesini ve kabul etmesini istemek, nida etmek manalarına gelen davet kelimesi Kur'an'da ise insanları Allah'a, Allah yoluna ve hayra çağırma, İslam'ın güzelliklerini onlara benimsetme görevi anlamlarını taşımaktadır. ¹⁵⁴

*"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et, onlarla en güzel şekilde tartış."*¹⁵⁵ Konu ile ilgili ayetlerde davet vasıtasıyla dinin öğretilmesi, hikmetle, güzel öğütlerle ve en iyi de tartışma yöntemiyle yapılacağı söylenmiştir. Özel yetenekler isteyen bu kavramlar davet metodunun belli gruplar tarafından yapılabileceğini ve olumlu sonuçlar alma olasılığının yüksek olacağını göstermektedir. *"Sizden hayra çağıran, iyiliği benimsetip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun"*¹⁵⁶ Davetin nasıl yapılacağı hususunda Kur'an'da zikredilen *hikmet* (ustalıkla söz), *güzel öğüt* (iletişim ve enformasyon teknikleri) ve *en uygun tartışma* şekillerinden başka *inzar*(uyarmak), *tezkir*(hatırlatma), *beyan* (açıklama), *tebşir* (müjdeleme) birer teknik olarak verilmektedir. Allah, Peygamberin dini insanlara öğretmesini O'na bu kavramlarla emretmiş ve İslam'ın ilk öğreticisi olan Peygamberi bu ifadelerle

¹⁵²Cebeci, a. g. e, s.12

¹⁵³Cebeci, a. g. e, s. 13

¹⁵⁴Cebeci, a. g. e, s.13

¹⁵⁵Nahl 16/125

¹⁵⁶ Ali İmran 3/104

vasıflandırmıştır.¹⁵⁷ *"Ey peygamber, biz seni şahit, müjdecî, uyarıcı, Allah'ın izniyle O'na çağırın, nurlandıran bir ışık olarak gönderdik."*¹⁵⁸

Peygamber de müminlere *"Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz."*¹⁵⁹ *"insanlara durumlarına göre davranınız"*¹⁶⁰ söylemlerinde bulunarak davet metodunun nasıl uygulanacağı konusunda yollar göstermiştir. Ayetlerde ve hadislerde dinin anlatım biçimleri yer almaktadır; müjdeleme, kolaylaştırma, uyarma, öğüt verme, hatırlatma, etkileyici sözlerle anlatma... Bunlar aynı zamanda bu yöntemin uygulama şekilleridir. Buradan da anlaşıldığı üzere davet yalın, kuru bir öğretim değil tam aksine dinini doğru şekilde kavratın ve bu yönde olumlu tutumlar geliştiren belli teknikleri de bünyesinde barındıran dini eğitim ve öğretim metodudur.

5.3. Tartışma Metodu

İnsanların edindikleri bilgiler hakkındaki var olan sorularına cevaplar bulmak, bu konudaki tereddütlerini gidermek ya da gizli kalmış yönlerini açığa çıkarmak için ve doğru bilgilere ulaşmak için gösterdiği çabayı tartışma metodu olarak nitelendirebiliriz. Sorgulama özelliği olan tartışma metodu kişinin sorgulayarak öğrenmesine neden olur.¹⁶¹ Kur'anı Kerimde *"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış."*¹⁶² anlamına gelen ayette tartışma metodu emredilmektedir.

Her hangi bir zıtlama ya da düşmanlığa neden olacak şekilde bir tartışmanın içinde yer alınmaması gerekir. *"Onların Allah'ın dışında taptıkları şeylere sövmeyin ki, karşılığında onlar da bilgisizce Allah'a sövmesinler"*¹⁶³ ayetinde de buyrulduğu gibi karşıdaki kişinin değerlerine saldırmadan tartışma metodu uygulanmalı ve belli bir edep dâhilinde olmalıdır. *"İnsanlardan öylesi vardır ki, hiç bir bilgiye, bir delile, bir aydınlatıcı kitaba dayanmaksızın Allah yolundan sapmak için kibirlenerek Allah hakkında tartışır durur. Ona dünyada bir rüsvaylık, kıyamet gününde de yakıcı bir azap vardır."*¹⁶⁴

¹⁵⁷ Cebeci, a. g .e., s.13.

¹⁵⁸ Ahzab 33/45-46

¹⁵⁹ Müslim:1734; Ebu Davud:4835

¹⁶⁰ Ebu Davud:4842

¹⁶¹ Cebeci, a. g. e, s.14

¹⁶² Nahl 16/125

¹⁶³ En'am, 6/108

¹⁶⁴ Hac, 22/8-9

5.4. Örnek Olma - Model Sunma Metodu

İslam kaynaklarında çok sık karşılaşılan metotlardan bir diğeri ise öğretici konumdaki insanların davranışlarıyla eğitim alan kişilere örnek olması ve ideal davranışları model olarak öğrenmesidir.¹⁶⁵

Yetişkin bireyler bilgi birikimleri dolayısıyla yaşadıkları çevreye daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Çevrelerinde bulunan ve örnek aldıkları kişiler bu uyumun sağlanmasında kolaylaştırıcı etken olmaktadır. Çünkü bu uyum ancak çevreden davranış modelleri ve örnekler almakla mümkündür. Çocuklar da etrafında olup bitenleri bu yolla öğrenirler. Allah Teala, İslam dinini insanlara tebliğ etmek, anlatmak ve öğretmek üzere bir elçi olarak gönderdiği Peygamberimiz hakkında "*muhakkak ki, Allah Resulünde sizin için güzel bir örnek vardır*"¹⁶⁶ buyurmuştur. Bu ayete göre Peygamber yalnız söyleyip bildirdikleri ile değil, yapıp ettikleri ile de Müslümanlar için gerçek bir öğreticidir.¹⁶⁷

Hikâyelerin çokça yer aldığı Kur'an'ı Kerim'de örnek davranışlar sergileyenler model gösterilmekte ve onlardan dersler çıkarılması istenmektedir. Din eğitmenleri bilgilerinin yanı sıra tutum ve davranışlarıyla da model olmalıdırlar.

5.5. Temsili Anlatım Metodu

Anlaşılmasında sorunlar yaşanan konularda, daha belirgin ya da çok benzer başka bir konuyu anlatarak konunun anlaşılmasını sağlamaya dayalı olan temsili anlatım metodu soyut olayları somutlaştırmada kolaylık sağlaması ve zihinlerde etki alanının fazla olması hasebiyle tercih edilen bir metottur. Dini kavramlar soyut olduğu için anlatımları sırasında çeşitli zorluklar yaşanır. Vahiy, ahret hayatı, cennet, cehennem, melek gibi kavramların "Bunlar hakır, kabul etmek gerekir" veya "bu bir inanç meselesidir; inanmaktan başka çare yoktur" tarzındaki anlatımlarla şekillenmesi zordur. Bu nedenle misaller kullanılmalıdır ve temsillere yer verilmelidir.¹⁶⁸ "*Allah'ın, hoş bir sözü; kökü sağlam, dalları göğe doğru olan ve Rabbinin izniyle her zaman meyve veren hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun? İnsanlar ibret alsın diye onlara misal getiriyor. Çirkin bir söz de yerden koparılmış kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.*"¹⁶⁹ Burada güzel sözle çirkin söz temsili olarak anlatılmakta ve anlatım şekli daha akılda kalıcı olmaktadır. Bir diğere ayette "*Şüphesiz Allah*

¹⁶⁵Cebeci, a. g. e, s.14

¹⁶⁶Ahzab, 33/21

¹⁶⁷Cebeci, a. g. e. , s. 14

¹⁶⁸Cebeci, a. g. e, s.15

¹⁶⁹İbrahim, 14/24-26

temsil getirmekten çekinmez"¹⁷⁰denmiştir. Peygamberimiz de bu metotla bilgili ve sorumlu insanların ihmalkar ve sorumsuz halleri sebebiyle toplumda çıkan huzursuzlukları bu metotla dile getirmiştir. *"Allah'ın koyduğu sınırlara riayet edenle bu hususta ihmalkarlık ve aldırmaçlık gösterenlerin durumu, su üzerindeki bir geminin alt ve üst katlarını paylaşmak için kura çekip yerleşen bir topluluğun durumuna benzer. Kimine geminin alt kısmı kimine de üst kısmı düşmüştür. Aşağıdakiler yukarı çıkıp su alır, yukarıdakileri rahatsız ederler. Bunun üzerine yukarıdakiler onlara "Yukarı çıkıp bizi rahatsız etmenize izin vermiyoruz" derler. Aşağıdakiler de "Biz de geminin altından delik açıp su alırız" derler. Bu durumda eğer yukarıdakiler onlara mani olurlarsa hepsi birden kurtulurlar; şayet onları kendi hallerine bırakırlarsa hepsi birden batıp boğulurlar."*¹⁷¹

5.6. Özendirme-Sakındırma (Terğib-Terhib) Metodu

Bu metotla kişilerin umut, kaygı ve güven gibi duyguları baz alınarak kişilerin güçlü bir şekilde bilgi ve davranışları tercih etmeleri sağlanmıştır. Bu metot uygulanırken söz edilen duygulara fazla yüklenmemek gerekmektedir. Aksi bir durumda uç duygulara meydan verilebilir ve olumsuz sonuçlara neden olabilir. Duyguların en az ve etkisiz olduğu durumlar ile en fazla olduğu durumlarda insanda umursamama duygusu belirmeye başlar. Bu durumda öğrenmede sönme meydana gelir.¹⁷²

5.7. Tekrarlayarak Belletme Metodu

İnsanlar edindikleri bilgileri ne kadar tekrar ederse ona o kadar aşına olur. İlk kez duyulan ya da bir defa duyulan bir bilgiye karşın tekrar tekrar duyularak aşinalık kazanılan bir bilginin kalıcılığı daha fazladır.¹⁷³

Kur'an'da akıldan çıkması istenmeyen bilgiler sıkça tekrarlanmaktadır. Allah'ın isimleri ya da belli başlı dini emirler sürekli tekrar edilerek hafızalarda daha güçlü yer edinebilir. Aynı şekilde Peygamberimiz de önemine binaen bazı sözlerini iyice bellensin akılda kalsın diye üç kez tekrarladığı bildirilmiştir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Bakara, 2/26

¹⁷¹ Tirmizi:2173

¹⁷² Cebeci,a.g.e, s.16

¹⁷³ Cebeci,a.g.e, s.17

¹⁷⁴ Tirmizi:3640; Ebu Davud:3653

Kişileri usandıracak şekilde de tekrar yapılmamalıdır. Hangi bilginin nasıl ve ne şartlarda tekrarlanacağı bu sebeple önemlidir. “Ne kadar tekrar edilirse o kadar kalıcı olur” fikri “her şeyin fazlası zarar” ilkesi göz önüne alınınca olumsuz sonuçlara yol açabilir fikrine dönüşmektedir. Yersiz, ilgisiz ve abartılı tekrarlar ters etki yaratabilir. Tekrarlar şiirimsi bir ahenkle verildiği zamanlarda en verimli sonuçları doğurur.¹⁷⁵

¹⁷⁵Cebeci,a.g.e, s.17

İKİNCİ BÖLÜM

TEDRİCİLİK YÖNTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

1. TEDRİCİLİK YÖNTEMİ

Tedricilik, derece derece yükselmek, bir şeyi yavaş yavaş elde etmek, birden bire ansızın yapmamak, muhatabın beklemediği şekilde ona yaklaşmak gibi manalara gelmektedir.¹⁷⁶ Nitekim bu kelimedenden türeyen “istidrac” sözcüğünün de aynı anlamda Kur’ân-ı Kerim’de iki yerde geçtiğini görmekteyiz.¹⁷⁷ Bir terim olarak tedricilik ise, ortam ve sosyal şartlar değiştiğinde, şer’i hükmün değişmesi anlamına gelmektedir.¹⁷⁸ Yani, gelişen şartlara paralel olarak aslî hükmün farklı tatbikinden ibarettir. Çünkü Kur’ân’da bir konunun değişik aşamalarıyla ilgili olarak birden çok hüküm yer almaktadır.¹⁷⁹

Tedriciliğin başka manası ise; zamanla şer’i hükümlerin tamamen uygulanacağı düşüncesi ile şeriatın bazı hükümlerini uygulamak, şer’i hükümlerin dışındaki hükümlerini uygulanmamasına karşı da susmaktır.¹⁸⁰

Kişilerin anlama düzeylerine ve kavrama özverilerine göre belli konulara öncelik verilerek bir düzen dâhilinde kişilerin bilgileri özümsemesidir. Bu metotta bilgiler azar azar hazmedilir. Bilgilerin içeriği kişilere göre belirlenir ve belli aşamalar gözetilir. Örneğin somuttan soyuta, kolaydan zora ya da bilinenden bilinmeyene doğru akış vardır. Bu sebeple bilgilerin önceliği bilinmelidir.

Dini bilgiler de zaman dilimlerine yayılarak kademeli öğretilir. Böylelikle konular kolay öğrenilir ve rahatlıkla hazmedilir.

Yılların birikimi sonucunda edinilen veya atalardan devir alınan bilgiler tabulara dönüşerek sıradan bir hale gelmiştir. Kişilerde oluşan fikirlerin ve dünyaya dair inanışların yıkılması veya değişmesi oldukça zordur. Yeni fikirlerin kabul edilebilmesi içine uzun zaman

¹⁷⁶İbnManzur, IV, 320; Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *Kamûsu'l-Muhîr*, Beyrut 1993, s. 241; İsfehânî, *el-Müredat*, s. 311; *Mu'cemü'l-Vasit*, Mektebetü'l-İslamiyye, I, 277; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, Darus'sadr 1979, V, 185

¹⁷⁷İsra 17/106; Müzzemmil 73/4;

¹⁷⁸Şâtıbî, Ebûîshâq, el,(neşr.A.Draz), Beyrut,ts.IV/207.

¹⁷⁹ Muhammed Mustafa Şelebi, *Tâ'lîlu'l-Ahkâm*, Mısır, 1974, 316.

¹⁸⁰Abdurrahman Acar, M. Mesut Ergin,*Halep'te Memlûklü Dönemine Ait Medrese Vakıfları-Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 2, 2012, s. 180

dilimleri gerekir. Bundan dolayı kabul edilebilirliği en kolay olandan başlayıp zorluk derecesi çoğaltılarak devam edilmelidir.

Tedricilik metodunu çocuk dünyasında uygulamak yetişkinlere uygulamaktan daha kolaydır. Çünkü çocukların hayata dair tecrübeleri yoktur ve bahsedilen kalıp bilgilerle donatılmış halde değildirler. Değişmezleri yoktur çünkü çocukların bilgileri yok denecek kadar azdır.

2. TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİ GEREKLİ KILAN UNSURLAR

Kur'ân'ın amacı insanın bireysel ve toplumsal hayatını, kendi amacı doğrultusunda yönlendirmektir. Bu durum ancak gelişmekte olan İslâm toplumunun ortaya çıkan problemlerine, ihtiyaçlarına cevap vermekle mümkün olur. Fert ve toplum bazında huzur ve rahatlık meydana getirecek değişikliklerin tedricî olarak uygulanmasında zaruret vardır. “Bir vacibin varlığı için zaruri olan şeyler de vaciptir.”¹⁸¹ Tedriciliği zaruri kılan zaman ve çevre faktörleri şu şekilde açıklanabilir.

2.1. Zaman Faktörü

Zaman sürecinde her şey belli bir ölçüde değişmektedir. Değişmeyen bir şey varsa o da “değişme kanunu”dur.¹⁸² Hukuk kurallarının mükemmel olması için gereksinimler dâhilinde tedrici metot uygulanmalıdır. Çünkü toplumun şartları baz alındığında gereksinimler bu şekilde giderilebilir. Evrensellik sıfatını kendinde barındıran Kur'an'da zaman faktörü göz önünde bulundurularak hoş karşılanmayan değerler tedricilik metoduyla giderilmeye çalışılmıştır.¹⁸³

Tedricilik yönteminin kullanımında zaman ve mekân, muhatap alınan kişiler gibi gözetilmesi gereken unsurlar vardır. Bu unsurlar bir hayli önemlidir, örneğin zaman faktörü. Çünkü görüş, fikir ve inançların değişmesi ancak bu faktör aracılığıyla bu şekilde mümkün olmaktadır. Kur'an'ın birden inmeyip 23 senelik bir zaman dilimi içinde inmesi, inanç ve fikirlerin değiştirilmesinde tedrici metodun önemini açıkça ortaya koymaktadır. İnkârcıların

¹⁸¹ Seyfuddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Ali Amidî, *el- İhkam fi usûli'l-ahkâm*, Beyrut 1985, s. 96.

¹⁸² Mehmet Sait Hatipoğlu, “İslâmın Aktuel Dergisi Üzerine”, *İslami Araştırmalar*, Ankara, 1988, s. 1

¹⁸³ Şevki Saka, *İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi*, s.18

"Kur'an'ın bir defada inmesi gerekmez miydi?" söylemlerine karşın Kur'an şu şekilde cevap vermektedir.¹⁸⁴

*"Oysa biz, onu senin kalbine yerleştirmek için böylece azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk."*¹⁸⁵

*Onu bir Kur'an olarak ayet ayet ayırdık ki, onu insanlara dura dura okuyasın ve onu biz gerektikçe indirdik."*¹⁸⁶

Demek oluyor ki Kur'an'ın parça parça ve zaman zaman inişinin sebebi onu insanların kalplerine daha rahat yerleştirmek ve içlerine iyice sindirmek içindir. Ayetler nazil oldukça sahabe onları hem ezberliyor, hem de anlamları üzerinde derinlemesine düşünüyorlardı. Aynı zamanda onların hükümlerini bir bir tatbik etmeğe çalışıyorlardı. Eğer ayetler bütün halinde inmiş olsalardı, hem anlaşılması, hem de uygulanması güçleşmiş olurdu. Böylece Kur'an'ın parça parça ve zaman zaman inmesiyle her iki alanda da büyük kolaylık sağlanmış olmaktadır.¹⁸⁷

2.2. Çevre Faktörü

Kur'an'ın tedrici bir metot izlemesinde önemli bir faktör de çevre (mekân, iklim, coğrafya) faktörüdür. İnsan yaşadığı ortamın ürünüdür. İnsan karakteri, yaşadığı doğal ve sosyal ortamın oluşturduğu koşullara bağlı olarak şekillenir. Değişik coğrafi bölgelerde, farklı iklimlerde yaşayan insan toplulukları, tabii olarak değişik karakter ve farklı kültürlere sahip olacaklardır.¹⁸⁸ Bu nitelikleri kendinde barındıran toplumların gereksinimler de birbirinden farklıdır. Örneğin göçebe bir toplumla şehir hayatı süren bir toplum aynı şekilde değerlendirilemez. Gereksinimler, çevre, kültür, anlayış ve bilgi şartları da değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁴Saka, a.g.e., s. 18

¹⁸⁵ Furkan, 25/32

¹⁸⁶ İsa, 17/106

¹⁸⁷ Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*, İstanbul, 1991, s.166-167

¹⁸⁸ Niyazi Öktem, *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul 1985, s. 285.

¹⁸⁹ M. Sait Şimşek, *Kur'an'da İki Mesele*, Konya 1987 s.22

3. TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİN UYGULANMA ŞEKİLLERİ

3.1. Önce Psikolojik Ortamın Hazırlanması

Muhatabın rahatlaması için oluşturulacak hava çok önemlidir. Çünkü sıcak, samimi ve güven duyulan bir ortamda kişiler daha rahat hareket ederler. İnsanları incitmeden kurulacak diyaloglar paylaşılanları daha çok artıracak ve kullanılan nazik ve kibar yaklaşım diyalogların artmasına neden olacaktır. Kişilerin hoşlanacağı övgü içerikli söylemler onun rahatlamasına sağlayacaktır.¹⁹⁰

Muhatabın kabullenmekte zorlanmadığı bilgiler sık sık konuya dâhil edilerek muhatabın ilgisi canlı tutulmalıdır. Sahip olun inançlara herhangi bir eleştiri yapılmadan, eksik olduğu düşünülen konulara dokunulmadan savunulan düşüncenin olumlu yönleri dillendirilmelidir. Karşı düşüncenin olumsuzluğundan ziyade savulan düşüncenin olumluluğu anlatılmalıdır.¹⁹¹

Nitekim Kur'an'ın bütünü incelendiğinde, genellikle müşriklerin inanç sisteminin bozukluğuna ve putların acizliğine dokunulmadan önce, hep Yüce Allah'ın sıfat ve fiillerinden söz edilerek, kâinatı yaratan, yaşatan, her şeye gücü yeten, mutlak hâkim ve âlemlerin Rabb'ı olan tek Allah'ın tanıtıldığı görülecektir.¹⁹² Eğer doğrudan doğruya muhatabın inanç ve fikirlerinin bozukluğundan söze başlanırsa, muhatap kızıp öfkelenir ve anlatılmak istenen görüş ve fikirleri dinlemeden uzaklaşıp gider; dolayısıyla görüş ve fikirler üzerinde düşünmek ve bunlar arasında bir karşılaştırma yapmak imkânı ortadan kalkmış olur.¹⁹³

Kişiler daima kendi edindikleri ve düşündükleri bilgilerin haklılığını savunurlar. Yeni fikir veya düşünce ile karşılaştıklarında bunun kaynağının bireyin kendisi olması gerektiğine inanır veya kendi buluşu olmasını yeğler. Söz konusu görüş bir başka kişi tarafından ortaya atılırsa kendisinde var olan eksikliği anlar ve bu yüzden kabul etmek istemez. Yeni bir görüşü kabul etmek zannedilenin aksine oldukça zordur. Bundan dolayı muhatap alınan kişi için hazırlanan güzel ortamın yanı sıra bu kişinin gerçekleri duymaya ve anlatılmak isteneni anlamaya yönelik hazır bulunuşluğu olmalıdır. Tıpkı tohum ekimi için toprağın hazır olması gibi. Örneğin Allah Mukatta'a harfleriyle dikkatleri çekerek kişilerin hazır bulunuşluluğunu

¹⁹⁰ Saka, a. g. e. , s.60

¹⁹¹ Saka, a. g. e., s.60

¹⁹² En'am, 6/1001-103; Yunus, 10/3-5; Ra'd, 13/2-4; Mü'minun, 23/116

¹⁹³ Gazali, *İhyauUlumi'd-* Din, Mısır, 1289, I. 50

sağlar ve vermek istediği mesajı dile getirir. Çünkü anlamı bilinmeyen harflerin ne olduğu konusunda düşünmeye başlayan insanlar dikkatlerini tümüyle konuya vermeye başlar. Sonrasında anlatılan konuları daha etkili dinlemeye koyulur. Bu durum günümüzde de “Dikkat! Dikkat!” nidalarıyla insanların dikkatleri çekilir sonrasında konunun anlatılmasına başlanır.¹⁹⁴

3.2. Muhatabın Tanınması

İnanç ve davranışların değiştirilmesinde önce muhatabın inanç yapısının ve o inancı besleyen temel faktörlerin iyice bilinip teşhis edilmesi gerekir. Çünkü insan çeşitli zaafı ve temayülleri olan bir varlıktır. Her insanın kavrayış derecesi ve kültür düzeyi bir olmadığı gibi, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik şartlar açısından da herkes aynı durumda değildir. Bütün bu faktörler insanı birçok yönden etkilediği gibi, inanç ve davranışların değişmesinde de önemli ölçüde etkili olmaktadır. Hitap edilecek fert ve toplumun yapısı iyi bilinmelidir ki ona göre kelime, üslup ve metot tercihi yapılmalıdır.¹⁹⁵

Kur'an Arap toplumunun sosyal, fikri, dini ve diğer özelliklerini göz önünde bulundurmuştur. Bu sebeple onların da anlayabileceği bir üslupla Kur'an gönderilmiştir.¹⁹⁶ Örneğin Mekki olan ayetlerin daha kısa ve edebi olduğu görülmüştür. Onların fesahat ve belâğat zevkleri göz ardı edilmemiştir.¹⁹⁷ Müşriklerin ikna edilme şekli ile Kitap- Ehlinin ikna edilme şekilleri birbirinden farklıdır. Her grubun inancındaki bozuk yönlerin ortaya çıkarılma şekilleri farklı nitelikler taşımaktadır. Bu sebeple muhatapların mevcut durumları dikkate alınmıştır ve onların aşına olduğu örneklerden yola çıkılmıştır.¹⁹⁸ Örneğin, deve, üzüm, zeytin ve hurma gibi. Bunlar Araplar tarafından yakından bilinmektedir. Konu hakkında şu hadis rivayet edilmiştir.

"Ben insanlara akılları derecesinde hitap etmekle emrolundum."¹⁹⁹ Bunun açıklaması kişilerin düzeyleri doğrultusunda anlayabilecekleri dil ve üslupla insanlara hitap edilmesi gerektiğidir. Kullanılan sözcükler muhatabın anlayacağı şekilde seçilmelidir ki kişi o şekilde tepkide bulunsun. Değerlendirme dinleyenler tarafından yapılmaktadır. Çünkü konuşulan sözler dinleyenlere göre değer taşımaktadır.

¹⁹⁴ Saka, a.g.e., s.61

¹⁹⁵ David Krech Richard, *Sosyal Psikoloji*, İstanbul, 1970, I. 208

¹⁹⁶ Saka, a.g.e.

¹⁹⁷ Zerkani, *el-Burhan rıUhlmi'l-Kur'an*, 139111972, 1. i87- i92; Zerkani, *Menahilü'l-Irfan*, 1. i89- i97

¹⁹⁸ Bakara, 2/266; En'am, 6/99, 144; Nahl, 16/1 i. 67,68; İsra, 17/91

¹⁹⁹ İbnü'l-Esir, en- Nihaye fi Garibi'l-Hadis, I.3

Karısından şüphelenen bir adam Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resulallah, karım siyah bir çocuk doğurdu, dedi. Aynı zamanda kendisinin ve karısının da siyah olmadığını ifade ederek, çocuğun zina mahsulü olup olmadığı hususunda şüphelendiğini belirtti. Hz. Peygamber, senin develerin var mı? Adam, evet var. Renkleri nasıldır? Adam, sarıdır. Hz. Peygamber, peki bu nereden geldi? Adam, belki damara çekmiştir. Hz. Peygamber, bu da öyle, belki damara çekmiştir" ²⁰⁰diyerek adamın anlayabileceği bir dille ona hitap etmiş ve onu en güzel bir şekilde aydınlatmıştır.

3.3. Acele Değil Teenni İle Hareket

İnsanların görüş ve düşüncelerini değiştirmek bir anda yapılabilecek bir şey değildir. Bu uzun ve meşakkatli bir iştir. Bu sebeple sabır ister, bu işe tahammül gerekir. Yapılan aktarımların neticesine bir anda varmak istemek bu sabır ve tahammülün gösterilemediği anlamına gelir. Sabır gösterilemeyen ve aceleci bir tavırla sonucu beklemek beklenen dışında olumsuz sonuçlar da verebilir. ²⁰¹

Atılan tohumun yetişmesini beklemek ve sabır göstermek yapılan çağrının durumunu anlatan en güzel örneklerdir. Tarlaya ekin ekmek için öncelikle toprağın hazır olması gerekmektedir. Ekildikten sonra da özenle bakmak gerekir. Suyunu vermek, gübresini ayarlamak, zararlı bitkilerden arındırmak... En sonunda ise hasat zamanı gelmektedir ve ürün mahsul edilir. Davet de bunun gibidir işte. İlk önce güzel sözlerle muhatap olan kişinin gönlüne tohumlar atılır. Yapılan bu telkinden sonra yavaş yavaş tedrici bir şekilde telkine devam edilir. Bundan sonra da istenilen amaca ulaşmak için sabırla beklenir ve amaca ulaşılır. ²⁰²

Unutmamak gerekir ki bir süreç olan eğitim- öğretim işinin nasıl zamana ihtiyacı varsa davet konusu için de aynı durum söz konusudur. Daha önceleri de bahsi geçtiği gibi Kur'an'ın Kerim'in bir defada nazil olmaması ve 23 yıllık gibi bir zaman zarfında tamamlanması buna örnektir. Ayetler mevcut şartlara göre nazil olmuştur; kimisi gece kimisi gündüz kimisi de seferde... ²⁰³ Kullarının doğasını çok iyi bilen Allah, gönderdiği ve uygulanmasını istediği prensipleri kullarının mevcut doğalarına göre yavaş yavaş yani tedrici bir şekilde göndermiştir. Sonrasında alıştıran uygulaması insanların fitratına daha uygun nitelik göstermiştir.

²⁰⁰ Buhari, Sahih, VII. 68-69

²⁰¹ Saka, a.g.e. , s.63

²⁰² Saka, a.g.e., s.63

²⁰³ Zerkeşi, el-Burhan, 1. 187-205; *SuyOn, cl-ItkanrıUIOmı'I-Kur'an*, Mısır, 1306, 1. 15-30; Subhi's-Salih, *Mebahistt Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 1965, s. 166-177; Saka, *Davet Metodu*, s. 181

İnsanlara kolay gelen işler daha hızlı kabul edilmekte ve daha çabuk yayılmaktadır. Bu durumu bilen Allah insanlar için kolaylık istediğini zorluk istemediğini bildirmiştir. Böylelikle de zayıf yaratılışa sahip kullarının yükünü hafifletmiştir.²⁰⁴

Teenni, tedbir ve sabırla davet görevini nasıl başardığının bilinmesi açısından Hz. Peygamber'in, müşriklerin reislerinden Utbe b. Rebîa'ya karşı göstermiş olduğu şu örnek yaklaşımı vardır: Hz. Peygamber'le tartışmak üzere bir gün Utbe b. Rebîa olumsuz bir tavırla Peygamber'imizin yanına geldiğinde Peygamber'imiz Utbe'yi nezaketle karşılamış ve ona hoşlandığı künyesiyle hitap ederek "Buyur Ya Ebe'e'lYelîd, seni dinliyorum" demiştir. O günün Arap literatüründe bir kimseye künyesiyle hitap etmek, büyük bir iltifat sayılıyordu. Utbe sözlerine başlayarak: "Eğer senin maksadının malsa, sana istediğin kadar mal verelim; eğer liderlikse, seni kendimize lider yapayım v.s." diye sözlerini bitirdiğinde Hz. Peygamber: "Sözünü tamamladın mı? Ya EbeI--Velid." Dedi. O da "evet" deyince, Hz. Peygamber: "Şimdi sen de beni dinler misin?" diyerek Fussilet suresinin başından secde ayetine kadar dört sayfalık bir bölümü okudu. Sonra kalktı secdesini yaptı ve Utbe'ye de: "İşte Ya Ebei-Velid, işittiklerin bunlardır" demiştir.²⁰⁵ Utbe, gerek okunan ayetlerden, gerekse Hz. Peygamberin bu güzel davranışından o kadar etkilendi ki, geri dönüp arkadaşlarının yanına giderken, uzaktan onu gören arkadaşlar: "Vallahi Velid, gittiği yüzden başka bir yüzle dönüyor" diyerek endişelerini ortaya koymuşlardı. Velid dönünce: "Durum nedir Ya Ebe'l-Velid?" diyerek Hz. Peygamber'le aralarında geçen diyalogun neticesini öğrenmek istemişlerdi. Utbe de arkadaşlarına: "Ondan öyle sözler işittim ki, vallahi o sözlerin bir benzerini şimdiye kadar işitmedim. Onlar ne şiir, ne sihir, ne de kehanettir. Ey Kureyş topluluğu, beni dinlerseniz, onu kendi haline bırakınız. Eğer Araplar onun hakkından gelirse mesele yok. Eğer o Araplara üstün gelirse, onun mülkü sizin de mülkünüz, onun şerefi sizin de şerefinizdir." demiştir.²⁰⁶

İslamiyet'i kabul etmeyen Utbe İslamiyet'ten büyük ölçüde etkilenmiştir. Giderken ki yüz ifadesi ile gelirken ki yüz ifadesi arsında farklar bulunan Velid'in "Vallahi o sözlerinin bir benzerini şimdiye kadar işitmedim, ona dokunmayın ve onu kendi haline bırakın" demesi bu düşünceyi ispatlar niteliktedir. Bu durumlar Kur'an'ın i'cazı ve Hz. Peygamber'in güzel tavırları sayesinde ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber'in sabır, teenni ve güzel yaklaşımları düşmanını dahi etkilemiş ve zarar vermesini önlemiştir.²⁰⁷

²⁰⁴ Bakara, 2/185: Nisa, 4/28

²⁰⁵ İbniHişam, es Sire, I.313

²⁰⁶ İbniHişam, a. g. e. s.313

²⁰⁷ Saka, a.g.e.,s.65

3.4. Detaydan Değil Esastan İŖe Başlanması

Konuya detaydan ziyade esastan başlanması tedrici metodun önemli özelliklerindedir. İnancın gönüllerde sağlam bir Ŗekilde yer edinmesinden sonra yavaşca ameli prensiplere geçilmiştir. Kur'an da bu yolu takip etmiş ve önce gönüllere girerek sonrasında pratik esaslara geçilmiştir.²⁰⁸ Bununla temelin sağlam Ŗekilde oluşması sağlanmıştır. Peygamber'imizin Mekke'de geçen 13 yılı bu temelin oluşturulmasına ayrılmıştır. Bøylelikle inanç sağlam bir zemin üzerinden inşa edilmiştir.²⁰⁹

Kur'an'nın muhatap aldığı çevre, køtø ve zararlı alışkanlıkları inanç sistemleri üzerine inşa etmişlerdi. Bu sebeple davete oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek gibi ibadetlerle değil, tek Allah inancı ile başlanmıştır. Sonrasında Allah'ın sıfatlarından tekrar tekrar bahsedilerek O'nun zatı layıkıyla tanımlanmaya çalışılmıştır. Mesela, Allah'ın sonsuz ve hudutsuz bilgi sahibi oluşu, her yerde ve her Ŗekilde olup biten olayları, karıncaların yürüyüşü, yerin bağrına atılan taneleri sadece Allah'ın bilebileceğinden uzunca bahsetmek bu sıfatların Allah'tan başka kimse de olamayacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Yaratma kudretinin ve her Ŗeyi idare edişin sadece Allah'a ait oluşu Kur'an'ın birçok yerinde bahsedilmiştir. Bøylelikle yaratan ve yaratılan arasındaki fark gözler önüne serilmiştir. Bu niteliklerin başka hiçbir varlığa atfedilememesi, tek yaratıcının Allah olduğunu ve başka varlıkları ilah olamayacağı söylemektedir. Bunun yanı sıra melekeler, kitaplar, ahiret günü gibi imanın esasları üzerinde de durularak inanç sistemi oturtulmaya çalışılmıştır. Kalbe yerleşen imanın esasları bundan sonra daha kolay uygulanacaktır. Kısacası kalbin kazanılması önceliklidir.²¹⁰

Öncelikle tevhit inancı ile kalplerin fethi ve sonrasında bu inanç kaynaklı söylenenleri kalp ile seve seve yapmaktır. Hicretin 3. Yılında içkinin kesin olarak haram kılan ayetler nazil olduktan sonra Medine sokaklarında Müslømanlar "Ey inananlar dinleyin, içki yasaklanmıştır, içki haram kılınmıştır."²¹¹ Bağrışlarıyla sokaklar adeta inlemiştir. Sonrasında ise herkes elindeki içki Ŗiřesini atmış, evindeki içki küplerini kırmıştır. "Vazgeçtik Ya Rabb" diyerek söz konusu yasağı canı gönølden benimsemişlerdir.²¹² Bøylelikle fethedilen gönøller pratikte daha kolay uygulamalara vesile kılınmıştır. Farz kılınan ibadetlerin yanı sıra içki, kumar ve zina gibi køtø alışkanlıklar yasak kılınmıştır.

²⁰⁸Seyyid Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, VII. 15- 16

²⁰⁹ Saka, a.g.e., s.65

²¹⁰ Bkz. En'am, 6/59; Yunus, 10/~i;Rum, 30/19-27; Zømer, 39/5-6

²¹¹ Müslim, Sahih, III. 1572 (Kitabu'I-Eşribe)

²¹²Taberi, *Camiu'I-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, VII. 22

İnsanların aydınlatılmasında ve ikna edilişlerinde detaydan değil esastan başlanılmıştır bu yöntem Hz. Peygamber'in kısa sürede amaçlarını gerçekleştirmeye vesile olmuştur.

3.5. En Önemliden Önemliye Doğru

Tedrici yöntemde en önemliden işe başlayıp, önemli olana ve daha az önemli olana doğru adım adım gitmek, müspet bir neticeye ulaşabilmek için en isabetli bir yoldur. Önce farzı ayından yani, her Müslüman'ın mutlaka yapması gereken namaz, oruç, zekât gibi farzlardan işe başlamak gerekir. Çünkü bunların terk edilmesi, insanları Allah'ın azabı gibi ağır müeyyide ile karşı karşıya getirmektedir. Sonra farzı kifaye, daha sonra vacip ve sünnet sırası takip edilmelidir. Bunlar önem sırasına göre yapılması gereken emirlerdir.²¹³

Yasakların kendi içinde sıralanışı mevcuttur. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yasak olduğuna dair kesin hükümler bulunan yasakları sıralamada başı çekmektedir. Ayet ve hadislerde kesin bir hüküm olmayıp kıyas ve içtihad yoluyla haram sayılan fiiller de daha sonra gelir. Örneğin içkinin haram olduğuna dair ayet mevcutken esrar, morfin uyuşturucular hakkında ayet ya da hadislerde bir şey söylenmemiştir. Onların haram oluşu içki ayetinden çıkarılmaktadır. Daha sonra ise mekruhlar gelmektedir. Kişiler bu sıralamanın önemini kavramalı ve bu hikmetler doğrultusunda hareket etmelidir. Çünkü farzın eda edilmediği bir ortamda sünnetten ya da mekruhtan başlamak doğru değildir.²¹⁴

Bu konuda üzerinde önemle durulması gereken bir husus da şudur: Davetçi ilkönce kendi nefsinden ve kendi aile fertlerinden işe başlamalıdır. Çünkü kendi fikrine ve davetine aile fertleri katılmazsa, o ailede huzur kalmaz ve problemler kaçınılmaz olur. O zaman davetçi görevini hakkıyla yapmaya imkân bulamaz. Bunun için önce aile fertlerinden işe başlamak sünnete ve hikmete daha uygun olur. Sonra meseleyi tedrici yöntemle yakın akrabaya, uzak akrabaya, komşuya, dost ve sevenlere taşımak lazımdır. Böylece davetçi etrafında kendi fikirlerini savunacak güvenilir bir grup oluşturmuş olur. Bu grup da davetin etkili ve başarılı olmasında önemli rol oynar.²¹⁵

Toplumların önde gelen insanlarından işe başlamak oldukça önemli bir husustur. Bunda zannedildiğinden çok yarar vardır. Bu kişilerin davayı sahiplenmesi onlara tabi olan insanların da onlar gibi davranmasına neden olacaktır. Böylelikle destek kazanılarak daha çabuk yayılma imkânı elde edilmiş olunur.

²¹³ Mikdad Yalçın, *Örnek Davet ve İletişim Metotları*, s. 104

²¹⁴ Saka, a.g.e., s.68

²¹⁵ Yalçın, a.g.e., s.108

3.6. Kolaydan Zora Doğru

Kolaylık insanları aydınlatmada kullanılan en önemli metotlardan biri olarak sayılabilir. İşe kolay tarafından başlayıp tedrici şekilde yavaş yavaş zora doğru gitmek gerekir. İşin zor yanlarını gözler önüne sermek demek işi zorlaştırmak demektir. Kolaylık dini olan İslam'a tezat bir davranış olmaktadır.²¹⁶ Kur'an'da;

*"Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik."*²¹⁷

*"Allah, sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."*²¹⁸

*"Allah, dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır"*²¹⁹ şeklinde yer almaktadır.

Dinin kolaylığı hususunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de birçok hadisi vardır. Bunlardan birinde şöyle buyurmaktadır:

*"Din kolaylıktır, hiçbir kimse yoktur ki, din hususunda kendini zorlasın da din, ona galip gelmiş olmasın. Öyle olunca orta bir yol takip edin. İşlediğiniz vazifeyi tamam ifa edemediğiniz vakit de ona şükretmekle kanaat ediniz. Böyle yaparsanız size müjde olsun. (Amelin azına da pek çok ecir verilir...)"*²²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) İslam dinini başkalarına öğretmek için gönderdiği kimselere de şöyle tavsiyede bulunurdu: *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz."*²²¹

Kolaylık anlayışı her zaman göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle kişilere gösterilen ilgi ve toleranslarla dine karşı yumuşak davranma oluşturulmuş olunacaktır. Bazı zorluklarda hemen yüz çevirmeye meyilli insanoğlunu bilen peygamber onları nefretten uzak tutmak ve yüz çevirmelerine engel olmak için en doğru yolun dinin hafif ve kolay anlatılmasından geçtiğini bilmektedir. Kur'an'ın yöntemi de bu şekildedir. Dine girmeye meyilli insanlar ve dine sıcak bakanlarla ilişki kesilmezdi. İslam'a sıcak bakan kişilere maddi yardımlar yapılırdı böylelikle yakınlık her daim sürdürülmeye çalışılırdı.²²²

Bazı davranışların sergilenmesi insanların çok hoşuna gider ve yönlendirilmeye açık olurlar. Sıcak, samimi, bonkör davranmak bu davranışlardan yalnızca bir kaçıdır. Öğreticiler

²¹⁶ Saka, a.g.e., s.69

²¹⁷ Taha, 20/2

²¹⁸ Bakara, 2/185

²¹⁹ Hac, 22/78

²²⁰ Buhari, Sahih, I.16 (Kitau'l-İlim)

²²¹ Buhari, Sahih, I.27 (Kitau'l-İlim); Müslim, Sahih, III. 1358

²²² Saka, a.g.e., s.68

karşısındaki kişinin hoşuna gitmeyecek durumlardan kaçınılmalıdır. Çünkü kişinin düşünceleri zamanla değişebilir. Bu değişim takip edilerek aktarılan hususlar belirlenmelidir. Kolaydan başlanıp zamanla zora doğru gidilmelidir. Bu iş ince ve hassas bir durumu içermektedir. Bu sebeple uzmanlık gerektirmektedir ve yapılan işin ehemmiyeti bilinmelidir. Muhatap olunan kişilere her daim yardımcı olunmalı ve onlara kolaylıklar sağlanmalıdır. Tedrici yöntemin kullanılması bu bağlamda başarıyı da beraberinde getirecektir. Lakin dini yükümlülüklerden taviz verilmemeli ve birileri muaf tutulmamalıdır. Mekân, olay ve zamana göre taviz verilebilir ama asla dini yükümlülüklerden verilmez bunun ayrımı doğru yapılmalıdır.²²³

Bir grup insan Hz. Peygamber'e gelerek: "Ya Resulallah bizler Müslüman olmak istiyoruz. Fakat bize zekât ve cihad çok zor gelmektedir. Bizi bunlardan muaf tutarsan Müslüman oluruz" derler. Hz. Peygamber de onlara karşı çok güzel ve anlamlı bir üslup kullanarak: "Siz şimdi İslam'a girin, tatbik edebildiğinizi edin, diğerlerini de siz kendiniz isteyerek yaparsınız" demiş ve onların Müslüman olmalarını sağlamıştır.²²⁴ Bu örnekte peygamberin tavrı önemlidir. Kendileri muhatabına taviz vermeden onları kızdırmadan güzel bir üslupla muhataplarını kazanmaya çalışmıştır. Sert bir tavır takınıp soğuk bir dille muhataplara yaklaşırsa idi İslam'a kendi ayaklarıyla gelmiş kişileri İslam'dan nefret eder hale getirebilirdi. Zaten peygamber İslam'ı bütün olarak algılamayı başaran insanların kendilerine zor gelen bazı hususları yapmakta artık çok da fazla zorluk çekmeyeceğini biliyordu. Bu sebeple en doğru üslubu seçmişti.²²⁵

3.7. Güzel Söz Ve Yumuşak Üslup

Güzel söz ve yumuşak üslup kişilerin fikirlerini değiştirmede oldukça etkilidir. Tedrici yöntemin en etkili unsurlarından da biridir. Bu yöntemle muhatabın ilgisi çekilebilir ve dinlemesi sağlanabilir. Bu şekilde bir üslup edinmiş bireylere karşı toplum her daim sevecen olmuş ona olan ilgisi her daim sıcak kalmıştır. Kur'an'da da bunun örnekleri mevcuttur.²²⁶ Allah Hz. Musa ile Harun'u, Firavun'u davet etmeğe gönderdiği zaman onlara şöyle demişti:

*"(Gidin de) ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır veya (Allah'tan) korkar."*²²⁷

Hz. Peygambere de: *"İnanan kullarıma söyle (putperestlerle) en güzel şekilde konuşunlar."*²²⁸

²²³ Saka, a.g.e.,s.69

²²⁴ Yalçın, a.g.e., s. 105

²²⁵ Saka, a.g.e., s.70

²²⁶ Saka, a.g.e., s.72

²²⁷ Taha, 20/44

Bu ayetler de gösteriyor ki güzel ve yumuşak üslup kullanmanın önemi oldukça fazladır. İkna edilmesi söz konusu insanlar için vazgeçilmez yöntemlerden biridir.

Allah'ın güzel söz ve yumuşak üslupla yapılmasını istediği şeylerde katılık, sertlik bulunmamalıdır. Kin ve nefrete yer verilmemelidir. Her daim ılımlı olunmalıdır. Muhatap fikrinde ısrarcı olursa ona karşı olan ılımlılık devam etmeli, onun öfkesini, kibrini, gururunu alevlendirecek sözler sarf edilmemelidir. İsrarcı fikir devam ederse güzellikle savılmasının daha iyi olacaktır.²²⁹Buna misal ayetler;

*"(Ey Muhammed), sen hikmetle, güze öğütle Rabb'ininyoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."*²³⁰

*"İyilik kötülükle bir değildir. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav; o zaman seninle aranızda düşmanlık bulunan kişi, sanki sıcak bir dost oluvermiştir."*²³¹

*"Allah onların kalplerinde olanı biliyor, onlara aldırma, onlara öğüt ver ve onların içlerine tesir edecek güzel söz söyle."*²³²

Davette kullanılması gereken üslup, takip edilmesi gereken yol bahsedilen ayetlerde açıkça yer almaktadır. Muhatabın gönlünü hoş tutarçasına edinilen tavır karşı tarafı etkilemeye çalışmaktadır.

Bahsedilen ayetlerde davetin de münakaşanın da güzel üslupla yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

²²⁸İsra, 17/53

²²⁹Saka, a.g.e., s.73

²³⁰Nahl, 16/125

²³¹Fussilet, 41/34

²³²Nisa, 4/63

4. KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE KULLANILAN TEDRİCİLİK YÖNTEMİ

Bilgiler uzun yılları kapsayan bir zaman zarfında oluşmuştur. Bunun farkında olan Kur'an bilgi, kültür ve medeniyeti değiştirmeye çalışmanın sosyoloji bağlamında bazı sorunlara yol açacağını bilmekte idi. Bu sebeple yapılması istenilen değişim tedrici yöntem benimsenerek yapılmaya çalışılmıştır. Mekke'de nazil olan ayetler 13 yıl gibi bir sürede değişik üslup ve yöntemlerle tevhid konusu üzerinde durmuştur. Ne olursa olsun cihada izin verilmemiştir. Toplumun iliğine işlemiş örf ve adetler bir anda kaldırılmamıştır. Medine 'de nazil olanlarda ise itikat, ibadet, ahlak ve muamelatla ilgili hükümlerde mutlak söylemlerde bulunulmuştur. İçki, kumar ve faizin yasaklanıp namaz, oruç, zekât ve cihâd gibi ibadetlerin kesin emirlerle bildirilmesi tedrici uygulamalarının en güzel örneklerindedir.²³³

Kur'ân tutuculuğu, ifrat ve tefrit'i iyi karşılamamış, güçlüğü kaldırılıp²³⁴ kolaylığın hâkim kılınmasına²³⁵ çalışmıştır. Asıl hükümler vaaz edilmiş, fer'i hükümler için uygun ortam beklenmiştir. Zorluk ve meşakkat durumunda ruhsatlar getirilmiştir. Bir takım suçlar karşısında “kefaret” ve “diyet” ödenerek hafiflik yoluna gidilmiştir. Kur'ân'ın diğer semâvî kitapları da bünyesinde bulunduran en son kitap olması sebebiyle önemli amaçları ve hedefleri vardır. Hiç şüphesiz bunların en önemlisi de, yeryüzünü imar edecek yeryüzünün halifesi olacak, tüm cahili adetlerden arındırılmış, İslâm ahlakıyla bezenmiş, bilinçli, kültürlü ve insanları doğruya, hakka ve iyiye çağıran bir ümmet meydana getirmektir. Kur'ân, böyle bir ümmetin aslı görevlerini yerine getirebilmek içinde teferruatını “ehil” insanlara bırakarak ahkâmıla ilgili külli ve genel kaideler koymuştur. Örneğin, adaletin ikamesi,²³⁶ haksız kazancın haramlığı,²³⁷ hayırda yardımlaşma,²³⁸ ahde vefa,²³⁹ zaruretini haram olan şeyleri mubah kılması,²⁴⁰ eşyada asıl olanın ibaha olması,²⁴¹ zulmün def'i,²⁴² zorlaştırmayıp kolaylaştırma,²⁴³ şura²⁴⁴ bunlara sadece birkaç örnektir.

²³³Şimşek, a.g.e., s.23

²³⁴Bakara 2/185; Nisa 4/28; Mâide 5/6.

²³⁵Bakara, 2/185.

²³⁶Şura 42/15; Mâide 5/8; Enam 6/152.

²³⁷Bakara 2/188; Ali İmran 3/130.

²³⁸Mâide 5/2.

²³⁹Mâide 5/1.

²⁴⁰Bakara 2/173. Mâide 5/3; Enam 6/145; Nahl. 16/115.

²⁴¹Bakara 2/183; Nahl 16/14; Hac 22/65.

²⁴²Âl-i İmrân 3/108.

²⁴³Bakara 2/185.

²⁴⁴Âl-i İmrân 3/159.

İslâm dinini yeni gelişmeler karşısında başarılı kılan ve diğer semâvî dinlerden ayıran en önemli özellik, onun “esnek bir yapıya sahip olmasıdır” “Esneklik” kavramı “değişmez özün” farklı ortamlara göre farklı şekiller almasını temin eden bir özelliktir.”

Tevhidi noktada alt yapısı Mekke’de oluşturulan İslâm hukuku, Medine devrinin başlangıcından itibaren daha mükemmele doğru tedricî olarak bir gelişme göstermiştir. Çünkü Mekke’de mufassal olmasa da ahlâk, ibâdet ve muamelat konuları genişletilerek Medine’de açıklanmıştır. Vahiy esnasındaki tadrîc prensibi bunun en bariz örneğidir.²⁴⁵ Tedrici yaklaşımda değişime uğrayan şey hükümlerdir. Hz. Peygamberin vefatıyla sona eren vahiy o dönemde geniş sınırlara sahip olmayan ve değişik kültürlerle karşılaşmayan İslam coğrafyasını problemlerle karşı karşıya bırakmamıştır. İslam’ı kabul edenlerin azlığı ise problemlere neden olmayan bir başka sebeptir. Lakin zamanla değişen ve giderek daha büyük coğrafyalara ev sahipliği yapan İslam dünyası farklı kültürlerle farklı kişilerle karşılaşmaya başlamıştır. Bundan dolayı problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hulefâ-i raşidin döneminde daha rahat aşılabilen bu problemler zamanla aşılamaz hale gelmiş ve metodoloji sorununu ortaya çıkarmıştır.²⁴⁶

Kur’ân, uyguladığı bu metot sayesinde hayatın hiçbir alanında insanı başıboş bırakmamış, zaman ve mekâna göre gelişen olaylara, meydana gelen problemlere, açık ve net çözümler getirmiş böylece bir hayat kaynağı ve bir medeniyet merkezi olmuştur. Kur’ân’ın birinci derecede mübelliği ve müfessiri olan Hz. Muhammed, Ashap ve onlara tabi olanların İslâm dinini kısa sürede geniş kitlelere yaymasında tedricî metodun çok önemli olduğunu görmekteyiz. Muaz b. Cebel’i Yemene İslâm’ı tebliğ için gönderen Hz. Muhammed ona şu önemli tavsiyede bulunmuştur. “Ey Muaz! Sen Ehli Kitap bir topluma gidiyorsun. Oraya ulaşınca onları önce Allah’ın birliğine ve Hz. Muhammed’in onun elçisi olduğunu kabule çağır! Şayet bunu kabul ederlerse onlara Allah’ın beş vakit namazı emrettiğini bildir. Namazı kabul ettiklerinde Allah’ın zenginlerden alıp fakire verdiği zekâtı farz kıldığını haber ver! Bunu da kabul ettiklerinde onların zekâtı verilmiş mallarını almaktan sakın.”²⁴⁷

Yine Ömer b. Abdulaziz’e oğlu Abdullah şöyle der. ‘Sana ne oluyor da Kur’ân’ın hükümlerini hemen uygulamıyorsun? Allah’a yemin olsun ki bu yolda her türlü cezaya razıyım’ Ömer b. Abdulaziz de ona ‘Acele etme yavrum! Allah içkiyi Kur’an’da dört merhalede yasakladı. Ben insanlardan Kur’an’daki hükümlerin hepsini bir anda uygulamasını

²⁴⁵ Erdoğan, a.g.e. , s 9

²⁴⁶ Şimşek, a.g.e., s.25

²⁴⁷ Buhari, Zekat 63, II/136.

istersem onların onu toptan reddetmelerine ve toplumda anarşinin çıkmasına sebep olurum’
Bu durum tedrici metodun ne kadar önemli olduğunu gösteren önemli bir olaydır.²⁴⁸

Peygamber efendimiz kendisine verilen görevden hareketle ilahi mesajları, insanların anlayışlarını göz önünde bulundurarak bir anda onlara iletmemiştir. Zamana yaymış ve basitten zora doğru bir sıralamayla ilerlemiştir. Bu tedrici anlayışın bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁹ Bu konu Kur’ân’da, “İnkâr edenler: ‘Kur’ân, ona bir defada indirilmeli değil miydi?’ dediler. Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak (kolayca ezberlemeni sağlamak ve çeşitli olaylara karşı yeni gelen ayetlerle kalbini takviye etmek) için, onu böyle (parça parça indirdik) ve ağır ağır okuduk. Onların sana getirdiği her misale (her batıl soruya) karşı mutlaka biz sana, (o batılı yok edecek) gerçeği ve güzel açıklamayı getiririz”²⁵⁰ ayetleriyle vurgulanmıştır.

Kolaylaştırma ve tedricilik konusunda Hz. Aişe’ye ait şu tespit oldukça aydınlatıcıdır: “Kur’ân vahyi, önce cennet ve cehennemden bahseden mufassal surelerle başladı. İnsanlar, İslâm etrafında toplanınca, helâl ve haramlar indi. Şayet ilk önce: ‘İçki içmeyin!’ şeklinde bir emir gelseydi, o zaman insanlar: ‘İçkiden kesinlikle vazgeçemeyiz’ derlerdi. Şayet: ‘Zina etmeyin!’ şeklinde bir hüküm gelseydi, onlar: ‘Zinayı asla bırakmayız’ derlerdi.”²⁵¹ Buradan da anlaşıldığı üzere kökleşmiş alışkanlıklardan vazgeçilmesi için aceleci davranılmamıştır

Mekke’de nazil olan ayetlere bakıldığında tedrici metodun ilk zamanlarda nasıl kullanıldığı görülebilir. Kişilerin hayatlarında, kişiliklerinde veya davranışlarında değişikliklerin olabilmesi için kişilerde var olan bazı kalıp bilgilerin değişmesi gerekmektedir. İmanın esasları bu değişimde etkili olacak en önemli unsurdur. Bu sebeple Allah ilk önce bozulan tevhid inancını düzeltmeye başladı. Allah’ın biricik olduğuna, var olan her şeyi O’nun meydana getirdiğine, peygamberin elçi olduğuna, ahrete ve yeniden dirilişe dikkat çekildi. Bu fiil gerçekleştirilirken anlaşılır bir dil ve hoşgörülü üslup kullanılarak bazı dikkat çekici kıyaslamalara da yer verildi. Olaylar gözler önünde canlandırmaya imkân verecek şekilde sunuldu ve böylelikle daha etkili benimsenmesi sağlandı. Geçmiş zamanlarda meydana gelen başarı ve helak olunuşlar o ümmetlerin yaşamları anlatıldı. Hemen hemen on üç yıllık bir süre zarfında Mekke’de nazil olan ayetlerde ibadet ve muamelat konularının yalnızca varlığına çok sınırlı ölçüde değinildi. Namaz peygamberle sınırlandırıldı ve zekât insanların gönüllü yapması istenen bir ibadet şeklinde yer aldı. Zekât vererek madden azlık

²⁴⁸Şâtıbî, II, 402.

²⁴⁹Şimşek, a.g.e.

²⁵⁰Kur’ân, Furkan (25): 32-33

²⁵¹Buhârî, 66/Fedâilu’l-Kur’ân, 6 (VI, 101).

ekecek insanların manevi anlamda zenginleŖeceęi vurgulanmıŖ buna karŖı faiz yiyen insanların madden yaŖadıkları artıŖta bereketin olmadığı sylenmiŖtir. İçki hakkında ise faydadan ziyade zarar verdiği konusunda uyarılmıŖtır. İlk zamanlarda Hz. Muhammed ve ashabına yaŖadıkları zulüm ve iŖkence karŖısında sabır, af ve baęıŖlama tavsiye edilmiŖ ve insanların put inanıŖları ile adetlerine müdahale edilmemiŖtir. Sadece iyi ve kötü ile doğru ve yanlıŖı anlayabilecekleri bazı sualler sorulmuŖtur. Böylelikle büyük baŖarılar elde edilmiŖtir.²⁵²

²⁵²ŖimŖek, a.g.e. , s.22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAZ KUR'AN KURSLARININ TEDRİCİLİK YÖNTEMİNİ UYGULAMA ŞEKİLLERİ

1. YAZ KUR'AN KURSLARI VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Yaz Kur'an Kursları, Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgileri geliştirebilmeleri amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde en az ilköğretimin 5. sınıfını bitirmiş olan öğrencilere yönelik olarak yaz aylarında camiler, Kur'an Kursları ve belirlenen diğer mekânlarda açılan kurslardır.²⁵³

Yaz Kur'an kursları, öğrencilere yönelik olarak Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla yaz aylarında camiler, Kur'an kursları ve belirlenen diğer mekânlarda açılan 2 ay süreli kurslardır. Bu kurslara kayıtlar, ilk ve orta öğretim kurumlarının yılsonu tatiline girdiği ilk hafta yapılır, ikinci haftadan itibaren de öğretime başlanır.²⁵⁴

Kur'an Kurslarının amaçları, işleyişleri ve programları 1965 yılında "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile 1971 yılında "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği'nin çıkartılmasıyla kısmen belirginlik göstermiştir. Başkanlığın günün şartlarına uygun olarak hazırlamış olduğu yeni bir Kur'an Kursları yönetmeliği 16.11.1990 tarih ve 20697 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yaz Kur'an Kursları ile ilgili hükümler her zaman Kur'an Kursları için çıkartılan söz konusu yönetmeliklerde yerini almıştır. Son olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı kanuna 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı kanunla getirilen ek 3. madde ile bu konuyu düzenleyen yeni hükümler getirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının 2000 yılında çıkarmış olduğu "Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ve Kur'an Kursları Yönetmeliği" ne göre yaz aylarında açılan bu kursların adı yaz kursudur. İlgili yönetmelik Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz aylarında açılacak bu kurslardan ancak ilköğretimin 5. sınıfını bitiren öğrencilerin yararlanabileceğini öngörmektedir. Diğer amir hükümler ise şöyledir: Belirtilen nitelikteki öğrenciler, kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'an-ı Kerim'i

²⁵³ *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları İle Öğrenci Yurt Ve Pansiyonları Yönetmeliği*, s. 4, md.32.

²⁵⁴ <http://www.diyamet.gov.tr/> (10.12.2013)

ve mealini öğrenebilmek ve dini bilgilerini geliştirebilmek amacıyla bu kurslara katılabileceklerdir. Kursların süresi iki ayı ve haftada beş günü geçemez. Kurslar, kurs binaları, camiler ve müftülüklerce uygun görülecek diğer yerlerde açılır. Ayrıca halk eğitimi hizmeti binalarından ve taşınmalı eğitim sebebiyle atıl durumdaki ilköğretim okullarından valilik onayıyla bedelsiz olarak faydalanılabilir. Kurslarda günde iki saati Kur'an-ı Kerim ve mealı, bir saati ise itikat, ibadet, siyer ve ahlak dersi olmak üzere üç saat eğitim-öğretim yapılır.²⁵⁵

Bahsi geçen yönetmeliğe göre kurslara kayıt yaptıran öğrencilerin 5. sınıfını geçtiğini gösteren karnenin okul yönetimince onaylanmış bir örneği talep edilir. Müracaatların fazla olduğu durumlarda öğrenciler gruplara ayrılmalıdır. Kurs bitiminde herhangi bir sınav yapılmamakta ve belge verilmemektedir.

Aynı yönergenin 36. maddesine göre ise yaz kurslarına müracaatın fazla olması halinde öğrenciler gruplara ayrılırlar. Yaz kursları için bitirme sınavı yapılmaz ve herhangi bir belge verilmez.

2. YAZ KUR'AN KURSLARININ TEMEL YAKLAŞIMINDA TEDRİCİ YÖNTEMİN YERİ

Öğrencilerin gelişim özellikleri ile birlikte Yaz Kur'an Kursları öğretim programı düzenlenirken aşağıdaki yaklaşımlar benimsenmiştir:²⁵⁶

- *Bugüne kadar Kur'an ve dinî bilgiler öğretimini mutad tarzda yürütmekte olan bu kurslar, ortaya çıkan değişmeler ve ihtiyaçlar çerçevesinde öğrenenlerin bilgi ve becerilerine göre ayrıştırılmalarını esas alan "Kur" sistemine göre yapılandırılmıştır. Program 3 kur halinde düzenlenir ve yürütülür. Her kur 3 haftalık bir eğitimden oluşmaktadır.*

Bu madde ile öğrencilere verilmek istenen bilgiler aşama aşama verilerek eğitim sürecinden etkili şekilde verim alma gayesi güdülmüştür. Tedricilik metodunun ana unsurlarından biri bu maddede yer almaktadır.

- *Bu kurslarda gerçekleştirilecek eğitim, "Kur'an'ı Yüzünden Okuma Becerisini Kazandırma" ile "Temel İslam Bilgileri"ni kapsamaktadır.*

²⁵⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları ve Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği s. 4 md. 32; Kur'an Kursları Yönetmeliği s. 12, md. 33

²⁵⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara - 2005

Hedeften haberdar etme ilkesine uyularak öğrencilerin derslere aktif katılımları sağlanmıştır. Böylelikle öğrenciler hedeften haberdar olarak son aşama hakkında bilgi sahibi olabilecektir.

- *Yaz Kur'an Kursları'nın "Temel İslam Bilgileri Eğitimi" verilen yaygın din eğitimi kurumları olduğu göz önünde bulundurularak öğretim programında hedef-öğrenen-konu üçlüsünü birlikte değerlendiren bir eğitim anlayışı esas alınmıştır.*

Böylelikle merkez noktaya öğrenciler alınmış ve onların gelişim düzeyleri doğrultusunda eğitim süreci tasarlanmıştır. Çağdaş eğitim sistemlerinin yer almaya başladığı din eğitimi de öğrencilerin öğrenmelerinde kolaylık sağlamaktadır. Bu kolaylık tedrici uygulamalarda yer alan aşama aşama ilerleyişin gelişim düzeylerine entegre edilmesi gerekliliğinden doğmuştur.

- *Eğitim programının öğrenme alanları, Kur'an, İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyeri kapsamaktadır.*

Konuların belli alt başlıklara ayrılarak öğretilmesi öğrenme kolaylığı sağlamış ve farklı alanlar arasında ilişkiler kurularak tedricilikte yer alan aşamalı öğrenmeye farklı açıdan yaklaşmıştır. Böylelikle öğrenme çeşitliliği sağlanmıştır. Alt başlıklara ayrılarak adım adım ilerlemede ilk basamak oluşturulmuş olmaktadır.

- *Her kurda söz konusu öğrenme alanları ile ilgili belli düzeyde bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmıştır.*

Hedeflerin belirlenmesi hangi aşama sırasının yapılacağı konusunda öğreticilere yön göstermiştir. Böylelikle basamaklara öğrencilerin düşünceleri göz önünde bulundurularak karar verilmiştir.

- *Eğitim programı, çerçeve esnek program anlayışına dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede öğreticiler, öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde muhtevanın sınırlarını belirleyebilecekler ve gerekli gördükleri konuları öğretime dâhil edebilecekleri gibi, öncelikle işlenmesi gereken konuları öne alabilecek veya ileriki haftalara aktarabileceklerdir*

3. YAZ KUR'AN KURSLARININ AMAÇLARI İLE TEDRİCİ YÖNTEMİN İLİŞKİSİ

Örgün eğitimi devam eden bireylerin temel dini bilgileri edindikleri eğitim merkezler, yaz Kur'an kurslarıdır. Bu kurslar vasıtasıyla örgün eğitimde alınan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle edinilen bilgiler pekiştirilerek atılan temeller üzerine bina inşa edilmeye başlanır. İslam'ın temel inanç prensipleri, uygulanması gereken ibadetler ve toplumsal hayatın

içinde dinle iç içe geçmiş olan ahlaki prensipler öğrenilir. Dini vecibeleri yerine getirmek için gerekli olan sureler ve dualar ezberlenir. Peygamber hayatından örneklerle davranışlara yön vermeye çalışılır. Tüm bunların yanı sıra Kur'an okuması öğrenilerek mealıyla birlikte okuma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılır. Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlar verilerek kişilik gelişimine katkıda bulunulmaya çalışılır. Kişilik gelişimlerinin ön planda tutulması ve öğrencilere öncelik sağlanması, onların bu özelliklerinden yola çıkarak aşama aşama öğrenmenin esas tutulması yaz Kur'an kurslarının amaçları ile örtüşmektedir. Tedricilik metodunun uygulanmasıyla bahsi geçen amaçlar yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Aşağıda verilen amaçlar bu metotla örtüşmektedir.

Yaz Kur'an Kursları aracılığıyla aşağıdaki amaçlara ulaşılması ve faydalarının sağlanması hedeflenmektedir.²⁵⁷

1- Öğrencilerin hayatlarını anlamlandırma süreçlerinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kendilerine destek sağlayacak bilgi, duygu, hareket ve ruh çevresindeki davranışları kazanmalarına yardımcı olmak; böylelikle tedrici bir yöntemle amaçlanan hedefe ulaşılacaktır.

2- Kazanımlar ve etkinlikler yoluyla öğrencilerin dini öğrenme, anlam ve yaşama davranışlarını geliştirmelerine destek olmak; kazanımların tedrici yöntemle öğrencilere verilmesi esas alındığında hem öğrencilerin gerekli kazanımları elde ettiği hem de amaçlanan hedeflere ulaşmanın esas olduğu görülmektedir.

3- Din eğitimi çevresinin önemli bileşenlerinden olan "cami" ile yetişmekte olan neslin ilişkisine katkı sağlamak,

4- Öğrencilerin dini ve ahlaki değerlere önem vermelerine ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmelerine, sonuçta erdemli kişilikler oluşturabilmelerine rehberlik etmek,

5- Öğrencilerle birlik ve beraberliği perçinleyen sevgi, saygı, kardeşlik ve dostluk bağlarını güçlendirmek,

6- Öğrencilere bir arada yaşama ve sorumluluk bilincini geliştiren bir perspektif kazandırmak,

7- Öğrencilerin sağlıklı dini bilgiler edinmelerine ortam hazırlamak,

²⁵⁷ Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 11.

8- Öğrencilerin evrensel değerler, kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılmalarını desteklemek.

Yaz Kur'an kurslarının amaçlarının önceden belirlenmesi tedrici yöntemin uygulamalarında olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılacak yöntemler de çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik eğitimin kalitesine artırarak öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bilinen amaçlar doğrultusunda tedrici yöntemi değerlendirmek gerektiğine özellikle uygulanacak aşamalar noktasında kolaylık sağladığı görülmektedir. Öğrencinin kişisel özellikleri de bu sürece dahil edildiğinde eğitim başarıyla sonuçlanır.

4. YAZ KUR'AN KURSLARININ ÖĞRETİCİ İLKELERİ İLE TEDRİCİ YÖNTEMİN İLİŞKİSİ²⁵⁸

- Personelin özgüvenini, iletişim ve sosyal katılım becerilerini geliştirmek, hoşgörü, kendini yenileme, hurafe ve bid'atlardan uzak ve dini yanlışları düzeltmeye yatkınlık özelliklerini güçlendirmek.
- Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, İslâm bilimleriyle ilgili temel kaynakları ve güncel çalışmaları kullanabilme becerisine sahip kılmak, edindiği bilgi ışığında dini konularda toplumun sorularına ve ihtiyaçlarına cevap verebilmesini sağlamak.
- İslâm bilimlerini kendi terimleri ve özgün yöntemleri ile kavrayabilmelerini sağlamak.
- Personelin din görevliliği hizmetini en güzel bir şekilde yapabilmesi için bunu sağlayacak temel becerilerini kazandırmak, zihinsel ve sosyal yetenek ve becerilerini geliştirmek.
- İslâm düşüncesi ve medeniyetinin Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Tasavvuf, İslam Ahlâkı gibi temel disiplinler ile ilgili bilgilerini geliştirmek, geliştirilen bilgilerin ve eğitim sürecinde kazandırılan becerilerin; yaşam içinde ve üst öğrenim yaşamında kullanılabilir bilgiler, birikimler olmasını sağlamak.
- Problemler karşısında mantıkî tutarlılığa ve eleştirel düşünebilme becerisine sahip kılmak, tarihi ve güncel dini oluşum ve akımları değerlendirebilmelerini sağlamak.
- Personeli güncel dini sorunları çözümlerken Kur'an, Sunnet ve kültürel mirası birlikte değerlendirebilmelerini sağlamak.
- Personeli demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı, sosyal katılım becerisi gelişmiş ve iletişim, rehberlik ve yorum yeteneğine sahip bireyler haline getirmek.

²⁵⁸<http://www.diyaret.gov.tr/> (10.12.2013)

- Meraklarını en yüksek düzeyde tutmak ve desteklemek, personelin ifade yeteneklerini geliştirmek
- Personeli başarıya yöneltmek ve en üst noktasına çıkmayı teşvik etmek
- Günlük yaşam içerisinde var olan ve günümüz dünyasını makro konuları/sorunları ile de ilişkilendirilmiş olmasını, böylece “din konusunun” günlük yaşamdan kopuk olmamasını ve halkın kendilerinden her konuda yararlanabilecekleri “problem çözme” yeteneklerinin gelişmesini sağlamak.
- Dini konulara verilen önem kadar toplum bilimleri, davranış bilimlerine de (sosyal bilimlere) de önem vermek.
- Personelini öğrenim ve yaşam için gerekli olan bilişim ve teknolojiyi bilgi ve becerileriyle donatmak.
- Personeli din hizmetleri ve din bilimleri açısından çok yönlü gelişmelerini sağlamak, (din hizmetlerinde sorun çözme, din hizmetlerinde etkili iletişim, din hizmetlerinde rehberlik ve dini danışmanlık vb.)
- Personelin dini estetik duyarlılıklarını ve ilgilerini artırmak (musiki, ebru, hat sanatı, tezhib, kat’ı vb.) gelişmelerini sağlamak ve pekiştirmek.
- Personelin öğretim yaklaşımı ve amacının ezberci değil, sentezci olmasını ve bu doğrultuda personelin bilgilerini yorumlayarak yansıtmasını sağlamak.
- Öğrenmeyi kurumun fiziksel ortamının dışında da gerçekleştirebilmek, toplumsal sorumluluk duyarlılığı kazandırmak
- Personelin yabancı dilleri yaşam içinde kullanmalarını sağlamak

Yaz Kur’an kursları öğretici ilkeleri incelendiğinde, genel olarak öğretici ilkeleri kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Öğretici ilkelerin de yöntemlere çok fazla değinilmediği görülmüştür. Yöntem noktasında nasıl bir yolun izlenmesi gerektiği mevcut ilkelerde olmaması bu ilkelerin eğitim sürecindeki uygulamalarında bir boşluk oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Bu boşluk eğitimler tarafından mümkün olduğunca giderilmeye çalışılmaktadır.

Mevcut ilkelere yöntemin dahil edilmeyerek bu boşluğu eğitimcilerin doldurmasının altında eğitim sürecindeki kişilerin özellikleri yatmaktadır. Çünkü her insanın kişisel özellikleri farklıdır. Hem eğitimci hem de öğrenciler asla birbirlerine benzemezler. Öğretme şekilleri de öğrenme şekilleri de farklıdır. Bu farklılığın temel ilkelere verilememesinden dolayı bu ilkelere yönetime yönelik bir olgu bulunmamaktadır. Lakin bazı ilkeler kullanılabilirliği ihtimal olan yöntemler hakkında ipuçları verebilir.

“İslâm bilimlerini kendi terimleri ve özgün yöntemleri ile kavrayabilmelerini sağlamak” bu ilkelerden biridir. Tedricilik de dini literatürde yer alan özel öğretim yöntemlerinden biri olduğu için bu ilkedен yola çıkarak tedricilik yönteminin kullanılabileceğini anlıyoruz.

İlkeler çerçeve şekilde belirlendiği için yöntemlerle birebir ilişkileri kurulamakta, yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere genellikle dolaylı ilişkiler söz konusu olmaktadır.

5.YAZ KUR’AN KURSLARININ ÖĞRETİM PROGRAMINDA TEDRİCİ YÖNTEMİN YERİ

Geleneksel tarzda Kur’an ve dini bilgiler öğretimi uygulayan yaz Kur’an kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ortaya çıkan gereksinimler dâhilinde yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Yaklaşık elli yıl gibi bir süredir görevini sürdüren yaz kursları için 2004 yılında ayrıntılı bir müfredat hazırlanmıştır. Bu zamana kadar bu kurslar din görevlileri tarafından imkânlar dâhilinde yürütülmüştür. 2004 yılında ayrıntılı bir şekilde oluşturulan Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programları 2005 yılında kur sistemi şeklinde yenilenmiştir. Bu yenilenme Diyanet İşleri Başkanlığının, uzun yıllardan beri devam eden Yaz Kur'an Kurslarında 2005 yılından itibaren yeniden yapılandırma çalışmaları şeklinde devam etmiştir. Bu bağlamda,²⁵⁹

· Belirlenen eğitim ilke ve hedefleri doğrultusunda yeni bir eğitim anlayışı benimsenmiştir.

· Yaz Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerin eğitim ihtiyaçları, eğitimin süresi, öğrenci velilerinin tatil programları, eğitimin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi vb. etkenler dikkate alınarak Yaz Kur'an Kurslarında 'kurlu sistem'e geçilmiştir.

· Kur sisteminin uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla Yaz Kur'an Kurslarında 'dönem esası' benimsenmiş ve kurslar üçer haftalık üç dönem halinde düzenlenmeye başlanmıştır.

· Kur esasına göre hazırlanan 'Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı' 2005 yılında uygulamaya konulmuş ve basılarak bütün öğretilere ulaştırılmıştır.

· Söz konusu programların, öngörülen yeni eğitim anlayışına göre etkin ve verimli biçimde uygulanabilmesi için öğretilerin eğitimi bağlamında materyal geliştirme çalışmaları başlatılmıştır.

²⁵⁹ <http://www.diyaret.gov.tr/> (10.12.2013)

Belli bir program dahilinde yapılmaya başlanan eğitim hizmeti hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük ölçüde kolaylık sağlamıştır. Öğrencilerin içinde bulunduğu durumların göz önünde bulundurulması, öğrenmede kurlu sisteme geçilerek sarmal eğitim modelini andıran bir şekilde birbirini kapsayan bilgilerin kademe kademe verilmesi, öğreticilerin öğrencilerin bireysel özelliklerini dikkate alarak onlarla iletişime geçmesi gibi unsurlar tedrici yöntemin uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Uygulanan bu yöntemle beraber öğrencilerden olumlu sonuçlar alınmıştır. Yaz Kur'an Kursları için;²⁶⁰

- 'Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu',
- 'Dinimizi Öğreniyoruz' öğretici kitabı,
- 'Görsel-İşitsel Materyal Seti II' geliştirilmiştir.

Bu çerçevede;

a) Yaz Kur'an Kurslarında görev alacak personelin tamamı, 2005 yılından itibaren her yıl haziran ayında mahallinde bir hafta süreli hizmet içi eğitim seminerine alınmaktadır.

b) Bu çerçevede, taşra teşkilatında görev yapan tüm personele yönelik olarak iki kez, bizzat Sayın Diyanet İşleri Başkanının katılımıyla canlı yayımla uzaktan eğitim programı gerçekleştirilmiştir.

c) 'Dinimizi Öğreniyoruz' öğrenci kitabı bu program çerçevesinde ilk defa hazırlatılarak basımı ve dağıtımı yapılmıştır.

d) Yaz kurslarında görev alan din hizmetleri personeline Bakanlar Kurulu Kararı ile, 01.07.2005 tarihinden itibaren ek ders ücreti ödenmeye başlanmıştır.

²⁶⁰<http://www.diyamet.gov.tr/> (10.12.2013)

6. YAZ KUR'AN KURLARINDA OKUTULAN KİTAPLAR VE TEDRİCİ YÖNTEM İLİŞKİSİ

Diyanet İşleri Başkanlığı 2006 yılında hazırladığı Yaz Kur'an Kursları Programı ile yaz aylarında sürdürülen Yaz Kur'an Kursu eğitimine yeni bir boyut getirmiştir. Yenilenen program ve eğitim-öğretim çalışmalarının verimli ve sağlam bir zemin üzerinde yürütülmesi için programın yürürlüğe girmesinden bugüne kadar üç ayrı kitap hazırlamış ve ilgililerin istifadesine sunmuştur. Sarmal bir eğitim anlayışı güden yapılandırmacı yaklaşımın esas alındığı bu kitaplar da her şey bu metoda göre hazırlanmış diyebiliriz. Dinimizi öğreniyoruz kitaplarının ele alındığı bölümde bu konuya ilişkin ayrıntılı ve örneklere dayalı açıklama yer almaktadır. Burada bu kitaplarla ilgili bilgi vermek yeterli olacaktır.²⁶¹:

1. Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu Diyanet İşleri Başkanlığınca, Yaz Kur'an Kursları Programının uygulanmasına ilişkin olarak Kur'an Kursu öğretmenlerine rehberlik etmek amacıyla yayımlanmıştır.

2. Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur'an Kursları Öğrenci Kitabı Türkiye Diyanet Vakfı tarafından Yaz Kur'an Kurslarına devam eden öğrencilerin ders kitabı olarak kullanmaları amacıyla Yaz Kur'an Kursları Programına uygun bir şekilde hazırlanıp yayımlanmıştır.

3. Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kitabı Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanıp yayımlanmış Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur'an Kursları Öğrenci Kitabı'nın kullanım rehberidir. Daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanmış Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu ile çizilen teorik çerçevenin tamamlayıcısı olup Öğretici Kitabı ile paralel bir kitaptır.

²⁶¹ *Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kitabı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 5

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER		
	I. Kur	2. Kur	3. Kur
İtikat	<ul style="list-style-type: none"> - Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet'i Öğreniyoruz - İslam ve İslam'ın Beş Ana Esası - İman ve İmanın Altı Esası 	<ul style="list-style-type: none"> - Allah Vardır ve Birdir: Allah'a İman - Allah Peygamberler Göndermiştir: Peygamberlere (Nübüvvet) İman 	<ul style="list-style-type: none"> - Meleklerle İnanırız: Meleklerle İman - Kitaplara İman İmanın Esaslarıdır: Kitaplara İman
İbadet	<ul style="list-style-type: none"> - İbadetlerimiz - Temizlik İmandan Gelir - Namaz Kılıyoruz 	<ul style="list-style-type: none"> - Namaz Kılıyoruz - Ey İnananlar Oruç Size Farz Kılındı 	<ul style="list-style-type: none"> - Kâbe ve Arafat Diyarına Yolculuk: Hac - Paylaşma ve Yardımlaşma İbadeti Olarak Kurban - Yardımlaşma ve Dayanışma İbadeti Olarak Zekât
Siyer	<ul style="list-style-type: none"> - Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz I: Peygamberlik Öncesi Hz. Peygamber - Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz II : Mekke Dönemi - Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz III : Medine Dönemi 	<ul style="list-style-type: none"> - Hz. Peygamber'in Kişiliği ve Örnekliliği 	<ul style="list-style-type: none"> - Hz. Peygamberden Davranış Örnekleri
Ahlâk	<ul style="list-style-type: none"> - Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım 	<ul style="list-style-type: none"> - Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım 	<ul style="list-style-type: none"> - Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım

Tablo – 1: Öğrenme Alanları ve Üniteler

ÜNİTELERİN AÇILIMLARI		
I. KUR	II. KUR	III. KUR
<p>KELİME-İ TEVHİD VE KELİME-İ ŞEHADET'İ ÖĞRENİYORUZ</p> <p>1. Kelime-i Tevhid'in Söylenişi ve Türkçe Anlamı</p> <p>2. Kelime-i Şehadet'in Söylenişi ve Türkçe Anlamı</p> <p>3. Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet İslam Dini'nin Temelidir</p> <p>İSLAM VE İSLAM'IN BEŞ ANA ESASI</p> <p>1. İslam Nedir?</p> <p>2. İslam Beş Esas Üzerine Kurulmuştur</p> <p>2.1. Kelime-i Şehadet</p> <p>2.2. Namaz Kılmak</p> <p>2.3. Oruç Tutmak</p> <p>2.4. Hacca Gitmek</p> <p>2.5. Zekât Vermek</p> <p>İMAN VE İMANIN ALTI ESASI</p> <p>1. İman ve İlgili Kavramlar</p> <p>1.1. İman Nedir?</p> <p>1.2. Mü'min veya Müslüman Kimdir?</p> <p>2. İmanın Esasları Altıdır</p> <p>2.1. Allah'a İman</p> <p>2.2. Meleklerle İman</p> <p>2.3. Kitaplara İman</p> <p>2.4. Peygamberlere İman</p> <p>2.5. Kaza ve Kadere İman</p>	<p>ALLAH VARDIR VE BİRDİR: ALLAH'A İMAN</p> <p>1. Allah, Vardır ve Birdir.</p> <p>2. Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanmanın Önemi</p> <p>3. Kur'an'da Allah'ın Sıfatları</p> <p>4. Allah'ın Sevgi, Rahmet ve Kudretini İfade Eden Güzel İsimleri</p> <p>ALLAH PEYGAMBERLER GÖNDERMİŞTİR: PEYGAMBERLERE (NÜBÜVVET) İMAN</p> <p>1. Niçin Peygamberlere İhtiyacımız Vardır?</p> <p>2. Peygamberlerin Özellikleri</p> <p>3. Peygamberlerin Görevleri</p> <p>4. Kur'an'da İsimleri Geçen Peygamberler</p> <p>AHİRET VARDIR: AHİRETE İMAN</p> <p>1. Ahiret Gününe İman ve Önemi</p> <p>2. Ölüm ve Ölümden Sonra Dirilme (Ruh, Kabir, Haşr ve Mahşer)</p> <p>3. İnsanın Yaptıklarından Sorgulanması (Sual, Hesap ve Mizan)</p> <p>4. Cennet ve Cehennem</p>	<p>MELEKLERE İNANIRIZ: MELEKLERE İMAN</p> <p>1. Meleklerle İman ve Önemi</p> <p>2. Kur'an'da Adı Geçen Melekler</p> <p>3. Meleklerin Özellikleri</p> <p>4. Meleklerin Görevleri</p> <p>5. Meleklerden Başka Görünmeyen Varlıklar (Cin ve Şeytan)</p> <p>KİTAPLARA İMAN İMANIN ESASLARINDANDIR: KİTAPLARA İMAN</p> <p>1. Kitaplara İman ve Önemi</p> <p>2. Dört Büyük Kutsal Kitap</p> <p>2.1. Tevrat</p> <p>2.2. Zebur</p> <p>2.3. İncil</p> <p>2.4. Kur'an-ı Kerim</p> <p>3. Sahifeler</p> <p>KAZA VE KADERİ ÖĞRENİYORUZ: KAZA VE KADERE İMAN</p> <p>1. Kaza ve Kader ne demektir?</p> <p>2. Kaza ve Kader'e İmanın Önemi</p> <p>3. İnsanın Kaderi ve Sorumluluğu İle İlgili Bazı Özellikleri</p> <p>3.1. Akıl Sahibi Olmak</p> <p>3.2. Özgür Olmak</p> <p>4. Kur'an'ı Kerim'in Kaderle İlgili Bazı Kavramlara Bakışı (Tevekkül, Rızık, Başarı, Afet ve Hastalık)</p>

Tablo – 2: İtikat Öğrenme Alanı

ÜNİTELERİN AÇILIMLARI

I. KUR	II. KUR	III. KUR
İBADETLERİMİZ	NAMAZ KILIYORUZ	KABE VE ARAFAT DİYARINA YOLCULUK:: HAC
1. İbadet Nedir?	1. Bayram Namazı (Hükümü ve Kılınışı)	1. Hac Nedir?
2. Niçin İbadet Ederiz?	2. Teravih Namazı (Hükümü ve Kılınışı)	2. Haccın Önemi
3. Başlıca İbadetlerimiz	3. Cenaze Namazı (Hükümü ve Kılınışı)	3. Hac İle İlgili Kavramlar (Mikat, İhram, Tavaf, Sa'y, Şavt ve Vakfe)
3.1. Namaz		
3.2. Oruç	EY İNANANLAR ORUÇ SİZE FARZ KILINDI	4. Hac İle İlgili Mekanlar (Kabe, Safa-Merve, Arafat, Müzdelife, Mina ve Mescid-i Nebevi)
3.3. Zekat	1. Oruç Nedir?	5. Umre
3.4. Hac	2. Oruç Tutmanın Önemi	
3.5. Sadaka	3. Oruç İbadetiyle İlgili Kavramlar (Sahur, İmsak, İftar, Fidye ve Fitre)	PAYLAŞMA VE YARDIMLAŞMA İBADETI OLARAK
3.6. Amel-i Salih		KURBAN
4. Mükellefin Davranışı İle İlgili Kavramlar (Farz, Vacip, Sünnet, Haram, Mekruh, Mübah, Müfsid, Müstehap)	4. Orucu Bozan Durumlar	1. Kurban Nedir?
	5. İftar Duasını Ezbere Okuma ve Türkçe Anlamını Açıklama	2. Kurban İbadetinin Bireye ve Topluma Kazandırdıkları
TEMİZLİK İMANDAN GELİR		3. Kurban Keserken Nelere Dikkat Etmeliyiz?
1. Temizlik-İbadet İlişkisi		4. Hz. İbrahim ve Kurban
2. Abdest		5. Kimler Kurban Keser?
2.1. Abdestin Farzları		YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA İBADETI OLARAK
2.2. Abdestin Alınışı		ZEKAT VE SADAKA
2.3. Abdesti Bozan Durumlar		1. Zekat ve Sadaka Nedir?
3. Gusül		2. İslam Dini Zekat ve Sadaka Vermeyi Niçin Emreder?
3.1. Guslün Farzları		3. Kimler Zekat Verir?
3.2. Guslün Yapılışı		4. Nelerden Zekat Verilir?
NAMAZ KILIYORUZ		5. Bizler de Zekat ve Sadaka Verebilecek Duruma Gelmeye Çalışmalıyız
1. Beş Vakit Namaz		6. Kimlere Zekat Verilir?
1.1. Sabah Namazı (Farzı, Sünneti ve Kılınışı)		ALLAH'A YAKARIŞ: DUA VE TÖVBE
1.2. Öğle Namazı (Farzı, Sünnetleri ve Kılınışı)		1. Dua
1.3. İkinci Namazı (Farzı, Sünneti ve Kılınışı)		1.1. Dua nedir?
1.4. Akşam Namazı (Farzı, Sünneti ve Kılınışı)		1.2. Duanın Önemi ve İnsana Kazandırdıkları
1.5. Yatsı Namazı (Farzı, Sünnetleri ve Kılınışı)		1.3. Ne zaman, Nerede ve Nasıl Dua Edebiliriz?
		1.4. Kur'an ve Hz. Peygamber'den Dualar Öğreniyoruz

1.5.1. Vitir Namazı (Kılınışı)		2. Tövbe
2. Cuma Namazı (Farzı, Sünnetleri ve Kılınışı)		2.1. Tövbe Nedir?
3. Namazı Bozan Durumlar		2.2. Tövbenin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi 2.3. Ne zaman, Nerede ve Nasıl Tövbe Edebiliriz? 2.4. Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den Tövbe Örnekleri 3. Yemek Duasını Ezbere Okuma ve Türkçe Anlamını Açıklama

Tablo – 2: İbadet Öğrenme Alanı

ÜNİTELERİN AÇILIMLARI		
I. KUR	II. KUR	III. KUR
PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED'İN	HZ. PEYGAMBERİN KİŞİLİĞİ VE	HZ. PEYGAMBERDEN DAVRANIŞ
HAYATINI ÖĞRENİYORUZ I :	ÖRNEKLİĞİ	ÖRNEKLERİ
PEYGAMBERLİK ÖNCESİ HZ. MUHAMMED	1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (İnsan ve Peygamber Hz. Muhammed)	1. Hz. Peygamberin Ahlakından Davranış Örnekleri (Doğruluğu, Güvenirliği, Sabırlı Oluşu, Adaleti, Hoşgörüsü vb.)
1. Hz. Peygamber'in Doğduğu (Sosyal, Kültürel ve Dini) Çevre	2. Hz. Peygamberin Kişiliği	2. Eş Olarak Hz. Peygamber
2. Hz. Peygamberin Doğumu ve Çocukluğu	3. İslam'ı Anlamada Hz. Peygamberin Örnekliği	3. Baba Olarak Hz. Peygamber
3. Hz. Peygamberin Ailesi	3.1. İbadetlerin Yapılmasında Örnekliği	4. Dede Olarak Hz. Peygamber
4. Hz. Peygamberin Gençliği	3.2. İnsan İlişkilerinde Örnekliği	5. Komşu Olarak Hz. Peygamber
5. Hz. Peygamberin Evliliği ve Çocukları	3.3. Aile Hayatındaki Örnekliği	6. Arkadaş Olarak Hz. Peygamber 7. Akraba Olarak Hz. Peygamber
PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED'İN		8. Akabe Biatları ve Veda Hutbesi'nde Ortaya koyduğu İnsanive Evrensel İlkeler Açısından
HAYATINI ÖĞRENİYORUZ II :		
PEYGAMBER OLDUKTAN SONRA		
HZ.MUHAMMED		
A) MEKKE DÖNEMİ		
1. Peygamber Oluşu: İlk Vahiy		
2. Vahyin Yakın Çevreye Duyurulması ve İlk Müslümanlar		

3. Hz. Peygambere ve Müslümanlara Uygulanan Baskılar		
4. İslam Dini'ni İnsanlara Anlatmaya Yönelik Faaliyetleri		
5. Taif'e Yolculuk		
6. Gece Yolculuğu (İsra ve Miraç)		
7. Medine'ye Hicret		
B) MEDİNE DÖNEMİ		
1. Hz. Peygamberin Medine'deki İlk Faaliyetleri		
2. Diğer İnanç Mensuplarıyla İlişkileri		
3. Medine'deki İslam'ı Anlatma Faaliyetleri		
4. Mekke'ye Geri Dönüş		
5. Veda Hutbesi		

Tablo – 3: Siyer Öğrenme Alanı

ÜNİTELERİN AÇILIMLARI		
I. KUR	II. KUR	III. KUR
GÜZEL SÖZ VE DAVRANIŞLARDA BULUNALIM 1. Ahlak ve Ahlaklı İnsan Kimdir? 2. Temizlik İslam'ın özüdür 3. Doğruluktan Ayrılmayalım 4. Allah İyilerle Beraberdır 5. İslam sevgi dinidir 6. İslam'ın Temel Bir İlkesi: Kul Hakkına Dikkat Edelim	GÜZEL SÖZ VE DAVRANIŞLARDA BULUNALIM 1. Hoşgörülü ve Bağışlayıcı Olalım 2. Yardımlaşalım 3. İslam Ahlakının Öngördüğü Model İnsanda Bulunması Gereken En Temel Erdemlerden Biri Olarak Sözünde Durmak 4. İslam Adalet Üzerine Kurulmuştur 5. Özverili Olalım	GÜZEL SÖZ VE DAVRANIŞLARDA BULUNALIM 1. İman etmek Sorumluk bilincine sahip olmak demektir 2. Cömertlik İslam'da Övülen Bir Tutum ve Davranıştır 3. Saygılı Olalım 4. Başkalarını da Düşünelim: Diğergamlık 5. Milli ve manevi değerlerimizi korumak ve sevmek de inancımızın gereğidir ²⁶²

Tablo – 4: Ahlâk Öğrenme Alanı

²⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, *YAZ KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMI*, Ankara - 2005

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAZ KUR'AN KURSLARINDA OKUTULAN KİTAPDA TEDRİCİ YÖNTEMİN UYGULANIŞI

Yaz Kur'an kursları diğer eğitim kurumları gibi zorunlu olmadığından dolayı öğrenciler ancak kendi isteğiyle bu kurslara katılmaktadır. Bu kurslarda verilen eğitim öğrenciler için oldukça önemlidir. Çünkü bu kurslara katılan öğrencilerin çoğunun hayatı boyunca alacağı dini bilgiler burada öğrendikleriyle sınırlı kalabilir. Başka bir deyişle geleceğimizi oluşturan gençler burada öğrendiklerini temel alarak, bu temel üzerine dini inşa edeceklerdir. Bu derece önem arz eden bir konuya çağdaş eğitim unsurları dâhil edilmezse istenilen sonuçlara ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle yaz Kur'an kursunda eğitim gören öğrenciler için Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan "Dinimizi Öğreniyorum" isimli kitap alanında uzman kişiler tarafından yeni metotlarla üç seri şeklinde hazırlanmıştır. Kitaplar modern öğretim teknikleriyle öğrencilerin eğlenerek öğrenebileceği şekilde tasarlanmıştır.

Bu kitaplarda uygulanan kur sistemi çağdaş eğitim metotlarının uygulanmaya başlandığını gösterir. Geçmiş zamanlarda tek kitap halinde çıkarılan "Dinimizi Öğreniyorum" kitabı bu sebeple yeni basımlarda üç seri şeklinde çıkarılmaya başlanmıştır.

Kur sistemine geçilmesiyle birlikte öğrencilerin konulara daha fazla hâkim olması sağlanmaktadır. Tedricilik yönteminin uygulanmasıyla birlikte öğrenilen konular zihinlere ince ince işlenmektedir. Böylelikle konuların daha kapsamlı, ayrıntılı ve belli bir düzen içerisinde öğrenimi sağlanmıştır.

Söz konusu kitaplar kendi içerisinde itikat, ibadet, siyer ve ahlak olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.²⁶³ Bu bölümler bir birinden bağımsız incelendiğinde tedrici yöntemin uygulandığı açıkça görülmektedir. Her bölümde önce genel çerçeve verilmiş sonra detaylara inilmiştir. Bu bölümlerde yer alan ve tedriciliğin önemli özelliklerinden olan esastan detaya ilkesi ilgili bölümlerde örnekleriyle anlatılmıştır.

²⁶³ Dinimizi öğreniyoruz, TDV. Yayınları, Ankara. s.8-9

Kitaplara bütün içerisinde bakıldığında, bölümler arasındaki geçişlerin öğrenci zihninde kopukluklara neden olduğu ve tedrici yöntemin uygulanmasında olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmüştür. İtikat bölümü bittiğinde ve ibadet bölümüne geçildiğinde oluşan kopukluk öğrencilerin konuları birbirinden bağımsız gibi görmesine ve zihinlerde bu algının yerleşmesine sebep olmaktadır. Oysaki konular birbirinin tamamlayıcısıdır. Tedrici yöntemine göre bu konular aşama aşama birbirine geçiş sağlamalı ve muhatabın zihninde bu şekilde yer edinmelidir. Birinci kitapta yer alan itikat bölümünün son konusu ile ibadet bölümünün ilk konusunu buna örnek verebiliriz. Burada “Ahirete İman” konusundan “İbadet nedir?” konusuna geçilerek konular arasında sıçrama yapılmıştır.²⁶⁴ Bunun sonucunda tedriciliğin aşamalarından olan esastan ayrıntıya ilkesine her bölümde sürekli yeni baştan dönülmesi sorununa neden olmuştur.

Her bölüm kendi içinde bir bütünü oluşturmaktadır. Örneğin, ibadet öğrenme alanı bütün olarak incelendiğinde İslam’da ibadetler ve ibadetlerin faydaları konularını içermektedir.²⁶⁵ Bu alanda ibadet olgusunun sağlıklı bir şekilde öğrenciye aktarılması ve öğrenci tarafından da sağlıklı şekilde özümsemesi hedeflenmiştir. Bu şekilde ibadetlere karşı alışkanlık kazanmaları istenmektedir. Temizlik bilinci, ibadet bilinci, güzel davranış edinme ve ibadethanelere saygılı davranma becerileri geliştirilerek öğrencileri eğlendirerek bilinçlendirme amaçlanmıştır. Bahsi geçen bu unsurlar tedrici olarak verilmeye çalışılmıştır. Genel olarak her kur için ayrı ayrı oluşturulmuş kitapların başlarında öncelikle öğrenme alanları verilerek öğrencilere esasın ne olduğu öğretilmiştir. Tedrici uygulamalarda esası vermek tedriciliğin önemli özelliklerindedir. Bu sebeple öğrenme alanlarında esasın öğrencilere verilmesi tedrici uygulamanın varlığına delalettir.

Şekil – 1: Öğrenme Alanları ve Üniteler²⁶⁶

²⁶⁴ (Dinimizi Öğreniyoruz, s.27-32)

²⁶⁵ (Dinimizi Öğreniyoruz, s.32)

²⁶⁶ (Dinimizi Öğreniyoruz, s.11.)

1. KURLARIN ÖĞRENME ALANLARINDA TEDRİCİLİK YÖNTEMİ

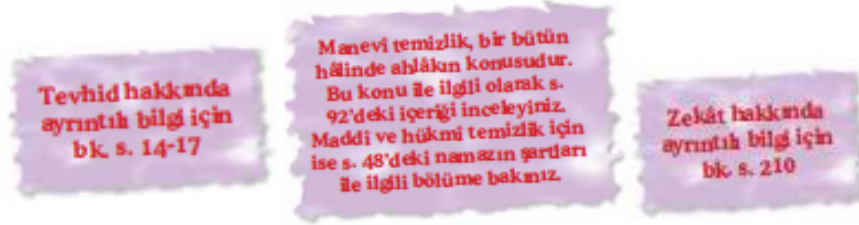
Tüm kitaplarda itikat, ibadet, siyer ve ahlak bölümleri mevcuttur. Sadece anlatılan konular farklıdır. Birinci kitapta yer alan itikat bölümünde genel olarak dinin ana unsurları verilmiş sonrasında yer alacak detay bilgiler diğer kitaplarda aktarılmıştır. Dinin temel esaslarından olan kelime-i tevhid ve kelime-i şahadet kavramlarından yola çıkılmış ve İslam'ın ne olduğu sorusuyla bir adım daha detaya inilmiştir. İslam'ın ne olduğu öğrenildikten sonra İslam'ın beş esası anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak da iman noktasına değinen birinci kitabın, olayları biraz daha yüzeysel geçtiği görülmüş ve ayrıntıları diğer kitaplarda aktarılmıştır.

İkinci kurun yer aldığı ikinci kitap ilk kitabın tamamlayıcısı şeklindedir. İkinci kitapta ise bir önceki kitapta yer alan konu başlıkları tek tek ele alınmıştır. Örneğin ilk kitapta genel hatlarıyla anlatılan “ibadetler” konusu ikinci kitapta namazdan başlayarak ayrıntılarıyla verilmeye başlanmıştır. Bu şekilde devam eden anlatımlar hem kitabın kendi içindeki bütünlüğünü hem de konular arasındaki bütünlüğü sağlamaktadır. Bu nedenle de önceki kitabın devamı niteliğinde sayılabilir. Örneğin bir önceki kurda ya da kitapta genel hatlarıyla anlatılan imanın esasları bu kurda tek tek ele alınmaya başlamış ve giderek daha çok ayrıntı yer almıştır. Böylelikle kurlar arasında da bir bütünlük sağlanarak çocukların bir önceki bilgilerini unutmamaları hedeflenmiştir. Bir başka örnekte ise birinci kurda ibadetler ünitesinde yer alan ve genel hatlarıyla verilen namaz konusu ikinci kurda bayram namazı, cenaze namazı ve teravih namazını anlatacak şekilde detaylandırılmıştır. Bu husus tüm kitaplarda gözetilmiştir. Kitapların kendi içinde bir bütünlük oluşturmaları ihmal edilmemiştir. Böylelikle sadece bir dönem eğitime devam eden öğrenciler de kendilerince belli bir bölüm kendi içinde oluşturduğu bütünlükle öğrenebilecektir.

Üçüncü kitapta yer alan bilgiler ilk kitapta yazarların tamamlayıcısı şeklindedir. Tedrici yöntemle düşünüldüğünde ulaşılması gereken sondur. Lakin bahsedilen kurlarda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu açıdan bakıldığında tedrici yöntemin uygulanmasında sorunlar yaşandığı söylenebilir. Yalnız hedef İslam'ın tüm özelliklerini öğretmek olduğunda tedrici yöntem amacına ulaşmış denilebilir. Çünkü öğrenciler İslam'ın her aşaması her alanı hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu durumdan yola

çıkıldığında tedrici yöntemin uygulanmasındaki önemli aşamalardan biri de amacın ne olduğunun ve bu amacın yola çıkılmadan bilinmesi gerektiğidir. Aksi takdirde yöntemin amaca ulaşmada etkili olamadığına dair gibi bir kaygı gün yüzüne çıkmaktadır. Üniteler incelendiğinde esastan detaya doğru bir yönelmenin olduğu görülmektedir. Öncelikle “İslam nedir?”²⁶⁷ konusuyla yola çıkılmış, sonrasında daha çok ayrıntıya inilerek İslam’ın beş şartına yer verilmiştir. “İman nedir?”²⁶⁸ ünitesine geçildiğinde aynı yöntemin kullanılarak devam edildiği görülmüştür.

Genel olarak üç kitapta da ilgili yerlerde konuyla ilgili geçmiş anlatılara kitap içerisinde atıflarda bulunarak konuların unutulmaması sağlanmaktadır. Tedrici anlatıma has özelliklerden biri de elbette ki budur; adımlar ilerledikçe geçilen yerler yeri geldikçe öğrencilere hatırlatılmalıdır. Böylelikle akılda kalma oranı yükselmektedir.

Şekil – 2: Tedriciliği Anlatma Özellikleri²⁶⁹

Her öğrenme alanını tedrici yöntemin uygulanışı merkezinde ele aldığımızda bu yöntemin şu şekilde gerçekleştiği görülmektedir;

İtikat

Birinci kitapta yer alan ve diğer kitaplarda da anlatılan birinci bölüm; İtikattır. Bu bölüme dinin gereği olan Kelime-i Tevhid ve Kelime-İ Şehadet ile başlanmaktadır. Dinin ilk şartı verildikten sonra İslam dini anlatılmış ve İslam’ın beş esası kısaca verilmiştir. İslam’ı tanıyan öğrencilere daha sonra imanın ne olduğu anlatılmış ve altı esası üzerinde durulmuştur. Böylelikle genel anlamda dinin ne olduğu, dine nasıl

²⁶⁷ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 18.

²⁶⁸ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 24.

²⁶⁹ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s.6

girildiği, İslam'ın özellikleri ve imanın şartları verilmiştir. Diğer iki kitapta ise ilk kitapta anlatılanların ayrıntıları verilmiştir.²⁷⁰

İbadet

Bir diğer bölüm ise ibadettir. Bu bölüme öncelikle ibadetin ne olduğu anlatılarak başlanmıştır. İbadetin ne olduğunu öğrenen öğrencilere neden ibadet edildiği anlatılmıştır. Sonrasında ise belli başlı ibadetlerin kısa kısa açıklamalarına yer verilmiştir. Açıklamaların kısa verilmesinin sebebi daha sonra ayrıntılarıyla anlatılacak olmasıdır. İbadetleri de öğrenen öğrencilere mükellefiyet kavramları anlatılmıştır. Böylelikle ibadet konusuna sırasıyla giriş yapılmıştır. Her öğrenilen bilgi bir diğerine basamak olmuştur. Bir sonraki ünite de söz edilen ibadetlerle temizlik arasındaki ilişki verilmiş ve böylelikle ibadet ederken yapılması gerekenler öğrencilere aktarılmıştır. Sonrasında yavaş yavaş ibadetlerin ayrıntılarına geçilmiş ve bu anlatı diğer kitaplarda da yer almıştır. Üçüncü kitaptaki son ünite olan ibadetin sonunda ne yapılması gerektiğini gösteren dua ve tövbe konu başlığı ile ibadet aşama aşama bir bütün halinde ele alınmıştır. Diğer bölümler ise peygamberi tanıtan siyer ile insanları kişiliklerinde çok önemli olan ahlak bölümleridir. Bu iki bölümde de diğer iki bölümdeki yöntem izlenmiştir.²⁷¹

Siyer

Bu öğrenme alanında peygamberin hayatı, kişiliği ve insanlara örnek oluşu ve bunun gibi konuların oluşturduğu bir içerik mevcuttur. Bu bölümün amacı en modern yaklaşımlarla peygamberi özümseme, O'nu en doğru şekilde anlamadır. Kronolojik bir siyer anlatımı ile karşı karşıya getirilmeyen çocuklar, eğitim- öğretimin içeriği olan ilkelere dâhil edilerek hayata yakınlık ilkesi çerçevesinde ve diğer eğitim ilkeleri doğrultusunda peygamberi tanımaktadırlar. Hazırlık çalışmalarıyla ilgili konular hakkındaki bilgisi sınanan çocuklar eğer bilgisi varsa gün yüzüne çıkaracak yoksa ilgili konular hakkında araştırma yaparak hazır bulunmuştuğ sağlanacak ve böylelikle konuya hâkim olması kolaylaşacaktır. İlk kitapta yer alan siyer bölümünde çocuklara peygamber hakkında sorular sorularak öğrencilerin bilgileri konuya geçmeden

²⁷⁰ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s.13

²⁷¹ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 32

sınanmıştır. Bunun yanı sıra başka bağlamlarda da sorular yöneltilmiştir. Mesela, toplumdan hareketle neden peygamber isimlerinin çocuklara verildiğinin sorgulanması konunun başka bağlamlarda da incelendiğinin en güzel örneklerindedir. Mesaj iletmenin nasıl olması gerektiğine yönelik araştırmalarla bu olgunun din merkezine oturtulması öğrencilerde hem dünyadan dine hem de dinden dünyaya doğru bir yönelmenin olduğunu göstermektedir. Çocukların bu şekilde hazırlanması sağlanarak gerekli alt yapı oluşturulmuş olmaktadır. Bu sorularla öğrencilerin konuları özümsemesi sağlanmıştır. Verilen bilgileri toplumun veya kişilerin yaşadığı çevreyle ilişkilendirmek tedrici metot da önemli bir uygulamadır.²⁷²

Bu bölümde anlatılan konuları tedrici yöntemle anlatacak olursak peygamberin doğduğu çevre anlatılarak konuya başlanmıştır. Bu şekilde öğrenciler bir bütün olarak konuya hâkim olabilecek ve daha doğru anlamlandırma yapabileceklerdir. Doğduğu çevreden sonra daha dar bir alana yani peygamberin aile yaşantısına geçilmiştir. Sonra çok daha fazla ayrıntıya inilerek peygamberin doğumu, büyümesi ve sonrasında yaşadıkları bilenler doğrultusunda anlatılmıştır. Bu şekilde çocukların zihninde adım adım tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. İlk kitapta yer alan bu konular bir sonraki kitaplarda yer alan konuların alt basamaklarını oluşturmaktadır. Böylelikle anlatılacak diğer konuların zemini oluşturulmuş ve öğrencilerin daha kapsamlı ve yavaş yavaş öğrenmeleri sağlanmıştır. Vahyin gelişiyle başlayan peygamberlik öyküsü bir başka üniteyle anlatılarak tedrici yöntemin aşamaları adım adım uygulanmaya devam edilmiştir. Öğrenciler bütünü parça parça kavradığını bilmeden hedefe kademe kademe yaklaşarak kazanımlarını edinmiş olmaktadır. Peygamberliğini alan ve dinin esaslarını anlatmaya başlayan Hz. Muhammed ve İslamiyet'in önemli olaylarından biri olan Hicrete kadar olan olaylar ve Hz. Muhammed'in Medine yaşamı ve ölümüne kadar olan hayatı başka üniteyle verilmiştir. Bahsi geçen üniteler muhatabın yani çocukların anlama düzeylerine uygun bir dil ve üslupla aktarılmıştır. Konular çeşitli resim ve fotoğraflarla desteklenerek görsellik tedrici yönetime dahil edilmiş ve böylelikle somutlaştırmaya yer verilerek anlama düzeyi üst düzeye çıkarılmıştır.

²⁷² *Dinimizi Öğreniyoruz*, s.59-60

Şekil – 3: Görsel Tedricilik²⁷³

Anlatılan konular muhatabın yaş düzeyi göz önünde bulundurularak sadece bilinen olaylar üzerinden- İslam tarihi içerisinde önemli addedilen kilit olaylar verilmiştir. Böylelikle çocuklar yaşlarının el verdiği ölçüde İslam'ın ana olaylarını bilecek ve yaşı arttıkça da yaşına uygun şekilde öğrendiği olaylar genişletecektir. Tedrici yöntemin yaş üzerindeki etkisi de bu nokta da daha kolay anlaşılacaktır.

Ahlak

Bir diğer bölüm olan “Ahlak”ta ise yapması gerekenler kişilere yığın bilgi kütleleri halinde değil, belli aşamalar halinde verilmiştir. Bahsi geçen öğrenme alanıyla öğrenciler dinden yola çıkarak toplum içinde ve kişisel gelişimlerinde önem arz eden bazı olguları benliğine katacaktır. İyilik, doğruluk, bağışlayıcılık, cömertlik, adalet, fazilet... Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin bu değerleri öğrenmelerini, sevmelerini ve davranışa dönüştürmelerini amaçlanmıştır. Öğrencilerin bu değerleri içselleştirmesi için konuyla alakalı etkinliklere de yer verilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle konuların neden

²⁷³ *Dinimizi Öğreniyoruz*,s.66.

önemli ve gerekli olduğu anlatılmış sonrasında bilgiler yavaş yavaş verilmiştir. İslam dininin yayılması aşamasında, önce İslam'ın güzelliklerinden bahsedilmesi sonrasında ise İslam'ın içeriğinin anlatılması şeklinde tezahür eden aşamalarında uygulanan yöntem burada da uygulanmıştır. Temizlik yapılmaması takdirde oluşacak olumsuzlukları anlatmak ya da pislik içinde yaşamayı kötülemek yerine temizlik tüm güzel özellikleriyle- maddi olan beden ve manevi olan kalp ve akıl temizliği- anlatılmıştır. Bu şekilde temizliğin olumlu yönlerini öğrenen çocuklarda “Temiz olmalıyız” düşüncesi peyda olmaya başlayacaktır.²⁷⁴

2. MUHATAP ÖZELLİKLERİNE GÖRE TEDRİCİ UYGULAMA

Konuların muhatabı esas alarak hazırlanması tedrici yöntemin en önemli özelliklerindedir. Kitapların kur sistemine dayalı hazırlanması bu açıdan önemlidir. Çünkü öğrenciler yaz tatilinde farklı şehirlere gittiğinde ve sonra geri döndüklerinde yarım kalan kurslarına devam etmek isterler. Kur sisteminin sağladığı bir avantajla öğrenci kursa geri döndüğünde yarım kalan bir konuyla karşı karşıya kalmayacaktır. Örneğin birinci kitapta siyer bölümünü bitirip giden bir öğrenci üçüncü kitaba geçince farklı bir bütünle karşılaşacağı için zihninde yarım kalan bir konu olmayacaktır. Arada kaçırdığı ikinci bölüm onun için bir boşluk yaratmayacaktır. Öğrencilerin yaşadıkları ya da yaşaması muhtemel özel durumların kitaplarda göz ardı edilmemesi tedrici yöntemin yarattığı avantajlar arasındadır.

Tedricilik metodunun doğru şekilde uygulanabilmesi için öncelikle psikolojik ortamın hazırlanması gerekmektedir. Bu sebeple yaz kursunun başlamasından evvel, üç dönemin her birinin başlama ve bitiş tarihleri ve her üç kurun içerikleri ilan edilmektedir. Böylelikle öğrenciler kursun başlamasına ve kitapların içeriğine karşı kendilerini hazırlamaktadır.

Bölüm başlarında verilen hazırlık sorularıyla muhatap kesimin hazır bulunuşluluğu sağlanarak psikolojik açıdan hazırlanmasına imkân tanınmaktadır. Bu da tedrici uygulamaya bir diğer örnektir.

²⁷⁴ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s.93-94

Hazırlık Soruları

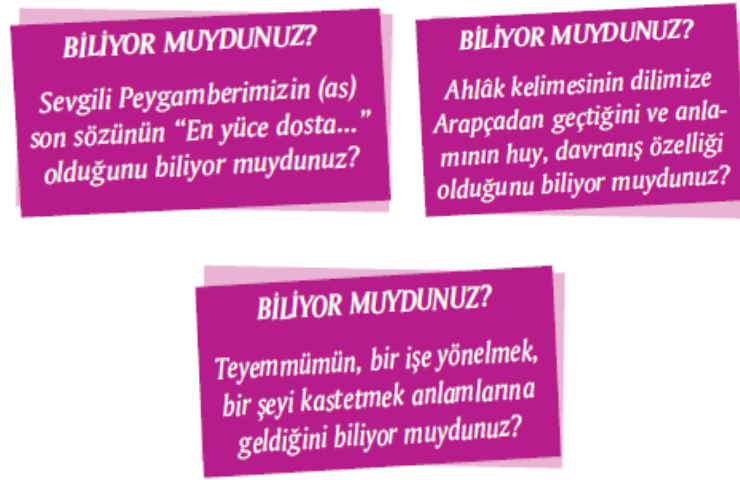
1. Toplumumuzda Muhammed, Mahmut, Mustafa, Ahmet isimlerinin yaygın olarak kullanılmasının sebebi nedir? Düşününüz.
 2. Hz. Peygamber'in (as) aile bireylerinden bildiklerinizin isimlerini listeleyiniz.
 3. Peygamberimizin (as) hangi yüzyılda, hangi kıtada ve hangi ülkede yaşadığını öğreniniz. O zamanlar dünyada kaç büyük devlet vardı? Araştırınız.
 4. Mevlid kandilini niçin kutlarız? Mevlidle ilgili şiirler yazılmış mıdır? Araştırınız.
1. Çok güvendiğiniz biri size olağanüstü bir haber getirdiğinde buna inanır mısınız? Neden?
 2. Hz. Muhammed'in (as) peygamberlik görevini yaparken karşılaştığı zorluk ve sıkıntıların neler olduğunu araştırınız.
 3. Peygamber kelimesinin eş anlamlıları olan *nebi* ve *resul* kelimelerinin dilimizdeki karşılıklarını araştırınız. Niçin bu kelimelerin kullanıldığını düşününüz.
 4. Peygamberimizin (as), insanları İslâm'a davet ederken neden özellikle hac mevsimini ve panayırları tercih ettiğini düşününüz. Bunların günümüzde nelerle karşılaştırılabileceğini araştırınız.
1. Hz. Peygamber (as) nerede vefat etmiştir? Mezarı nerede bulunmaktadır?
 2. Sevgili Peygamberimizin (as) yaşadığı coğrafyada hangi dinlere inanan insanlar bulunuyordu? Araştırınız.
 3. Peygamberimiz (as) Mekke'den yola çıkıp Medine'ye vardktan sonra yaptığı bir uygulamayla dünyada bir ilki gerçekleştirmişti. Bu, ne olabilir? Araştırınız.
 4. Bir insan doğup büyüdüğü yurdundan başka bir yere göç edince sizce neler hisseder? Nelerle karşılaşabilir?

Şekil – 4: Hazırlık Soruları²⁷⁵

Tedrici yöntemde uygulanması gereken bir diğer özellik, öğrencilerin yaşadıkları çevreye göre kitabın oluşturulmasıdır. Kitapların hayatla iç içe olması bu sebeple önemlidir. Kitaplarda işlenen konular mümkün olduğunca hayattan örneklerle desteklenmektedir. İtikat bölümü buna örnek verilebilir. Çünkü bu bölümde öğrenciler edindikleri dini bilgileri yaşamlarıyla bütünleştirmektedir. Verilen bilgiler ne derece hayattan kesitler sunarak verilirse öğrenciler de o derece verilen bilgileri hayatlarıyla özdeşleştirebileceklerdir. Ahlak bölümü de hayatla ilişkilendirme açısından bir hayli önemlidir. Aşağıda ahlak bölümünden verilen bir resim her çocuğun günlük hayatta az ya da çok karşılaşabileceği durumları anlatmaktadır. Hayatında görebileceği durumlar kitaba taşınarak öğrencilerin zihninde çarpıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Böylelikle çocuklar gündelik hayatta ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini öğrenmektedir.

²⁷⁵ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 12

sever?” ve benzeri sorular mevcuttur. İkinci kitapta ise “Peygamberlere niçin ihtiyaç vardır?”²⁸⁰ “Oruç nedir?”²⁸¹ “Ya Allah’ın Resulü! Sen zaten Allah tarafından bağışlandın. Niçin kendini yoruyorsun?” gibi sorular mevcuttur. Üçüncü kitapta ise “Kurban nedir?” “Zekat ve sadaka nedir?”²⁸² “Tövbe ve dua nedir?” “Bu adamın duası nasıl kabul edilecek?” gibi sorulara yer verilmiştir. Tüm bunlardan ziyade “Biliyor Muydunuz?”²⁸³ bölümü ile tüm kitaplarda sürekli soru sorularak öğrencilerin dikkatini toplayan bir bölüm mevcuttur. Muhatabın özelliklerinin ön planda tutularak tekniklerin seçilmesi tedrici metodun bir başka özelliğidir.

Şekil – 6: Biliyor Muydunuz? Soruları²⁸⁴

Ölçme değerlendirme bölümlerinde eğlenceli ve çocukların hoşlandığı değerlendirme unsurları mevcuttur. Burada yer alan değerlendirme unsurları oyun formatında öğrencilere sunulmuştur ve öğrencilerin bu bölümden bir hayli keyif alması amaçlanmıştır. Bu sebeptendir ki bölümün adı “Eğlenelim Öğrenelim” şeklinde konulmuştur.

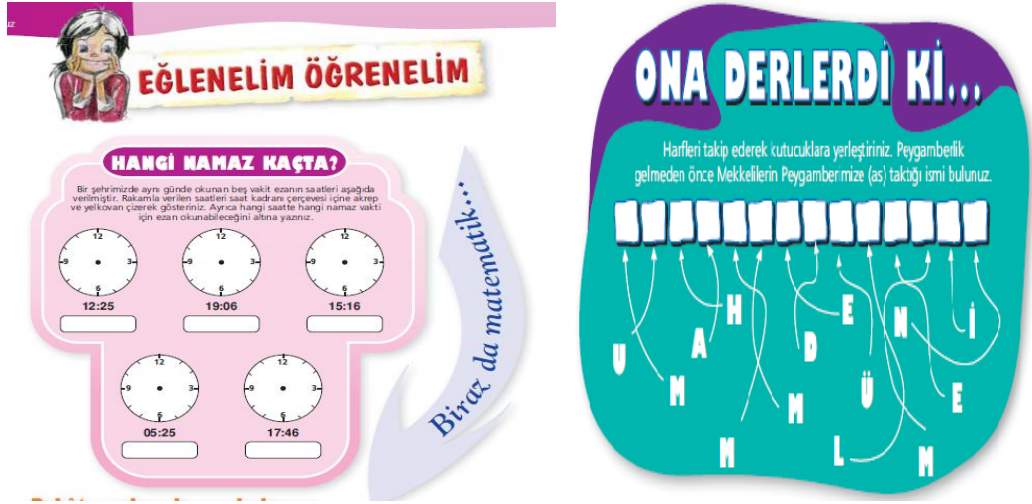
²⁸⁰ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s.60.

²⁸¹ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 20

²⁸² *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 34.

²⁸³ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 6.

²⁸⁴ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 89.

Şekil – 7: Eğlendirici Yöntemler²⁸⁵

Konu aralarında verilen ilgi çekici metinlerle çocukların ilgileri her daim konunun odağında tutulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde tedrici metodun uygulamaları devam etmiştir.

OKUMA PARÇASI

ANKA KUŞU VE ODUNCU

Fakir bir oduncu ormanda derin bir uçurumun kenarında ağaç kesiyordu. Geç olmuştu ve oduncu yorulmuştu. Ağaç kesmeye, sabah güneş ışıklarıyla beraber başlamıştı. Yorulduğu için de balta darbeleri iyice güçsüzleşmişti. Baltayı tutmakta zorlanıyordu. Bu yüzden balta elinden kayıp uçuruma düştü.

Oduncu umutsuz ve çaresizdi. Baltası onun yaşamasını sürdürmek için kazanç sağlayabileceği tek aletti. Yeni bir balta alabilecek parası da yoktu. Ellerini ovuşturup ağlamaya başladığı sırada çok güzel bir kuş yanında belirdi. Bu, Anka Kuşu'ydu. Anka Kuşu oduncuya üzüldüğü şeyin ne olduğunu sordu. Oduncu, kuşa başından geçenleri anlattı. Kuş uçurumdan aşağıya doğru uçtu ve oduncuya bir balta getirdi. Kuş yukarı çıktığında oduncu kuşun getirdiği baltanın altın olduğunu gördü.

Anka Kuşu oduncuya baltayı göstererek sordu: "Bu senin mi?"

²⁸⁵ Dinimizi Öğreniyoruz, s.22.

Şekil – 8: Okuma Parçaları²⁸⁶

Şeklinde devam edilen hikâye ile dürüst olmanın özellikleri masal formatında ilgi çekici bir okuma parçası ile öğrencilere aktarılmaktadır. Muhatabın iyi tanınması sonucunda dahil edilen bu ve bunun gibi okuma parçaları öğrencilerin sıkılmadan bu erdemi öğrenmelerine aynı zamanda konudan kopmamalarına sebep olmaktadır. Tedrici uygulamanın gereklerinden olan hikâye anlatımı Kur'an'da yer alan özelliklerdendir. Örneğin iffetli olmanın faziletleri, bu erdemlerin uzun uzadıya anlatımıyla değil Hz. Yusuf ile Hz. Meryem kıssalarıyla anlatılmıştır.

Kitapların muhatabına göre oluşturulmanın önemli olduğunun bir diğer kanıtı kullanılan dil ve üsluptur. Tedrici metotta muhatabın sizi anlaması önemlidir. Çünkü sizi anlamadığı takdirde istenilen hedefe ulaşamazsınız. Kur'an'da kullanılan üslup da muhatabın göz önünde bulunduran bir üsluptur. Örneğin Mekki ayetler daha kısa ve edebidir. Çünkü onların fesahat ve belagat zevkleri oldukça fazladır. Ya da müşriklerin ikna edilme şekli ile Kitap- Ehlinin ikna edilme şekilleri birbirinden farklıdır. Her topluluğun inancındaki bozuk yönlerin ortaya çıkarılma şekilleri farklı nitelikler taşımaktadır. Bu sebeple muhatapların mevcut durumları dikkate alınarak onların yakın olduğu kavramlarla konular anlatılmaya çalışılmıştır. İncelenen “dinimizi öğreniyorum” kitaplarında kullanılan dil de muhatabın anlayabileceği düzeydedir. Bu kullanıma eklenen eğlenceli üslup da muhatabın yaş seviyesinin ne kadar çok göz önünde bulundurulduğu ve onların özelliklerine göre kitapların hazırlandığı görülmektedir. Örneğin 3. Kitapta yer alan ibadet bölümünde haccın yapılışı bu tarzda yani aşama aşama ve çocukların anlayabileceği dil özelliklerine göre anlatılmıştır. Cümleler mümkün olduğunca kısadır. Kullanılan üslupta bahsi geçen aşamaları sanki kendilerinin yapıyor oluşunu hissettirir şekildedir. Böylelikle öğrenciler ister istemez kendilerini hac yapıyor hissedecektir ve farkında olmadan haccın yapılışını öğrenmiş olacaklardır.

²⁸⁶ *Dinimizi Öğreniyoruz*, s. 105.

Mikat denilen yerde ihrama niyet ederek ihramlıklarımızı giyeriz.

Mekke' ye varınca Kâbe'yi tavaf ederiz.

Safa ile Merve arasında sa'y yaparız.

Arefe günü Arafat'a giderek vakfe yaparız.

Akşam Müzdelife'de kalarak Müzdelife vakfesini yaparız. Burada şeytan taşlamada kullanılmak üzere taş toplarız.

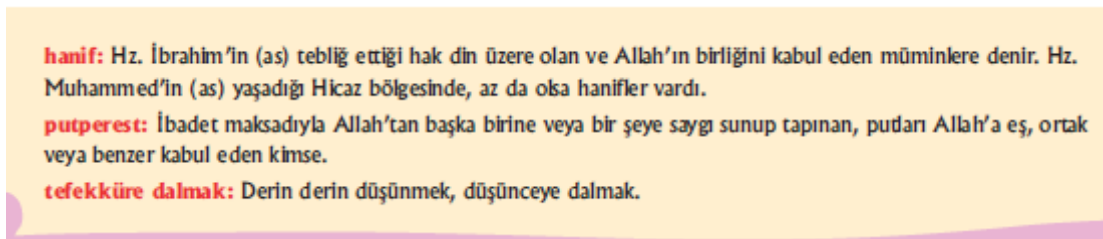
Kurban Bayramı sabahı (Zilhicce'nin 10.günü) Mina'ya geçerek şeytan taşlarız.

Ardından kurban keserek tıraş olur ve ihramdan çıkarız.

Kabe'ye giderek farz olan ziyaret tavafını yaparız.

Şekil – 9: Kullanılan Dil ve Üslup

Konuların öğretimi sırasında öğrencilerin dikkatini dağıtabilecek ya da anlamasını zorlaştırabileceği düşünülen kelimelerin açıklamasına sayfa sonunda yer verilmiştir. Bu yolla öğrenciler konunun merkezinde tutulmuştur. Konular arasında soru sorma yöntemi kullanılarak öğrencilerin dikkati konu üzerinde tutulmuştur.

Şekil – 10: Kelime Anlamları

Tedrici metodun uygulanması esnasında yaşanan çağın özelliklerinden faydalanmak önemlidir. Çünkü bu yolla öğrencilerin konuyu daha etkili öğrenmesi sağlanmaktadır. Eğitim ortamlarının çeşitlenmesi ve gelişmesi eğitimcilerin rollerinin

değişmesine yol açmış ve öğretmenlerin her daim koşullara göre kendilerini geliştirmelerini zorunlu kılmıştır. Bilgisayarın, projeksiyonun, ses kayıtlarının ve çeşitli görsellerin bu eğitime dâhil edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Tedrici yöneme göre yaşanan zamanın mevcut teknolojik olanakları kitaplarda bulunmalıdır. Çünkü muhatap alınanlar kişiler yaşadığı dönemin şartlarında hazırlanmış kitaplardan daha çok faydalanabilmektedir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada yaz Kuran kurslarında okutulan “Dinimizi Öğreniyoruz” kitabında tedricilik kavramının uygulanıp uygulanmadığı incelenmiştir. Eğitim- öğretim kavramlarının açıklanmasıyla çalışmaya başlanmış ve gerekli örneklerle desteklenerek konuya açıklık getirilmiştir. Eğitim öğretim kavramının dini bağlamda incelenmesiyle dindeki eğitimin işleyişi ele alınmıştır. Dini eğitimin ilkeleri, işlevleri, metotları ve bu güne kadar tarihi süreçteki gelişimi verilmiştir. Böylelikle dinde yer alan eğitim öğretim kavramları ayrıntılarıyla verilmiştir. Ayetlerle desteklenen konular Kur’an odaklı anlatılmıştır.

Çalışmada incelenecek olan tedricilik ayrı bir bölümde tüm detaylarıyla anlatılmış ve uygulama esnasında kullanılacak olan aşamalar ele alınmıştır. Bu aşamalar kullanılarak “Dinimizi Öğreniyoruz” kitabında tedricilik metodunun incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

İncelenen kitaplarda tedricilik kavramının uygulandığı, lakin yer yer uygulama hatalarının var olduğu görülmüştür. Tedricilik kavramının uygulandığı bölümler kitaplardan verilen örneklerle desteklenmiştir. Böylelikle hipotezler somut bilgilere dayandırılmıştır.

İnceleme sonucunda tedricilik kavramına aykırı çok fazla örneğe rastlanmamıştır. Bu durum çalışmanın her açıdan hedeflediği amaca ulaştığını gösterir. Kurulan hipotez gerekli araştırmalar ve tespitlerle sonuçlandırılmıştır.

Hem örgün eğitimde hem de yaygın eğitimde yerini alan din eğitimi tedricilik yöntemine göre verilmelidir. Bu eğitim verilirken bireylerin kişisel özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve sosyal çevresinden etkilenme oranı bilinmelidir.

Tedricilik yöntemi öğretim esnasında eksik bırakılan bir yöntemdir. Öğretmenler ve eğitimciler tarafından var olan bu boşluk uygulama sırasında giderilmelidir.

Tedricilik metodu eğitimle ilişkilendirilmeli ve öğretim metoduna indirgenmelidir. Yaz Kur’an Kurslarının amaçları ve ilkeleri bu yöneme göre düzenlenmelidir.

Ayetlerden ve peygamberden miras kalan tedricilik yöntemi gelecek nesillere eğitim yoluyla ve kitaplar aracılığıyla aktarılacaktır. Bunun önemi kavranmalı ve eğitim düzeni buna göre şekillenmelidir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Abdurrahman, M. Mesut Ergin, *Halep'te Memlüklü Dönemine Ait Medrese Vakıfları* -Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 14, sayı 2, 2012, s. 180
- ADIGÜZEL, Mehmet. *Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları*, Ankara. Kaynak: file:///c:/users/elif/downloads/3033-11924-1-pb.pdf, (erişim tarihi: 10.12.2013)
- AKYÜREK, Süleyman. *Din Öğretimi*, Nobel Yay, İstanbul, 2009.
- AMİDİ, SeyfuddînEbû'l-Hasan Ali b. Ebî Ali el. *İhkam fi usûli'l-ahkâm*, Beyrut 1985.
- ARSLAN, Mehmet. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Bsk.3. Ankara 2010.
- AYHAN, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul, Dem Yayınevi, 2007.
- AYHAN, Halis. *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, Damla Yayınevi, 1982.
- BAĞAVÎ, Muhyi's-SunneEbi Muhammed B.Hüseyn b. Mesud. *Meâlimu't-Tenzîl, Dâru't Tayyibe*, Riyad 1409.
- BAKÎ, FuadAbdu'l-el. *Mucemu'lmufehresli el-fazilKur'ân*, Kahire 1991.
- BALTACI, Cahit. *XV-XVII Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.
- BEYDAVÎ, Neseî. Bedrettin Çetiner, *Ebu'l-Berakat En-Neseî ve Medarik Tefsiri* M. Ü. İlahiyat Fak. Vakfi Yay.
- BİLGİN, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayınevi, Ankara 1998.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit. *Genel Öğretim Bilgisi*, Binbaşioğlu Yayınevi, Ankara, 1983.
- BOZKURT, Nebi. *Daru'IKurra*, DİA, VIII, İstanbul 1993.
- BUYRUKCU, Ramazan. *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2001.

BUYRUKCU, Ramazan. *Türkiye’de Mesleki Din Eğitim ve Öğretimi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2007, Dem Dergi | Yıl 1 Sayı 2.

CEBECİ, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yay, Ankara, 1996.

CEBECİ, Suat, *Din Öğretim Yöntemleri*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Kaynak:Http://www.ebsad.org/img/20140407__6321527362.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2013).

CEVİZCİ, Ahmet, *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

ÇAĞRICI, Mustafa, *Kur’an Kursu*, DİA, İstanbul, 2002, c. XXVI,

ÇELEBİ, Ahmet, *İslam’da Eğitim Öğretim Tarihi*, (çev.) Ali Yardım, İstanbul, 1983.

ÇELİKKAYA, Hasan, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alfa Basım Yayın, 2. Baskı, İstanbul 1999.

ÇETİN, Abdurrahman, *Kur’an Öğretiminde Metot*, Din Öğretimi Dergisi, sayı 18 (Mart, 1989).

DAĞ, Mehmet, /Raşit Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1974.

DAYF, Şevki, *Mu’cemu Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire 1990,

Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur’an Kursları Öğretici Kitabı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Diyanet İşleri Başkanlığı *Kur’an Kursları İle Öğrenci Yurt Ve Pansiyonları Yönetmeliği*, md.32.

Diyanet İşleri Başkanlığı *Taşra Teşkilatında Din Hizmetleri Yürütenlerin Temel ve Özel Yeterlilikleri*, DİB Yayınları, Ankara 2005.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, *Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programı*, Ankara – 2005.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur’an Kursları ve Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği* md. 32; Kur’an Kursları Yönetmeliği s. 12, md. 33.

Dodurgalı, Abdurrahman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, M. Ü. İlh. Fak. Vak. Yay., nu:165. İstanbul, 1999.

DONALD, *Teaching Strategies* Donald C. Orlichvd, Teaching Strategies, Houghton Mifflin Company, New York 1998, Kaynak:

http://abs.kafkas.edu.tr/upload/585/Kur___n_ve_Egitim.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2013).

EBU GUDDE, Abdulfettah. 2001, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodu*, Çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul: Yasin Yayınevi.

EĞRİ, Osman, *Liselerde İslam Dininin Öğretiminde Tümevarım Yönteminin Uygulanması*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1999.

EL-KABİSİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale* (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

El-Karni, *İkra Bismi Rabbike* Kaynak: http://abs.kafkas.edu.tr/upload/585/Kur___n_ve_Egitim.pdf (10.12.2013)

EL-KAZVİN, Ebu Abdihalı Muhammed B. Yezid *Es-Sunen*, Çağrı' Yayınevi, İstanbul, I 981.

ERDEN, Münire, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Epsilon Yayıncılık 1. Bsk., İstanbul, 2005.

ER-RAZİ, Fahreddin. *Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr), Dâru'lhyâi't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut Kaynak: <http://www.usuldergisi.com/img/USL20121-2.Tefsir-i-Kebir-cercevesinde.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2013).

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, 5. Bsk, İstanbul, 2002.

Et-Salim, Mehdi Mahmud. *Terbiyetu'l- Meydâniyyetu ve Esâsiyyetu't-Tedrisî*, Riyad 1998.

EZ-ZERKEŞİ, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah. El-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Thk: Ata, Mustafa Abdülkadir, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, I; Ez-Zerkeşî, Ebu Abdullah Muhammed B. Bahadır, El-Burhan Fîulûmi'l-Kur'an, Tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, I-IV, Dâru'lhyâi'l-Kütübi'larabiyye.

GAZALİ, İhyau Ulumi'd- Din, Mısır, 1289,

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, (çev.) Salih Tuğ, İstanbul 1993, C. II. İrfan yayınları.

HATİPOĞLU, Mehmet Sait, *İslâmın Aktuel Dergisi Üzerine*, İslami Araştırmalar, Ankara, 1988

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9631.pdf>

IBNCÜZEYY, et-Teshîl, II, 185 bnCüzeyy, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed, *et-Teshîlli Ulûmi't-Tenzîl*, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1. bsk., Beyrut 1415/1995.

Kaynak: http://abs.kafkas.edu.tr/upload/585/Kur___n_ve_Egitim.pdf
(Erişim Tarihi: 10.12.2013)

IBN MANZUR, IV, 320; *Firuzâbâdi*, Muhammed b. Yakub, Kamûsu'l-Muhît, Beyrut 1993,;İsfehânî, el-Müredat,; *Mu'cemü'l-Vasit,Mektebetü'l-İslamiyye*, I, 277; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, Darus'sadr 1979,

İBN CEMA'A, s. 64; Aydın, M. Sevki İbnCemaa: *BedruddIn Sa'dullah, Tezkiretu's-Sami ve'l-mutekellim Fi Edebi'ialimVe'l-Muteallim*, Daru'l-Kutubi'l-Mısıryye, Kahire, 1354 Kaynak:

http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/d00038/2001_11/2001_11_aydinms.pdf

(Erişim Tarihi: 10.12.2013)

İMADİ, Muhammed. *İrşâduAkli's-Selîm*, Dâru'lhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Kaynak: http://abs.kafkas.edu.tr/upload/585/Kur___n_ve_Egitim.pdf. Erişim Tarihi: 10.12.2013)

Kanad, H. Fikret. *Kısaltılmış Pedagoji*, MEB basımevi, İstanbul, 1976.

KANT, Immanuel. *Eğitim Üzerine*, Say Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2009. Çev. Ahmet Aydoğan.

KAZANCI, Ziya, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Daru'lKurra, Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.

KHOIJ, Abdullah Muhammed. *İslam'da Eğitim*, Çev. Semra Çinemre, Sayı 30, Samsun, 2011.

KOÇYİĞİT, Hikmet, *Kur'an ve Eğitim*, Hikmet Yurdu dergisi, Yıl: 5, C: 5, Sayı: 10, Temmuz – Aralık 2012/2.

KOÇYİĞİT, Hikmet, *Kur'an'da Eleştirel Tavr*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

KONDİ, Şaban. *Kur'an'da Tadrîcilik*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı.

KONUK, Yurdagül, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişim ve Eğitimi*, TDV Yay, Ankara, 1994

KRECH, David, Richard S. Crutchfield , **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, 1970, I, Çev. Erol Güngör Ötüken Neşriyat.

KULA, Naci, **Gençlik Döneminde Kimlik ve Din Gençlik**, Din ve Değerler Psikolojisi, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2002.

Kutup, Seyyid. *Fızılali'l-Kur'an*, Kaynak: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9631.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2013).

MAVERDÎ, Edebu'd -Dünyâve'd- DînMâverdi, Ebû'l-HasenAlî B. Mhammed B. Habîb El-Basrî El-Mâverdi Eş-Şafiî ,*Edebü'd-Dünyâve'd-dîn*, Çev. Yâsîn Muhammed Es-Sevvâs, DaruİbnKesîr,Beyrût, 1995-1415.

MUHAMMED, Ebû Zehrâ, (V. 1898-1974), **Zehratü't-Tefâsîr, Dâru'l-Fikri'larabiy,I-X**, Kaynak: <file:///C:/Users/Elif/Downloads/kur-an-in-icki-yasagi-tedriciligi-uzerine-bir-arastirma.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2013)

MURSI, Muhammed, Münir. *et-Terbiyetu'l-İslâmî*, Dâru'l-Meârif 1987.

MÜFTÜOĞLU, Ferruh **Maarif Meseleleri**, Ötüken Yay, İstanbul, 2004.

OKUMUŞLAR, Muhiddin, **Fitrattan Dine**, Yediveren Kitap, Konya, 2002.

ÖCAL, Mustafa, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar**, TDV Yay, Ankara, 2007.

ÖKTEM, Niyazi, **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi**, Der Yayınları, İstanbul 1985.

ÖNCÜL, Remzi. **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözcüğü**, MEB, İstanbul,2000.

ÖNDER, Mustafa, **Teorik ve Pratik Açından Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış**, Fırat üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi, 2008.

ÖZBEK, Abdullah, **Din Eğitiminin Problemleri**, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 6. Sayı.

ÖZDEMİR, Şuayip, Rahime Kavak, **Öğretici Görüşlerine Göre Yaz Kur'an Kursları** (Elazığ Örneği), Uluslar Arası Sosyal Araştırma Dergisi, Cilt 4, Sayı 18, 2011.

Sahih-i Buhari, Çev.; Mehmet Sofuoğlu Cilt 17, Buhari Yayınevi.

SAHUN, İbn,**Eğitim ve Öğretimin Esasları**(çev. M. Faruk Bayraktar), M.Ü. İlh. Fak. Vak. Yay., İstanbul, 1996; Çelebi,; Mehmet Dağ ve Hifzurrahman Raşit Öymen, İslâm Eğitim Tarihi, M.E.B. Yay., Ankara.

SAKA, Şevki, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*, Kaynak:
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9631.pdf>

(Erişim Tarihi: 10.12.2013).

SAKA,ŞEVKİ, *İslam'ı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi*. Kaynak:
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9631.pdf>

(Erişim Tarihi: 10.12.2013).

SALİH, Subhi El-Mebahis. *fi Ulumi'l-Kur'ân, Daru'l-İlmil'l-Melayin*
Beyrut,1982

SEMENOĞLU, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*,Pegem Akademi Yayınları,
Ankara 2012

SUYUTİ, İmam. *Camiu's-Sağır*,Çeviren Seyit Avcı, Serhat Kitabevi 2013.

ŞÂTİBÎ, Ebûİshâq (v.790), *El- Muvafakat fi Usûlü's-Şerîa*, (Neşr.A.Draz),
Beyrut,ts.IV/207

ŞEHHATE, Abdullah Mahmut, *Ulumu'IKur'ân*, DâruGarib, Kahire 2002.

ŞELEBÎ, Muhammed, Mustafa. *Tâ'lîlu'l-Ahkâm*, Mısır, 1974

ŞİMŞEK, M.Sait, *Kur'an'da Anlaşılmasında İki Mesele*.,İstanbul, 1991.

TABERİ, *Camiu'I-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, VII.

TAVUKCUOĞLU, Mustafa, , *İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme*
Üzerine Bazı Düşünceler, SÜİFD, Sayı 3, Konya, 1990.TDK Türkçe Sözlük, 10.baskı,
Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay, Ankara, 2005

ÜNSAL, Adem, *Yaz Kuran Kurslarında Din Eğitim ve Öğretimi* (Denizli
Örneği),Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta,2009.

Yalçın, Mikdat. *Örnek Davet ve İletişim Metotları*, Örnek Medeniyet Eğitim ve Kültür
Araştırmaları Vakfı, Ankara, 2000

YANLIZ, Münevver. *12. Sınıf Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının*
Hikaye Yöntemi İle Anlatımı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2012.

Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
Ankara 2006.

Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
Ankara 2006.

Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Ve Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2005.

YILDIRIM, Âdem, *Eleştirel Pedagoji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2010.

Yılmaz, Nazif, *Verimli Bir Yaz Kur'an Kursu İçin Nitelikli Eğitim ve Öğretim*, Dem Dergi, 1. Yıl, 1. Sayı.

ZERKANİ, Muhammed, Abdülazim Menâhilul. *İrfân fî Ulûmi'l- Kur'ân, Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî*, Beyrut 1995.

ZİYAÜDDİN, Fafrüddîn İbn Ömer. Er- Razî, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razî, Dâru'l-fikr*, 1981,

<http://www.diyaret.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.12.2013).

